DE

CURANDIS HOMINUM MORBIS

EPITOME

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

SAC. CAES. ET REG. AP. MAJ. A CONSILIIS MAGISTRATUS POLITICI ET OECONOM. MEDIOLAN., FACULTATIS MEDICAE AC NOSOCOMIORUM PER INSUBRIAM AUSTR. PRAESIDE, XENODOCHII PAPIENS. AD S. MATH. MODERATORE, THERAPIAE SPEC. ET CLINICES IN TICINENSI ACADEMIA PROFESSORE P. ET O. ACADEMIAR. REG SCIENTIAR. GOETTING. MANTUANAE, ET ELECT. MOGUNT. TUM SOCIET. PATRIOT. MEDIOL. ET MEDIC. HELVET. SODALI.

LIBER I. DE FEBRIBUS.

MANNHEMII MDCCXCII.

Apud C. F. Schwan et C. G. Goetz Bibliop. Aul.

PRAEFATIO.

Vastissimae scientiae, qualis Medicorum est, fundamenta paucioribus complectere, problema sistit, cujus solutioni, Boerhavio proprius nemo accessit; sed ipsum hoc opus ita quidem absolvere: ut Docentes, quo loco interest, dicendorum copiam et occasionem nanciscantur; — ut Discipulorum memoriae, unius quasi intuitu verbi, dictorum mox summa suggeratur, idearumque affinium promptissima succedat renovatio; — ut idem hic labor Academici temporis non minus angustiae,

quam cognoscendorum necessitati morborum respondeat; utque exclusis hypothesium illecebris, non ephemeram, sed constantem in arte exercenda constituat regulam, hoc, nisi omnia me fallunt, quantumvis ab eximiae notae Scriptoribus; non tamen omni, qua voluissent, felicitate impositum est sibi onus.

Haec animum quoque meum absterrere debuissent fata librorum; sed urgebat necessitas, minusque imperfectionis pertimescere notam, quam, quod Auditoribus, saltem meis, profuturum esse sperabam, reticere malebam. Nec tamen illotis hoc ad opus manibus me accessisse, ipsemet bene sentiebam: qui per quinque jam lustra, et quod excurrit, diversas apud gentes hac in arte, non sine multiplici experientiae

occasione versatus, tum hanc ipsam consulere, tum quaecunque aut veterum, aut recentiorum auctoritate nituntur, in usus meos convertere potueram, atque summa, qua licuit, industria converti. Quae vero docendae artis difficultates hoc in labore considerandae erant, eas in duabus, iisque celebrioribus Europae Academiis sat satis expertus, attente ponderavi; neque dubium nunc quidem mihi superesse potest, Medicinae compendium juventutis commodo, nec a viro doctissimo, longiori tamen experientia destituto, nec ab alio quovis, academicae turbinis ignaro, facile posse adaptari.

Vellem tamen ab aequis tantarum rerum judicibus ad locales, quibus praesens dicatur opus, circumstantias respici quarum certe natura in per-

tractandorum dispositionem, ac universae doctrinae habitum quam maxime influit. In hac nempe, qua Practicae Medicinae complexum docendi munus mihi incumbit, Academia, duorum huic operi annorum impendere curriculum, non sine magnis rationibus, conceditur. Sed cum academicus apud Italos annus, ob ardentis coeli rationem, non nisi mensibus octo constetur: in quibus lectionum, nobis quidem praescriptarum, ad centum et octuaginta extenditur numerus; hinc patet, pro totius Medicinae ambitus exponendi ratione, non ultra unius anni terminum a lege assignari; qui, nisi hanc ipsam multiplici, nec interrupto aegrotantium quorumvis intuitu, ac vivis morborum difficillimorum exemplis quotidie illustrare liceret; pro Medicorum educatione,

si contentionis ac virium huic aetati concessarum rationem ineamus, nequaquam sufficeret.

Oportet igitur, ut in opere academicis praelectionibus dicato, tum praecipua scientiae momenta, ne infelix scribendi necessitas Auditoribus imponatur, sat diffuse, — tum vero, ne superflua chartae consumantur eruditione, ut sat succincte exponantur. Aphoristica hinc scribendi non ubique conveniet brevitas; eaque, subsidii literarii, cum scholas liquerit, egena juventus non sine magno memoriae detrimento uteretur; sed certe hinc inde sufficiet, res captu faciles vel unico verbulo, docentis voce ulterius illustrando, adnotare, ac intellectus exercendi discipulis occasionem concedere.

Hac libertate, pro ingenii mei et

experientiae ratione, utens, primum, de curandis hominum morbis, qui de febribus tractat, Auditoribus sisto librum; sequentes, cum non uno humeris oppressus, pondere incedam, horulasque paucas talia scribenti concesserint superi, quam prompte id fieri licebit, communicabo.

INTRODUCTIO.

Parum aegrotant, quae naturali instinctu reguntur, animalia, victuque simpliciori contenta, corpus in eodem quaerendo exercent, labore non exhauriunt, passionibus animi necessariis, salutaribus concuciuntur, et quae interdiu detrita fuerunt, ad noctem quieta componunt. Eadem quondam felicitate et hominem gavisum fuisse, traditio, historia Populorum docet, quos pridem, quos nostris temporibus vitam prorsus animalem duxisse vidimus. Pauca certe hominis aevum animalia attingunt; nulla sub coelo adeo diverso, sub ardenti zona non minus, ac sub gelidissimo septentrione, victu penitus contrario, sanitatem aequalem ac humana facit species, diutissime conservant.

Homo, sic consideratus, vix aliis, nisi decrepitae aetatis, incommodis videtur primum succubuisse, alia vero externarum laesionum ratio est, quibus audax progenies terrarum imperium tum coeteris animantibus, tum propriae speciei disputans, mox subjecta fuisse debuit. Chirurgiam igitur Medicina forsitan seniorem esse, concedimus lubenter; sed vix serii quidquam ex hoc ipso inferendum esse putamus: nobilitas enim scientiarum non ex earundem antiquitate majori; sed ex necessitate ac utilitate eruenda: qua quidem consideratione ars utraque pari passu ambulat, eadem dignitate gaudet, et iisdem principiis superstruitur. Nec minus Chirurgo Medicinâ, quam Chirurgiâ Medico opus est; ut male ex hominis superficie vel interna, vel externa, unius scientiae desumpta sit divisio.

Primus autem vel Medicus, vel Chirurgus, fuit natura; alter, casus erat, et experientia, necessitatis filia. Primos ab animalibus remedia didicisse homines, fabula est. Qui morbo prehenditur, cibos fere nusquam appetit, saepius eosdem abhorret, ab

assumptis plectitur, abstinentiam sponte colit. Qui dolet; jactatur inquietus, et in varias corporis se volvit, revolvitque positiones: quarum meliorem, quousque haec fuerit, retinet. Qui vomiturit; hic digitum (primum forte mortalium emeticum) faucibus intrudit, et ad sei exonerationem ipsemet ventriculum provocat. Qui sanguinem ex vulnere profundit; plagam, quam citissime potest, obturat, atque sic omnis Medicinae rudimenta in ipsius doctrina naturae, et in eorum, quae aut nocuerunt, aut casu, vel consilio profuerunt, observatione, sunt quaerenda. Hinc nunquam non Medicina fuit, et expulsis Roma Medicis, haec ipsa expelli sine civibus non potuit,

Cum vero cuivis natura non suppeteret, nec experientia suggereret remedia; quicunque pietate commotus ad expositos in triviis lectulos praetereundo vel accersitus adiret, hic, si quid nosset, quod sibi, quod aliis in simili malo conduxisset, Medicinam proposuit. Sensim vero sensimque vel seniores, quibus vita longaeva majorem experientiam concesserat, vel

patresfamiliae, vel proceres viri, qui filiorum, affinium servorumque majori numero praesidebant, frequentiori observandi occasione instructi, cognitione coeteris medica antecellebant. Hinc veneranda artis, et Regia, et divina fuerunt incunabula.

Quemadmodum vero artes et scientiae ex Aegypto cum Colonis in Graeciam transvectae fuerunt; ita haec ultima princeps Medicinae et Chirurgiae puerascentis Theatrum sistit; sed jam in Aegypto, cum in morborum curatione Divini aliquid esse videatur, quod mortalium animos non injusta admiratione percellit; qui Deorum cultui dicabantur, his ipsis Medicinae adminiculis, ut Populorum in sese reverentiam et fidem augerent, usi fuerunt, nec sine humanae mentis cognitione in his versati sunt. Infensi Numinis placare iras, favorem implorare, Sacerdotibus Populus commisit. Hi primam morborum originem, quam ex legum naturae neglectu debuissent, a Jove offenso derivarunt, atque holocaustis redimi salutem docuerunt. Fiducia aegrotantium in Sacerdotem Medicum, ineptissimis rebus

virtutem; remedii virtus, majorem Pontifici aestimationem dederunt: ut Medicina aris, araeque Medicinae fulcrum sibi mutuo concesserint.

Sed ipsa scientia a Divina Pathologia non parum obfuscata, vix alia sub Sacerdotio Medico habuit incrementa; quam quod hoc ipsum, Deorum effata et consilia, experientia hinc inde comprobata, in futuros usus conservaverit; sacrificia vero pura ab impuris, Deorum nutu indignis, secernendo, et attentiori oculo perscrutando, prima, tum sani, tum morbosi corporis Splanchnologiae posuerit, deperdita aliis, fundamenta; et victum, coelo, temperamentis congruum legibus definiverit divinis: quae ultimae tum apud Indos primum, tum apud Arabes, Aegyptosque datae, non parvam Sacerdotum Legislatorum his in rebus perspicaciam manifestant. Cadaverum condiendorum Aegypto propria et a certis, publicisque hominibus suscepta solicitudo, variis circa morborum causas, vel effectus observandi occasionem dedit: ita ut Anatome Pathologica, prae Physiologica, hominum attentionem

sibi arripere debuisset; nisi fatali iterum influxu, qui cadaver tractare susciperet, hunc impurum declarasset Sacerdotium.

Principiis vero hucusque destituta Medicina, scientia non fuit; sed morbi sibi aspectu similes, aut remedio eodem curabantur; aut nullo: ita tamen, ut certae familiae majori pollerent remediorum catalogo, et restituendae aegrotantium saluti prae aliis constantius invigilarent. Sic res haec constituta fuit: donec Vir, humano major elogio, Hippocrates, prima, et solidissima artis fundamenta, ex disjunctis admodum materiis construeret, morborum decursus fideliter adnotaret; futurae salutis, aut mortis indicia colligere, causarum, remediorum actiones succincte ac vere enarrare, et attentissimum ad singula observatorem agere, indefessus continuaret.

Vix autem extincto novissimae scientiae fundatore, philosophorum deliria, quod ante Hippocratem, Pythagora duce, jam fecerant, Platonis nunc auctoritate, Medicorum capita invaserunt, atque divina Medicinae vix nascentis lineamenta absurdissimarum hypothesium fuco inquinaverunt.

Erasistrati tandem aevo, in tres partes divisa est scientia: quarum una quidem diaeta, pharmacis altera, ac manu tertia, morbos oppugnaret. Singulas has partes temporum insania ac indelebilis ratiocinandi pruritus adeo investavit: ut, Ptolomaeo regnante, tantis major deliramentis Empyricorum pater Serapio, ratiocinio cuivis in medendo valedicens, ad solam haec in harte provocaverit experientiam. Dogmaticorum secta, hujus quidem auctoritatem negare non ausa, subtiliorum tamen rationum abrepta ludibrio, lubentius huic ipsi, quam lentiori, ac ingeniis arpentibus nimis fastidioso observationum studio adhaesit.

Ex Graecia, Romam nunc profecta Medicina est: quam tamen, ut crudelem, cum Archagato urbs citius expulsit. Asclepiadi, eloquenti, sed vanissimo homini, faciendae Medicinae jus nunc impertitur; et, sub Augusto, a Themisone, methodicorum. Sectae fundamenta ponuntur. Mox vero magnum Romanis lumen, Celsus apparuit: qui, nisi ipse Medicinam utramque exercuerit, dictionis elegantia ac veritate eandem fecisse meretur.

Sequitur hunc Vir graecus, stupendae eruditionis, Hippocratis ultor, mox invidia Roma expellendus; sed, inimicorum victor, gloriose iterum redituros, Claudius Galenus. Subtilioris interim ingenii illecebris nec hic sibi cavit satis, quin arti suae gravissimos errores intulerit, per multa secula, quibus solus hic Pergamenus legem imposuit, duraturos.

Incertae quidem, nec tamen facile Galeno prioris, aetatis Medicus, Aretaeus, fidelissimus, post Hippocratem, morborum pictor, quam graeca tellus, nisi posterum neglecta, Medicinae favisset, ubertim ostendit. Aliorum reliquias hoc ex solo collegerunt Aetius, Aeginetta, Alexander Trallianus, Oribasius, Paulus, Palladius, Theophilus, ultimusque graecorum, Actuarius.

Nunc Barbarorum incursiones, ut scientiarum omnium, sic et Medicinae culturam suffocant. Quae chartis diligenter consignaverat antiquitas, ea cum his pro maxima parte conflagrant; reliqua suppellectili potiuntur Arabes, inter quos Haly Abbas, et Rhases, et Avicenna, et Hali, ejusdem filius,

Aven-

Avenzohar demum, et Averrhoes, et Albucasis, obscuritate, garrulitate, ineptiis, ac superstitionibus inclaruerunt. Nec tamen, cui patientia non deest, illi ex Arabum ruinis hinc illinc pretiosam gemmam eruendi negabitur occasio; nec populus integer in re tam seria, et in omnibus, quae salutem concernunt, perpetuo, tot seculis, delirare consuevit. Copiosas interim Scriptorum hac ex gente nugas, Aristotelicae insomnia Philosophiae auxere; ac tales quidem, pro solidissima Medicinae basi, ad praesentis usque principium aevi, in singulis Europae Academiis interpretabantur.

Sic fere de scientia salutari actum erat, cum in aeternum sacra hominibus typographicae artis inventio, codices ex bysantino pulvere aliquos eduxisset, et major iterum Hippocraticae doctrinae haberetur ratio; licet et tunc temporis Interpretes, galenicarum subtilitatum, et loquacitatis arabicae quamplurimum intersererent. Accesserunt Chemicorum, Alchemicorumque deliria; donec cognoscendi corporis humani perspecta satis necessitas, ad meliora excitaret immortalia Mundini, Beren-

garii Carpensis, Vesalii, Columbi, Eustachii ingenia. Circulatio sanguinis, non prorsus adeo incognita, ab Harveo nunc demonstratur; quin tamen hac ex doctrina emolumenti tantum, ac praevideri debuisset, in Medicinam redundaret. Deteguntur tandem, Asellio duce, vasa lactea, et mirabilis hodiernae de vasis lymphaticis doctrinae struuntur fundamenta.

Interim Hippocraticae studium doctrinae augetur ubique, ac Sydenhami, Viri insignis, labore pristina dignitas Medicinae restituitur. Hac luce praefulgente, majores in arte progressus fiunt: superaccedit Stahlii, fr. Hoffmanni, et demum Boerhaavii immortalis solertia, qua salutiferae artis incrementa giganteis mox passibus promovebantur, nisi mathematicis rem medicam argumentis fulcire nimis tunc scholae conarentur. Tandem collatis populorum omnium laboribus, et observatorum ubique crescente numero, antiqua et ab Hippocrate frustra inculcata filiis veritas Medicorum animo affulsit, et, Vanam esse, quae ex observationibus non deducatur,

doctrinam, uno nunc ore profitemur coacti.

Nullum vero non tempus fuit, in quo Medicorum ab arte aut salutis praesentis conservatio, aut amissae recuperatio sanitatis non merito exspectaretur. Ac primum quidem, sicut nobilissimum Medicinae objectum, sic et faciliorem officii partem offerret; nisi per ipsam hominum incuriam, et voluptatum, pathematumque animi tyrannidem, pars maxima curae impediretur. Nec tamen vel causas morborum omnes a civibus avertere possibile est; nec Medicis datur, Principum in fugandis populorum miseriis, ac evitabilium morborum causis negligentiam ubique supplere. Praesentem jam morbum consilio aeque, ac auxilio curamus: inter quae, primum, aegrotantes, qua ratione in morbis vivendum sit, ita docet: ut ad graviores etiam ex istis felicitate magna tollendos persaepe sufficiat. Vis etenim magna in corpore tum animali, tum etiam vegetabili latet; qua ipsa natura vulneribus prospicit, vel separatas ab invicem partes adglutinat, vel ammissas restituit, illapsa peregrina involvit, ob-

ducit, expellit. Ergo vel *nihil agendo* non raro morbos curamus; nec *auxilio* indigemus, nisi cum, aut nimias naturae vires temperare, aut collapsas erigere, aut demum aberrantes ad finem suum reducere oportuerit. Quodsi vero haec ipsa requiri videantur (in quo certe major medentis prudentia haeret): tunc fere ad quatuor, pro necessitate recurrendum erit subsidia: vel enim *diaeta*, vel *pharmacis*, vel *manu* ac *instrumentis*, vel demum *morali* succursu aegrotantibus operam praestamus. Sic solo interdum mutato victu, saluti quam optime consulimus ammissae; sic prudenti pathematum directione, non paucorum morborum radices rescindimus, forentque plura ex solicito mentis regimine, si, quam coeteris industriam remediis, hanc animi studio humani impenderemus, expectanda.

Qui morborum pericula aufugit, hic statu, morbum inter et salutem medio, languet, et medentis certe consiliis et auxilio *reconvalescens* indiget. Multi quidem vel in ipso portu naufragium patiuntur, et vix paucio-

res, qui morborum fines, quam qui initia spreverint, tum propria, tum Medicorum frequentius culpa, interimuntur. Renascens hoc tempore ciborum appetitus, et major mentis irritabilitas, tum illud, quod acutae quamplures, conamine naturae non uno, sed repetito, ac per sat magnam reconvalescentiae partem continuato terminentur, ad recidivas, aliosque, primo pejores, morbos communissimam occasionem largiuntur. Idem vero principium, quod expellendae in morbis causae invigilat; in reconvalescentibus ad resarcienda naturae damna occupatur, et nunc directione indiget; nunc erigi, nunc vero moderari contendit; nec una est aegrotantibus; sed, pro exantlati vix morbi diversitate, alia et diversa reconvalescentia, quae ipsa mirandum, nec Medicis intellectum satis, naturae opus constituit.

Atqui haec singula scientiae, quam profitemur, vastitatem, ac difficultates abunde manifestant. Duo vero sunt, quibus has superamus subsidia: regularum scilicet, quae artem dirigunt, scientia, vel ratio medendi; et fa-

ciendorum ex factis similibus dilucidatio, sive experientia. Prima, quae circa morbos singulos tum cognoscendos, tum curandos versatur, Therapeia specialis vocatur; alteram, frequens aegrotantium; non simplex aspectus, sed attenta observatio, rectumve de singulis judicium, conciliant: quod Clinicum, sive rerum ad aegrotantium lectulos contingentium, scientia practica, appellatur. Nec ratio sola, nec experientia, hac ipsa destituta, tam arduo in opere sufficiunt. Illa quidem, perpaucis Medicinam morbis assignavit: haec vero non fido semper, in analogia, duce dirigitur. Alia vero ratio in rebus medicis vel sola mentis prolicitur acutie; alia, quae experientiae filia est, et ex totidem corolariis, a fideli observationum alienarum congerie deductis, systema offert, ex quo, ad morbos necdum conspectos, consilium petimus. Prima quidem, hypothesium ac errorum fertilissimam genitricem constituit; altera solidissimum Theoriae, ac fere unicum, cui fides haberi queat, fundamentum largitur.

Hac Theoria, et cognitionum pathologicarum, ac Therapeuticarum summa instructi, oblatos nobis morbos dignoscere, judicare, ac demum curare, vel saltem lenire, intendimus. Ac primum quidem, praestamus mente in causas, inque symptomata morbi attenta. Causarum quidem non ubique tam evidens natura observatur; ac interdum, earundem ignari, non minus (intermittentium, scorbuti exemplo) morbum curamus. Sed magna certe ex illarum recta consideratione petuntur auxilia, et cognita epidemicae constitutionis natura, illius saepius defectum supplebit. Morborum judicium, sive diagnosis, ex symptomatum similitudine, aut discrepantia cum noto alterius morbi charactere, eruitur, totiusque artis basin omnino constituit. Judicium de morbo, respectu ad ipsius exitum aut finem desumpto, formatum, prognosis appellatur, ex qua sicut melioris curationis momenta saepius pendent; sic medentis perspicacia, et prudentia quam maxime elucescunt.

Alii vero morbi non tuto satis,

alii in integrum curari non possunt, ac palliativam potius sibi methodum expostulant. Haec ipsa methodus ad symptomata curabilis alias morbi interdum extendi debet, quotiescunque nempe ferocia illorum pericula minatur, quorum causa per curam radicalem tam cito auferri nequit. Haec ipsa obtinetur attenta naturae virium consideratione, harumque prudenti moderatione: quibus nempe methodi, tum exspectantis, tum activae fundamenta potissime circumscribuntur. Causarum ablatio princeps in medendo punctum constituit, eaque sola amissam functionum libertatem restituimus; sed saepius aut ignotae, aut conamine tanto majores, infringi magis, quam e corpore sese expelli patiuntur.

Est vero, ut in motu sanissimi corporis, sic et in aegrotante hominis machina, sublimis quidam, et sacer ordo: quo natura vel in salutis restituendae opere procedit; vel a vi morbi obruitur ipsa. Non tam complicatus quidem hic ordo, quam morborum aspectus, videtur; sed exceptis tamen

illis, qui, ut plantae, certo propagantur seminio, et eundem in quovis corpore morbum iterum producunt; inter alias aegritudines tantus quidem non observatur ordo; ut in illarum ordinatione systematica, quasi in botanicis, Linneana gaudere felicitate liceat. Interem non inutilis Nosologorum labor est. Scientiam quidem vix augent eorundem systemata; sed longe faciliorem reddunt; indicem morborum accuratiorem et practicis Medicis pernecessarium sistunt; in praecipua, vel characteristica symptomata attentiores hos reddunt; paucissimis paginis seculorum labores certo ordine collocatos complectuntur; nomina certa rebus certis impertiuntur; linguam medicam a polo ad polum diversissimis gentibus perspicuam reddunt: a cujus tam longo neglectu et confusione vere babylonica, magna inter laborantes exorta est discordia, et vocum magna obscuritas.

Nos quidem in ordinandis morborum familiis, dispositionem, quae minus imperfecta, nobis saltem, videtur, arripimus, primumque in hac ipsa lo-

cum febribus, quae essentiales, nec symptomaticae sunt, concedimus; quem vero cum coeteris ordinem insequamur; ex absoluti quondam operis elencho comparebit.

DE

CURANDIS FEBRIBUS.

LIBER I.

CLASSIS PRIMA.

FEBRES.

GENERALIA DE FEBRIBUS.

§. 1. FEBRIS magnae familiae morborum nomen est. Doctrina, quae illam considerat, cognitam a causis suis repetere, distinguere, dijudicare, curare, praevertere docet, *Pyretologia* vocatur. Pyretologia.

§. 2. Aetati, sexui, temperamento nulli febris parcit: intensius fortes, imbelles segnius adgreditur: nunc simplex, nunc alterius morbi nuntius, comes, finis. Natura.

§. 3. Nec tamen ideo, quid sit febris, definiri; nec eius character evidens, specificus, necessarius indicari potest. Satellites febris omnes, Tyranni praesentiam praesentes Definitio.

docent: absentes multi, non excludunt. Febris certorum potius morborum *umbra*, quam ipse morbus est. Naturae instrumentum dicere, quo a puris impura secernantur, — affectionem vitae, mortem avertere conantis, vocare, *effectum* magis, quam rem ipsam indicat; quamvis lateat tam in animali, quam in vegetabili corpore ignotum principium, quod resectas partes restituat, fractas, separatas uniat, noxia ablucat, involvat, separet, expellat. Hoc principium, in fibra irritabili, nervorumque pulpa sensibili domicilium figens, in febribus multis, quam in chronicis affectionibus efficacius, stimulis erigitur, excitatur, in ipsam adeo perniciem interdum accenditur; a putrido, mephiti, veneno, miasmate, contagio, moerore, timore, fortissimo quovis animi pathemate deprimente, alimenti necessarii defectu, afficitur, deprimitur, suffocatur. An febris *affectio irritatae per inconsuetum stimulum, reagentisque naturae cum laesa abhinc functione aliqua*, dici meretur? Sed satius est rerum differentias intelligere, quam de nominibus contendere. In multis certe febribus, superato fere per morbi causam vitali principio, haec naturae reactio tentamen magis ad reactionem, quam reactio dici potest.

§. 4. Symptomata febrium, easdem vel praecedunt et futuras indicant (Prodroma); vel conjuncta, ipsam febrim constituunt (constitutiva). Prima, interdum desunt; alia simul sumpta, febrem efficiunt; separata vero, auctoritatem saepe perdunt; aut saltem absentem febrim absentia sua non evincunt. Symptomata

§. 5. Signa prodroma (§. 4.) febribus accidentalia, sunt: animi morositas, taedium, torpor, oblivio rerum, irritabilitas, sensuum obnubilatio, mutatio, anxietas; artuum, corporis gravitas plumbea, dolor obtusus, ingratia sensatio, segnities, cita defatigatio, pandiculatio, oscitatio, aversatio cibi, oris mucositas, siccitas, sitis, praecordiorum molestia, ructus, nausea, vomituritio, cutis ariditas, contractio, levis horror ex spina dorsi oriens, scapulas ascendens, descendens lumbos, pectus transversim perstringens, cum calore vago, intercurrente; ulcerum exsiccatio, livor; faciei pallor, rubor insolitus, mutatio magna; capitis gravitas, obtusus dolor, oculorum splendor imminutus, auctus; somnus terrificus, interruptus, inquietus, nullus; sopor continuus, non reficiens, excretiones na- Prodroma.

turales, adsuetae, deficientes, auctae, perturbatae.

Lassitudo. §. 6. Symptomata constitutiva sunt.

a) Signorum praecurrentium (§. 5.) continuatio, augmentum. *Lassitudo* inprimis major, et anxius aegritudinis sensus; vires quidem interdum auctae sub deliriis, furore; interim tremor et actionis inconstantia, robur taurinum cum incertitudine motuum, et manifesta functionum laesione observantur.

Frigus. a) *Algor, horror, rigor*, sub quibus cutis pallescit, contrahitur, arida, anserina fit, rigescit; ungues albescunt, livent; tactus imminuitur, ammittitur, depravatur; memoria labescit; musculi tremunt, conquassantur; vasa ad superficiem collabuntur, disparent; pori claduntur; respiratio inaequalis, tussiculosa, dificilis, anxia redditur; ventriculus turget, opprimitur, vexatur, nauseat, vomiturit, flatus, contenta eructat. Oris cavum, lingua, siccescunt, cum sapore aut nullo, aut mucoso, amaro; siti, potum copiosum, stomacho gravem, infestum, exigente. Urina copiosa, cruda, aquosa. Pulsus contracti, exiles, frequentes, vel etiam naturalibus

lentiores, valdeque inaequales. Sed nunc frigus *verum*, a thermometro confirmatum; nunc *ad sensum* aegroti, cum calore corporis naturali, vel etiam majori. Nunc corpus omne, nunc pars haec, vel illa friget. Continuatio frigoris et ordo, variabilis: nunc calorem saepissime praecedit, intercurrit, subinde sequitur; nunc excludit, nunc saepe deest, atque a calore excluditur ipsum; aut denique solum, per horas bene multas, scenam ludit, claudit, vitalem calorem adimit, extinguit.

Ex his apparet, *frigus* necessarium febris symptoma non esse; caloris rationem aequam in se non continere; neque aliam, quam in ipso nervorum systemate, ignotam licet, petere originem. Causa.

Effectus frigoris febrilis maxime conspicui, sunt: circuli humorum inaequalitas, languor, interceptio; capitis, pulmonum, cordis, vasorum majorum oppletio; solidorum robur infractum, systematis lymphatici debilitas, desidia, fluidorum compages mutata, dirjuncta, extravasatio, stagnatio in cavis corporis, cellulosa tela; obstructio glandularum, viscerum, canalium excernentium; nervorum affectio multiplex. Sub medio febris decursu, praesentis inflammationis suppura Effectus frig.

tionem, gangraenam, mortem, interdum indicat.

Calor. c) *Calor* frigus insequens, praecedens, intercurrens, vel et sine hoc prorumpens, saltem ab eodem non pendens, aut directus, nunc *verus*, nunc *sensu* aegroti solo percipiendus, universalis, partialis, internus, externus, *interdum nullus*, vix unquam 16 gradibus (fahrenheit.) naturalem superans, primum mitis, intersectus, mox auctus, siccus, deinde humidus, saepe mordax, digitosque urens.

Inter haec *pulsus* redduntur frequentiores, aequaliores, liberiores; interdum vero a naturalibus vix differunt, cum vibratione ad certas corporis partes, collum, tempora, loca inflammata, evidentiori, fortiori. Caput calet, dolet; memoria redit, sensusque interni acuuntur, saepius turbantur. Genae rubore intenso, oculi splendore nitent, fulgent; sitis augetur, vel et cum frigore imminuitur; respiratio velox; sed, nisi pectus locali malo obruatur, expedita; urinae flammeae, subrubrae, bruneae, crassae, mox turbidae, jumentosae; nausea, vomituritio continuat, augetur; vel saepe cum frigore cessat.

Causa caloris tum *sani*, tum *morbosi*,

parum intellecta; effectus miri, explicatu difficiles, saepe contrarii. Ipse quidem *calor verus morbosus*, ex augmento causarum, quae calorem *sanum* producunt, vel ex respiratione aucta, ex reactione cordis, arteriarum, virium nervosarum, sub stadio frigoris, spasmi febrilis, oppressarum, resurgente pendet: nunc *simplex* et purus, nunc igne *composito*, inquinato deflagrans. Calor *ad sensum*, nervosum systema a causis accidentalibus aggressum testatur, et ab acri contagioso, gastrico, exanthematico, specifico, purulento alio exoritur.

Effectus cal.

Effectus caloris animalis *sani*, vitalis, est fluiditas, circulatio, perfectio, secretio humorum, vasorum libertas, mobilitas; irritabilitatis, sensibilitatis cuivis parti propriae conservatio.

Effectus caloris *morbosi*, *simplicis*, seu puri, consistit in viscidae, tenacis materiae solutione, ad subeundum circulum dispositione, immutatione; vel ad futuras excretiones, suppurationes, metastases, crises, praeparatione, maturatione: hinc febrium multarum, intermittentium, acutarum, in solvendis obstructionibus benignis, morbis chronicis, virtus; tumoris immaturi, saxei, in mollem et

fluctuantem abscessum, et materiae ad futuras depositiones, judicationes, claboratio, *coctio* veterum. Calor diversus, mitior, intensus, brevis, longior, ab subigendas, praeparandas, maturandas, excernendas morbi materias requiritur: exemplo abscessuum, ulcerum, variolarum, morbillorum, dato tempore, calore incubandorum. Calor nimius coagulandae quidem lymphae impar, secretiones tamen immutat, turbat, creat novas, auget naturales, aut supprimit; fluidorum miscelam alterat, sejungit, inquinat, fluidiora canalibus expellit, expulsa, stagnantia, corruptioni propriae, celeriori, exponit; circulantia vero ob vim vitae resistentem non putrefacit quidem, sed ad putrefactionem disponit; acredinem evolvit, exaltat; sensibilitatem; irritabilitatem auget, immutat, obtundit, extinguit; lympham, fluidore parte spoliatam, ad coagula, sub data quiete, proniorem reddit, et infarctus, obstructiones sollicitat; nimiae vasorum extensioni, distractioni, rupturae ipsi, et haemorrhagiis favet: Si, praeter causas calorem augentes, stimulus alienus accedat, vel in corpore latens evolvatur, aut generetur: tunc multiplex, infidus saepe, et obscurior caloris effectus, cum partium, totius pernicie.

Calor *ad sensum*, internus, externus, partialis, urens, mordax, effectus causis suis proprios producit, eo majores, quo minor vis cordis, nervorum, his subingendis, immutandis, expellendis invigilat. Hinc *coctio* in febribus contagiosis, nervosis, lentis, in subjectis cachecticis, aut nulla, aut tarda, aut mala; abscessus sordidi, metastases frequentes, insecurae, inutiles, gangraenae, paralyses, infarctus viscerum, hydrops, atrophia, tabes.

d) *Pulsus* naturali *frequentior*, tam sub frigore (*b*); quam inprimis sub ipso febrili calore (*c*) Interdum *celeritate* magis, quam frequentia aucta arteriae micant; sed non raro in ipsis adeo acutis, nervosis, contagiosis febribus, sub ipsa phrenesi, peripneumonia, pulsus pacati, naturalibus non frequentiores, sed longe etiam lentiores. In febre *larvata*, vel et *perniciosa intermittente* saepe nullum in pulsu febris indicium: ut arteriae, fallacissimo signo, minime sit fidendum. Pulsus febr.

Reliqua febrium symptomata pedisequa, sitis, anxietas, delirium, pervigilium, sopor, convulsio, dolor, alvi obstructio, laxitas, haemorrhagia, sudor, exanthemata, partim vix memorata, partim sub specierum

pertractatione consideranda, minus praedictis essentialia sunt, eorumque natura, causae, effectus, in *pathologicis* opportunius explicantur.

Causae. §. 7. Causae remotae, quae ad febres disponunt, occasionem porrigunt, multiplices, saepe sat manifestae. Febrium origo et ratio *proxima*, profundus, quam ut oculo mortali distingui valeat, delitescit. Non enim vel aucta in capillaribus vasculis resistentia et lentor humorum, — non sensorii communis irritatio, — non energiae ejusdem debilitas, vel alia luxuriantis ingenii deliramenta, nodum hic solvunt; neque miasma, neque contagium generum febrilium rationem in se continent, aut reliquas causas excludunt.

Materiae febrilis ideo non major habetur cognitio: neque enim in febribus aut fluida semper accusanda sunt; aut, sicut saxa torrentes, ita peccantem secum materiam volvunt; neque morbum magis fecit, quam a morbo factum est, quod sub *crisi* per diversa rejicitur colatoria; vel saltem non tam nudum intuentium illud subjicitur pupillae.

§. 8. Causae febrium cognitae (§. 7.) sunt: 1.° *externae*, corpori admotae, ingestae; 2. *internae*, in eodem evolutae, generatae; 3. ex utrisque *compositae*. Continuatio.

Ad primas spectant ambientis atmosphaerae frigus, calor, siccitas, humiditas nimia, inquinatio mephitica, contagia specifica ex aegrotantibus aliis, tum propriae, tum, quod rarius contingit, alterius speciei, scaturientia, atque per insontem quidem, sed evolvendo, diffundendo veneno sub certis et incognitis circumstantiis faventem magis aerem, ad limitatas distantias eliquata, — nunc per cutis externae, internae spiracula, nunc vulnere, nunc utraque via, invasione aut unica, aut repetita, dispositis timore, moestitia, inedia, debilitate, aut modo demum incognito, subjectis communicabilia; laesiones variae: contusio, concussio, luxatio, fractura, erosio, laceratio, vulnus, adustio, distentio, compressio, oppletio, extravasatio, abortus partus difficilis, artificialis, placentae immatura extractio, ejusdem, vel sanguinis congrumati diuturna in utero detentio, prolapsus ejusdem vel intestini, hernia, etc; acria, venena, exterius admoda, insecta per aures, nares, anum ingressa, ulcera exsicca-

ta, exantemata, efflorescentiae cutaneae repercussae, depositio materiae purulentae, irritantis; *ingesta*, uti cibus, potus, copia, qualitate peccantes, drastica, venena; exercitatio corporis violenta, protracta, balnea, ictus solis, etc.

Ipsa vero et fluida et solida corporis ad totius destructionem materias largiuntur; neque certius unquam venenum chymici elaborarunt, quam ipsi nos nobis fabricamus. Mephitim spirant pulmones, vaporem cutis non intellecta satis natura infestum, — renes lixivium, amurcam jecur, in corruptionem promptissima, calculorum materia ex ossium penu pro parte absorpta, praegna destillant. Serum sanguinis, saliva, lacrymae, gastricus liquor, lympha, mucus, seminalis humor, synovia, medulla ossium, adeps, a solidorum, quibus praeparantur, continentur, reactione quam maxime quidem pendent; singula tamen vel sibi commissa, vel certis rerum circumstantiis exposita, propriis mutationibus subjiciuntur: licet has ipsas quotidiana observatione confirmatas aut definire, aut ad certas acrimoniae species revocare nequaquam liceat. Sed ipsa, quae secernendis liquidis praesunt, organa, stimulo

quovis; specifico, purulento, contagioso lacessita, officia mutant: humorem a pristino alienum, stimulantem, insidiosum separant. Prima morborum contagiosorum semina ab aegrotante animali sponte evoluta, non minus certam, distinctamve progeniem, quam animalia, plantae, quae a creatione originem ducunt suam, habitura. Sed sola jam irritatio, inflammatio, secernentium vasorum actionem immutat, atque lympham, quod calor major, ac animalis est, quod acida fortiora, quod alcohol, aerisque contactus potuissent sola, ad ipsos canalium limites, laterales tractus, in spissam, atque purulentam materiam coagulat, sub ulteriori *morbosae secretionis* incremento in foetidissimum, acerrimumque ichorem convertit. Nec minora puris, ichorosae, sphacelosae materiae, serilymphae extravasatae, mora corruptae resorptio damna infert.

In ipso igitur vivente animali tum *spontanea* diversorum liquidorum a naturali blanditie contingit aberratio: qua, rejecto interdum gustus, olfactus, ipsiusque chemiae judicio, acrem atque stimulantem naturam induunt; tum *secretionis morbosae* influxu ad incognitas sensibilitatis auctae, imminutae;

permutatae leges evolruntur, nascuntur diversa febrium incitamenta.

Quaecunque praeterea excernendorum, vel qualitate, vel copia peccantium, aut certa naturae, habitudinis lege expellendorum, e corpore eliminationem, aut debitam humorum renovationem, distributionem retardant, impediunt; aut fluidorum in solida, solidorum in fluida actionem invertunt, aequilibrium vel in parte, vel in toto infrangunt, quo inprimis violenta animi pathemata, incitantia, deprimentia, vigiliae, studia protracta, alimentorum mala in primis secundis viis elaboratio, succique nutritii, nobilioris, jactura, etc. spectant; illa morborum quidem plurimorum, sed inprimis febrium acutarum, lentarumque causas multiplices offerunt.

Divisio.

§. 9. In tanta causarum infinitate, oporteret et febrium infinitum esse numerum, si vel ex illis solis, vel ex peculiari aliquo, seu manifestiori symptomate, harum species vellent multiplicari. Sed aliter naturae simplicitas, et fata systematum jubent. Non vana est interim *analogiae*, quae inter diversos primo a spectu morbos detegitur, auctoritas:

cum sic eadem medendi methodus *larvato*, sed ad cognitae febris genus reducto hosti feliciter opponatur. Est etiam causarum, licet diversarum, non parva inter se ipsas affinitas: qua, constanti actionis similitudine, in eosdem conspirant effectus, iisdemque curis avertuntur. Hinc saltem de plausibili divivendarum febrium ordine non prorsus est desperandum: et quo *simplicior*, eo naturali vicinior ille habendus.

Qui, *primo*, morborum violentiam, et periculi continuationem pro divisionis regula assumpsere, illi febres diviserunt in *lentas* (hecticas, phthisicas, cachectitas) et in *acutas* (simplices, peracutas, acutissimas.)

Qui, *secundo*, societatem morborum cum similibus, vel locum, quem sibi eligunt, considerant; in *epidemicas*, *sporaticas*, *endemicas*, *stationarias*, et *intercurrentes* disponunt.

Qui, *tertio*, tempora in morborum ingressu potius respiciunt, *vernales*, *aestivales*, *autumnales*, *hyemales* constituunt.

Qui, *quarto*, ad periodorum, et apyrexiae ordinem intendunt: in febres *intermittentes*, *remittentes*, *continuas*, *continentes* ordinant.

Qui, *quinto*, ad praecipua symptomata

oculum convertunt, illi tot species febrium, quot manifestiora illas phenomena comitantur, sibi creant.

Qui, *sexto*, ad insueta, vel ordinaria tum symptomata, tum pericula febribus conjuncta mentem figunt; in *benignas*, depuratorias, et *malignas* secernunt.

Qui demum, *septimo*, causas febrium ipsas majoris momenti faciunt, illi febres in *primarias*, aut *essentiales*, et in *secundarias*, vel *symptomaticas* bipartiunt.

Primam ex his divisionibus incertos febrem lentam inter et acutam limites agnoscere, nonnisi sub febris finem decursus celeritatem patere, nec ad morbi cognitionem aliquid contribuere, docet observatio.

Secunda febrium partitio, ob *dominantis* stationarii morbi in caeteros (intercurrentes) influxum et auctoritatem, magnae in artis exercitio utilitatis, ad ipsas tamen febris naturam et differentias eruendas non sufficit.

Eadem de *tertia* divisione dicenda sunt: qua quidem constitutio anni, ab aequinoctiis fere incipiens, maxime consideratur, nec tamen sat firma et constans febrium classificatio obtinetur.

Quar-

Quarta, antiquissima febrium distributio, facilitate et utilitate se commendat, nec tamen ideo vel praecisa satis est, vel sola sufficit, vel febrium ordines diversos, periodis, apyrexia, vel remissionibus saepe inter se confusos, satis distinguit. Interdum ex *intermitentium* familia est, quae nequaquam intermittit febris; et interdum, quae intermittere videtur, ad lentas tamen, quas pro *continuis* habent, revocanda. Nec tam *continens* ulla febris est, si vel unicam *Ephemeram* aut simplicem, aut protractam excipiam, ut a *continua* febre cum aliquo fundamento distingui valeat.

Quinta divisio, in quam veteres praecipue confidebant, symptomata magis, quam febrem ipsam, pro objecto, quod certe illud curationis esse nequit, sibi assumit: vix in alium usum, quam ad febrium *perniciosarum* varietates designandas, nunc amplius adhibenda.

Quae vero *sexta* febrium adducta est in *benignas*, atque *malignas* divisio; illa, donec de *malignitatis* ambigua significatione experti convenerint, vel gratuita, vel in ipso artis exercitio periculi plena est. Neque enim febris; in qua symptomata insolita, difficiliora, ac copiosiora occurrunt, vel quae a con- Malignitas febrium.

suetis remediis auxilium non sumit, aut quae sub spe levitatis periculum maximum tacita alit, aut quae cum insolita virium vitalium debilitate incedit, *maligna* mox erit appellanda: nam symptomatum novitas; fallensque levitatis sub specie periculum morbi, medentis potius inscitiam, vel artis imperfectionem, quam aegritudinis *malignitatem* involvit; nec, quod experto alias viro novum, — expertiori insolitum non est, *malignum*, *benignumque* simul esse potest. A solo emetico, vel dempto sanguine, non raro summa virium vitalium prostratio, fumi adinstar, dissipatur.

Ast vero, dum vanas agyrtarum ostentationes, inventaque ad terrendos mortalium animos morbosarum affectionum prosequimur nomina, an *malignitatem* ideo in morbis nullam esse, illamque pro ignorantiae, aut timiditatis partu declarare audebimus? utinam in chartis hanc negando, a lectulis febricitantium proscribere liceret! Non existit certe, quae *specifica*, quae *sui generis* dici possit, *maligna* febris; et si eo tantum fine *malignos* dicendos esse morbos contendant: ut, absque ulteriori causarum cognitione, solis pugnandum esse *alexipharmacis* credant: *ma-*

lignitatem potius omnem recusaverim; illosque raros quidem, insolitos, fallaces, periculosos, non vero *malignos* appellaverim. Nec illi ipsi, qui *malignitatis* nomen proscribunt; aliud eidem, quod majorem auctoritatem mereatur, *febris pestilentialis*, *nosocomialis*, *castrensis*, *navalis*, *carceralis*, *putridae*, *nervosae*, vocabulum substituunt.

Non iniquam de febris *malignitate* ideam trademus, si eam febrem dicamus, in qua nervosum inprimis systema a causis minus manifestis ita afficitur: ut summa, mox a morbi initio, et constans virium vitalium, animalium, prostratio, nec a plethora, nec a saburra abdominali, sed a subtiliore principio, saepius contagioso, proficiscens observetur; quin pericula vel tempori morbi, vel causis cognitis, vel signis aliis, in communibus morbis gravitatem indicantibus aperte correspondeant. Non igitur prorsus inepta est febrium in *malignas*, et in eas, quae malignae non sunt, distributio: dummodo ex hac ipsa, methodum omni malignitati, quae *una* non est, accommodandam eruere non contendamus.

Quid de *septima* febrium divisione sentiendum sit, jam dictum est. Certe causa-

rum consideratio, et earundem ad leges affinitatis prudens ordinatio, si cum rationibus ex periodorum et apyrexiae natura petendis combinetur; dividendarum febrium non spernendum suggerit fundamentum. Quare sequentem febrium ordinationem, non quidem ut perfectam, quae in desideriis est, sed ut naturali viciniorem proponimus.

CL. I.

FEBRIS.

Affectio irritatae per inconsuetum stimulum, reagentisque naturae, cum laesa abhinc functione aliqua. §. 3.

ORDO I.

Febris *periodica*, *intermittens* legitima, ex pluribus, dato fere tempore recurrentibus paroxysmis, et intervallis, vel mox, vel tardius liberioribus composita. §. 22.

GENUS I.

Febris periodica, intermittens legitima *nervosa*, ex specifica nervorum affectione oriens. §. 29.

Spec. I. F. P. I. L. *Nervosa simplex* et *benigna*, sat diu sine vitae periculo, et symptomatibus non insidiosis incedens. §. 29.

— II. F. P. I. L. *Nervosa perniciosa*, symptomatibus suis aut aperte, aut insidiose vitae minitans. §§. 31. 35.

— III. F. P. I. L. *Nervosa larvata*, sub alterius specie morbi, sine consueto febris symptomate decurrens. §§. 32. 36.

GENUS II.

Febris Periodica, intermittens legitima *gastrica*, a saburrissimi ventris ortum sumens §. 50.

Spec. I. F. P. I. L. *gastrica simplex* ex sola abdominis per saburram periodica irritatione pendens. §§. 50. 52. 55.

— II. F. P. I. L. *gastrica complicata*, praeter saburras, aliam irritationem agnoscens; nunc nervosa simul, nunc inflammatoria. §§. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57.

GENUS III.

Febris Periodica, intermittens legitima *inflammatoria*, cum aucta cordis, arteriarumque irritabilitate et actione ingrediens. §. 66.

Spec. I. F. P. I. L. *inflammatoria simplex*, a sola cordis, arteriarumque periodica irritabilitate et actione pendens, nunc generali, nunc locali affectu excrucians. §§. 66. 67.

— II. F. P. I. L. *inflammatoria complicata*, nunc nervosam, nunc garsticam indolem observans. §§. 54. 68.

ORDO II.

Febris *continua*, aegrotantem a principio morbi, ad finem usque, manifeste satis circumdans. §. 72.

GENUS I.

Febris *continua*, *nervosa*, a sola nervorum sensibilitate mutata incedens, cum caussis manifestis non cohaerens, symptomatibus absque ordine decurrentibus, insidiosis §§. 80. 82.

Spec. I. F. C. N. *acuta simplex*, celeri passu periculosa. §§. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 88.

— II. F. C. N. *lenta*, febricula in longum tempus insidias struens. §. 91.

Spec. III. F. C. N. *acuta*, vel *lenta*, nunc saburris, nunc inflammatoria apparatu, nunc exanthematibus etc. *complicata* §§. 89. 90. 91.

GENUS II.

Febris *continua gastrica* ex infestis in tubo alimentarii materiis originem trahens. §§. 98. 99.

Spec. I. F. C. G. *simplex*, ex ingestis, quantitate, qualitate peccantibus, aut ex corruptis in tubo alimentari, aut ex depositis in hunc ipsum stimulantibus materiis dependens. §§. 100. 101. 102. 106.

— II. F. C. G. *complicata*, cum nervosa, vel inflammatoria affectione, aut cum exanthematibus, etc. incedens. §§. 103. 104. 105.

GENUS III.

Febris *continua inflammatoria*, ex aucta cordis, arteriarumque irritabilitate et actione oriunda. §§. 114. 115.

Spec. I. F. C. I. *simplex*, sine locali partis inflammatione, ac sine nervosae aut gastricae symptomate, invadens. §§. 114. 115. 116.

— II. F. C. I. *complicata*, quae ex inflammatoria febre, aut cum locali affectione, aut cum nervosae, vel gastricae causis incedente conflatur. §§. 115. 116. 117.

§. 10. Varios febris in corpus humanum effectus exserit, tum *bonos* (§. 6. c.): ut, expulso acri, vel tenaci fomite, convulsiones, paralyses, cachexias, maniam, etc. dissipaverit, magnumque medicae, ac chirurgicae artis in recto febris usu positum sit arcanum; tum saepe nimis *malos*, in acutis non minus affectibus, quos incipientes febris persequitur, lethales claudit; quam in chronicis morbis; quos socia febris in acutos, mortemque praecipitat. Febris effect.

§. 11. *Boni* febris effectus (§. 10.) obtinentur, irritantis (crudae) materiae correctione, assimilatione; aut praeparatae (coctae) separatione, expulsione. Ad utrumque opus natura viribus suis (§. 3.) breviore, longiore temporis spatio utitur: quo, vel Crisis.

cessante tandem stimulo, tumultus excitati sedantur; vel per hos ipsos *morbi materia* partitis nunc vicibus (lysis), nunc unico impetu (crisis) per colatorium oportunum, cutim, renes, alvum, vasa (crisis simplex), vel saepius per plures vias simul (crisis composita), expellitur omnis (crisis perfecta).

Varae spec. §. 12. Interdum *crisi imperfecta* materia praeparata (§. 11.) in aliam partem deponitur: quae, si ad nobiliora loca, ad viscera, organa corporis ruat; *mala* — si minus necessaria petat; *bona metastasis* vocatur: alterum nunc morbum, acutum, chronicum, — vel si relictis novis sedibus, resorpta, intus iterum recipiatur; *recidivam*, priori morbo saepe pejorem, productura.

Dies critici. §. 13. Haec vero (§§. 11. 12.) vergente sub finem morbo accidunt, dierumque numero *indicari* (dies indices, indicatorii); et certis demum absolvi, *judicari* (dies judicatorii, critici), dicuntur. Magna hinc diebus criticis, tum *primi*, tum *secundi ordinis*, auctoritas fuit concessa: quorum ultimi, saepe imperfectius judicantes, primis, seu diebus *decretoriis*, pro *indicatoriis* inservire, et,

praemissa crisibus *perturbatione*, diebus, nunc *paribus*, nunc *imparibus*, pro circuituum rationibus, morbos judicare asserebantur.

§. 14. Nec tamen ratio febrium tam materialis semper, aut in ipsis *fluidis* continuo quaerenda est: ut *crudae* materiae *coctio* ubique exspectari, vel, quae sub morbi fine ejiciuntur, pro ejusdem mox causa haberi queant (§. 7.). Hinc aucta sub febris declinatione excretio, saepe spasmi cessantis potius signum, quam auxilium, fluctuansque veterum de *crisi* judicium esse ostendit. Morborum initia saepe nimis incerta; eorundem exitus aut evidenti crisi frequenter destituti; aut in dies nunc hos, nunc illos, sine magno rerum discrimine, cadunt; magna theoriae de *diebus criticis* apud ipsos ejusdem fundatores, pro saeculi doctrina numerorum scientiae indulgentes, contradictio; major hac ipsa, rei, nec menstruae periodi exemplo illustrandae, nec febrium *intermittentium* paroxysmis in *continua* imutatis, et hanc ipsam constituere creditis, explicanda obscuritas. Certum quidem in febribus ordinem, quo incipiant, increscant, persitant, declinent, in similibus morbis vix non aequalem, ob- Earum incert.

servamus: ut febres acutae vel prima, vel secunda, vel tertia terminentur hebdomata; sed quovis morbi declinantis die febrium crises accidere, atque bas in diem vel priorem, vel posteriorem, quin bejora aegrotantibus immineant, cadere posse, observatio docuit. Nec vivendi modus, nec medendi ratio apud veteres distincta, antiquam hypothesin erroris absolvit, quin, vel auxilio ad solos dies non judicantes (medicinales) reducto: ad dies vero indices, decretorios, excluso, tempus terendo, *turgescentiam*, coctionem materiae, aut saepe non futuram, aut non necessarium, aut melioribus auguriis exspectando, innumeris aegrotantibus exitio esse debuerit. In multis certe febribus *exspectans methodus* optima, et naturae *minister* est medicus, non *imperator*; sed in aliis bene multis res aliter constituta, et praeceps occasio est, quae oscitando, morbisque blandiendo, irreparabili errore ammittitur.

Conclusio. §. 15. Ex his (§§. 11. 12. 13. 14.) apparet, febribus acutis proprium fere tempus esse, quo vel in salutem, vel in alium morbum, vel in mortem terminentur. Hoc ipsum tempus in quavis febre sedulo observandum,

et, ne medicatricis naturae molimina elidantur, nunquam non respiciendum, — sed nullum morbi diem, quo magis, quam alio, sol vi morbum oporteat, vel quo, ne satisfaciamus indicationi praesenti, prohibeamur, a natura esse constitutum, credimus.

§. 16. Quare interest crisis futurae signa, et per quae tandem colatoria exspectanda sit, non ignorare. Sunt autem haec in morbis *inflammatoriis*, quam aliis, longe evidentiora, atque tempore certiore circumscripta: nec enim *crisis* dicenda est, quae *intermittentium* paroxysmos claudit, non febrem solvit excretio; nec in continuis tam saepe *cum impetu* tentatur solutio; sed illarum pars magna per *lysin*, tum urinis, et sudoribus simul, tum per alvum, dissipatur. Haemorrhagiae per nares, uterum, anum, *symptomaticae* saepius, et sub ipso morbi incremento potius, quam sub fine, ut *crises*, contingunt; per salivationem, et per vomitum, hae ipsae rarissime fiunt; nisi latiore termino, quae sub initiis, et per totum morbi decursum contingunt, ad *crises* revocare contendas. Hinc rarae sunt *perturbationes*, quae magnas, et evidentes morborum crises praecedant, nec

Signa criseos.

aliae, quam quae ab ultimae, et fortioris *exacerbationis* ingressu facile sunt explicandae: horror scilicet levis, saepius nullus; calor increscens, vertigo, caligines, deliria, anxietas, pulsuum inaequalitas, sopores, et interdum lipothymiae: quae symptomata tandem sudor conspicuus, et foetens; urina turbida, cum sedimento mox fundum petente, copioso, lateritio, alibi expectoratio copiosa insequuntur, et per integram morbi solutionem (crisis perfecta), vel evidentiorem remissionem, intermissionem febris, repetitis demum, sed levioribus similis naturae accessionibus (per lysin) terminandae.

Infida, arbitraria, et aequivoca est multorum de *pulsibus criticis* doctrina. *Sudorem* interim praedicunt cutis mollis, vapore humescens, pruriens, cum pulsu undoso, magno, nec tamen forti; alvus, urina parca. Oportet vero et copiosum prorumpere, et universalem, et calidum, et particulari odore distinctum esse illum. *Urina*, qua sola, vix febris judicatur, praevidetur *critica* sub alvo clausa, sudore minus evidenti, urethrae sub mingendo ardore, et deponendi lotii frequenti stimulo. Sedimentum est album, aequale, leve, et per sat multos dies con-

stans. *Diarrhoeam criticam* exspectamus in febribus gastricis, si motus in abdomine, borborygmi, dolores intestinorum moderati, intercurrentes, ructuum, flatuumque secessio, interdum pulsus sat fortes, sed tam vi, quam tempore inaequales, aut et intermittentes, sub fine febris observentur. Atque si talia, quae purgari oportet, cum levamine purgentur; bonum est. Caeterarum crisium signa sunt maxime ambigua.

§. 17. In acutarum principio tum parvis signis minor fides habenda, tum de majoribus non mox desperandum est. Cachectici, alio morbo detenti, exhausti, aetas tenerior, senilis, gravidae, puerperae, sensibilissimi homines, majora in febribus pericula subeunt. Faciei magna a naturali, sine magnis evacuationibus, labore, praegressis, mutatio, collapsus, pejora significat. Quo major in progressu observatur functionum *vitalium* laesio, anxietas, inquietudo, jactatio, perturbatio sensuum, debilitas, symptomatum inconstantia, contradictio; eo majus funesti exitus periculum est: hinc deliria perpetua, dolores, sopores continui, oculorum rubores, lacrymae, perversio, linguae sicci- Prognosis.

tas, nigredo magna; aut tremor, respiratio difficilis, anhelosa, brevis, inaequalis, stertens, frigida, praecordiorum durities, inaequalitas, tumor, aut retractio, meteorismus, vomitus aeruginosi, herbacei, nigri; singulorum rejectio, frigus artuum, sudores viscidi, frigidi, alvi, urinae diuturna retentio, involuntaria excretio, tendinum subsultus, spasmus, convulsio, singultus, maculae lividae, gangraenosae, lipothymiae, haemorrhagiae impetuosae, et singula, nisi talia quaedam assuetis, et quo plura ex his signis simul incedunt; de majore, aut summo vitae discrimine testantur.

Therapeia. §. 18. Cura febrium inchoanda est cum attenta causarum, quae illas produxerunt (§. 7.), perscrutatione. Ad has cognoscendas, sexus, aetatis, temperamenti, vitae generis, consuetudinis, dispositionis connate, haereditarie, acquisitae, inprimis vero constitutionis annuae; et exitus morbi in alios, maxima ratio habenda est. Quae vero ad febrem causae occasionem dederunt; illae vel abigendae, vel saltem moderandae sunt; quo, non perspiciendae causae proximae, pro viribus saltem, detrahatur. Secundo vero, cum

natu-

natura, in stimulantem causam reagendo, febris in febre ipsa remedium indicat, nisi aut specifico illam medicamento extinguere, aut saltem alio involvere, diluere, aut quantocyus e corpore per emetica, purgantia, sudore, expellere, aut subtiliores forte in origine solidorum turbas supprimere liceat: hinc in recto febris moderamine, quod ex prudenti virium vitalium et potestatis morbosae aestimatione eruendum est, toties cardo rerum vertitur, atque methodus, nunc *exspectans*, nunc *activa* indicabitur.

Sed cave, ne *oppressas* modo, *non suppressas* naturae vires incitamentis egere credas, quas sola opprimentis causae correctio impune excitat. Reagentis principii vires nimias in propriam perniciem ruentes, praeter causae irritantis moderamen, infringunt alimentorum nutrientium parcitas, potus vegetabilis, saponaceo, acido commixti copia, aër moderate frigidus, animi, corporis quies, venaesectio, cucurbitulae scarificatae, hirudines, emolientia.

Vires a causa febris suppressas, hac ipsa remediis opportunis impugnata, erigunt alimentorum nutrientium, facile digerendorum, ipsius adeo tenerae carnis, vini generosi cau-

tus quidem, sed copiosi satis, usus, sinapismi, vesicantia, champhora, acida dulcificata, sales volatiles, antimonialia refractis dosibus porrecta, cortex chinae, cinamomi, roborantia alia, grato simul stimulo irritabilitatem, sensibilitatem incitantia.

Si vero languor virium cum irregulari motuum, et majore sentientis principii mutatione conjuncta incedat; non praetervisa talium causa, vino, roborantibus, excitantibus praedictis, valerianae serpentariae virginianae radix, moschus, naphthae, opium ipsum combinanda sunt.

Dum sat aequo febris marte dimicat: tunc negativa medendi methodus, et servata pro felici tandem morbi solutione colatoriorum libertas sufficit.

Symptomatum moderamen.

§. 19. Symptomata, febrilis causae effectus adeo interdum increscunt, ut ab illis ipsis primarius morbus vel augeatur, vel novus tandem generetur. In recto igitur praecipuorum symptomatum moderamine magna pars curae ponenda est; atque hoc ipsum denuo causarum symptomatibus subjacentium examen, atque consilia his ipsis opponenda requirit; hac samen adhibita tautione, ne

phoenomeni alicujus majori, quam ipsius morbi, habita sollicitudine, principalis objecti cura negligatur.

§. 20. Febrilis materiae, quae nec rejici, nec in propriam converti naturam potest, praeparatio, et salutaris per crisin, metastasin separatio, per indicatas a natura subjecti, morbi ipsius, constitutionis genio, vias promoveatur. Cura sub crisi.

§. 21. *Reconvalescentiae* non minor, quam superatae febris habenda est ratio. Hoc vero in opere dirigendo, secundum regulas alibi tradendas, inprimis autem secundum naturam, causas, morbique exantlati finem, procedendum; nec *reconvalescens* omnis aut tam sollicite, aut tam parce nutriendus, aut alvo purgandus, aut demum roborandus; sed sua cuivis febri, subjecto, aetati reconvalescentia est: quae diaetam sibi propriam, et medicamenta interna, externa, aut varia, aut nulla sibi exposcit. Omnibus vero aer rusticanus, amica consortia, et moderata refecti tandem corporis exercitia conducunt. Reconvalescentiae cura.

ORDO I. FEBRIUM.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA.

§. 22. Febris primaria, ex pluribus, dato fere tempore recurrentibus, paroxismis, et intervallis vel mox, vel tardius liberioribus composita, *periodice intermittens* legitima dicenda est. Nec enim omnis, qui non prorsus, aut mox in principio intermittit morbus, ad febres *intermittentes* non pertinet. Interim dum *paroxysmos* dicimus, non tantum symptomatum febrilium (§. 6.); sed cujusvis morbosae affectionis accessionem periodicam intelligimus: qua quidem dispositione, amplissima *periodicarum* familia, in sinu suo tam *febres manifestas*, quam morbos *aspectu non febriles*, ex eadem causa natos, eademque methodo percurandos, comprehendens, iisdem cancellis includitur. Nec tantum differt *intermissio* paroxysmis intermedia, a con-

Definitio.

tinuae febris *remissione*, quae *exacerbationibus* interponitur: ut ex illa character specificus praedicatae *periodicarum intermittentium legitimarum* familiae erui queat; utpote quae nunquam tam perfecta est, ut saltem debilitas, languor, et febrilis habitus, ciborum appetitus delectus, et sitis ipsa, sub apyrexia non continuent. Neque tam integra intermittentibus apyrexia est, ut aliter, quam gradu differat a continuarum remissionibus; neque febres desunt, quae, vel apyrexia instructae, ad *intermittentium* tamen familiam haud pertineant (§. 24.), et *illegitimae*, *spuriae*, *secundariae*, nobis dicuntur; vel tales, quae vel nulla intermissione signatae, huic ipsi tamen afinitate jungantur, atque eandem sibi curationis methodum exigant: ut igitur interdum a sola constitutione annua, et ab illorum, quae prosunt, observatione praesentis *Periodicae intermittentis legitimae* character erui debeat.

§. 23. Nunc vero signa febris prodroma (§. 5.) *periodicam intermittentem legitimam* annunciant; nunc derepente haec invadit, et, nisi morbi non febrilis larva obveletur (§. 22.); symptomatibus constitutivis (§. 6.) Symptomata.

in scenam prodit. Si consuetum ordinem observent symptomata: tunc horrorem sequitur calor; calorem sudor, atque hunc ipsum apyrexia; sed interdum frigus nullum, vel calore posterius; vel calor vix conspicuus, aut partialis duntaxat, persentitur; vel aliud modo symptoma, febribus licet improprium (§. 23.), loco dictorum, *intermittentis periodicae* typum absolvit. Difficilis illinc, difficilior hic morbi, sub prima invasione, a futura *continua*, inprimis *Ephemera* (§§. 85. 106. 116.), distinctio est; nisi vel regnans morborum character, vel loci natura, vel praegressi morbi historia, vel frigus diutius continuatum, calor brevissimo tempore intense auctus, in genere, stadia febris sese citius excipientia, vel demum apyrexia accessionibus periodicis interposita, cum urina lateritio sedimento instructa, difficultatem tollant.

Diversitas. §. 24. Distinguendi sunt a *periodicis intermittentibus*, licet eundem fere typum observent, morbi tam febriles, quam alii, qui, singulari nervorum affectione, a resorpto pure, ab acri rheumatico, herpetico, venereo, etc. a pertinaci viscerum obstructione, scirrho,

carcinomate, vel forsitan ex sola sensibilitate, irritabilitate morbosa in hystericis, praegnantibus, hypochondriacis, vel ex ignoto demum stimulo symptomatice propullulant, et corticis] peruviani virtuti, consuetisque in *periodica intermittente* remediis constanter resistunt: quippe qui, licet periodos observent, aut interdum perfecte intermittant; ex intermittentium tamen classe omnino sunt excludendi. Interim causarum ejusmodi cum vera *intermittente* complicatio, diagnosis difficultatem, et diversae curationis exitus quam maxime constituit.

§. 25. Causa proxima febris *periodicae intermittentis legitimae*, non minus, quam illa *coutinuarum* (§. 7.), ignoratur. Praedisponunt ad illam febris eadem non ita pridem supeoata, debilitas, tempus vernum, autumnale, humida calidaque atmosphaera, corpus valdopere irritabile. Occasionem praebent exhalatio paludum, in quibusdam regionibus contagia, errores in rebus, quas *non naturales* vocant, commissi. Causae.

Quaecumque vero intermittentes legitimas causa produxerit; non *unica* haec dicenda, licet effectus, quem plures causae

habere queunt, *specificus* esse videatur. Peculiarem nervosi generis morbus *intermittentes* constituere, docet actio purgantium, venaesectionis, quae febrim jam cessantem frequentissime revocant; docet pathematum animi ad gignendas, reproducentas *intermittentes* aptitudo; docet corticis peruviani, ex adstringente amaroque principio minime derivanda, mira actio, opiique virtus; docet observatio facilioris, quo tempore mulieribus menstrua imminent, recidivae; et hujus in horam, qua pridem accessio fiebat, a minimis causis derivanda incidentia, et tandem illorum, quae *imaginationem* feriunt, ineptissimorum alias remediorum, amuletorumque, probata *credulis* potentia.

Divisio. §. 26. Multiplex est apud auctores Medicos febrium dictarum divisio: in *regulares* et *erraticas*, sive *anomalas*; in *simplices* atque *compositas*: quarum primae, *quotidianas*, *tertianas*, *quartanas*, *quintanas*, tartioresque, ut volunt, his accessiones, — secundae, *quotidianas*, *tertianas*, *quartanas*, *quintanas duplices*, *duplicatas*, *triplices*, comprehendunt; in *vernales*, et *autumnales*, in *benignas*, *depurativas*, atque in *corruptivas* et *perniciosas*; in *epidemicas*, *endemicas*, et *sporaticas*.

Paucae tamen ex his divisionibus adeo evidentem in artis exercitio utilitatem habent, et nulla specialem methodum sat tuto indicat, nisi in complicationem, geniumque omnium attendatur. Nec enim, quae *regulares* dicuntur, eae tam statis horis adoriuntur, ut vel, quae anticipant febres (*febres subintrantes*), mox pejores; aut mitiores, quae retardant, censeri possint; nec si hoc faciant, diversa ex hinc methodo indigent. Regularis, erratica.

Neque Typorum differentia naturam febris mutat: cum eadem febrilis affectio nunc hunc, nunc alium in typum transiliat, eodemque modo ac specifico sanetur.

Quotidianas, id est, quae singulis diebus easdem accessiones, et decessiones agnoscunt, conspicui in arte viri negarunt, nisi *nothas*, et quae in phthisi, aliisque lentis affectionibus observentur. Sed licet quamplurimae ex *quotidianis*, minime ad intermittentis legitimae spectent familiam; vidimus tamen, de quibus dubium esse non potuit, et quarum similes quotidie paroxysmi *tertianae duplicis* conditionem non arguebant. Caeterum *quotidianae* paroxysmi matutinis utplurimum horis invadunt; et quae post meridiem, vel noctem versus quotidie accedunt, eae Quotidiana.

saltem suspectae sunt, et facile ad aliam periodicarum tribum pertinere observantur, licet et ex hac tales nobis occurerint, quae matutinis horis *quotidianae legitimae* naturam aemulabantur.

Tertiana. *Tertiana*, quae pomeridiano tempore delectatur, licet matutinis etiam horis incidisse noverimus, *alternis* diebus easdem accessiones, decessionesque affert, diemque intermedium aegrotis, inter omnes frequentissima, liberum concedit. Tertianae in *exquisitam*, et *notham*, a paroxysmorum extensione minori, majori, petita distinctio, practica utilitate destituitur. Interim *tertiana*, caeteris fere promtior est in *perniciosas* intermittentes, et frequentius epidemice grassatur.

Quartana. In *quartana*, accessiones fere similes, post duorum nycthemerorum apyrexiam, quarta quavis die vespertino utplurimum tempore, revertuntur. Horor illam evidentior, quam alias, longiorque saepius annunciat, calor longiori mora protrahitur plerumque; atque relicta sibi haec febris, pertinacius aegrotum vexat, habitum ei febrilem magis, quam aliae, communicat, faciliusque, licet devicta, in recidivas ruit, autumno inprimis dilecta, visceribus insidiosa.

Quintanam, in qua, post trium dierum apyrexiam, quinta quavis die novus paroxysmus ingruit, quod et alii de se testantur, nos ipsi aliquoties vidimus, facilis tamen, nisi constanter sic incedat, in calculo error occurrit, et tertianae non observata, aut deficiens unica invasio, pro *quintana* incautis imponit. Quintana.

Quotidienam duplicem legetimam, cum sat perfecta, inter duos paroxysmos, eadem die superaccedentes, integritate, non nisi unica vice vidi; observarunt alii. Quotidiana duplex.

Tertiana duplex accessiones quotidie, alternis diebus aut vi, aut tempore correspondentes, agnoscit, frequentissima incipientis autumni soboles, sed et verno, et quovis alio tempore, occurrens, cui principium fere et finis *simplex* esse consuevit. Tertiana duplex.

Accessus binos, alternis diebus invadentes, quos *duplicatam tertianam* efficere dicunt, nunquam vidi, nisi hecticae febris progeniem. Tertiana duplicata.

Idem fere de *tertiana triplici*, quae prima et tertia die binas accessiones, secunda vero et quarta, unicam agnoscat, asseruerim. Tertia triplex.

Quartanam duplicem, cui tertia quaevis dies a febre conceditur immunis, cujusque Quartana duplex.

paroxysmus primus, tertio, — secundus, quarto correspondet, non tam infrequenter conspeximus.

Quartana duplicata.

Quartana duplicata, quae duas, quarta quavis die, secunda vero et tertia, nullus accessiones adducit, nunquam nobis visa; nec *quartana triplex*, nec *triplicata*, ex propria nobis sat longa copiosaque observatione constitit unquam. Vidimus utique accedentem *ter* in die, et sexta quavis die fortissimam semper ex his unam, accessionem, per multos menses continuasse; sed ad intermittentis legitimae familiam non revocanda fuit.

Vernalium intermittentium indoles, ab *autumnalibus* differt in eo: quod illae morbum *semiacutum* in plurimis sistant, et remissionibus magis, quam apyrexiis, incipientis morbi paroxysmi intersecentur. Saepius in his, inflammatoriae dispositionis, ab hyberna constitutione mutuatae, aliquid latet, facilisque sub methodo calidiori, aut ab ipso cortice praepostere porrecto, in febrem ardentem exitus est. Typum quotidianae, tertianae, etiam duplicis, utplurimum observant; venaesectioni, evacuantibus, salinis, aperientibus remediis facilius cedunt; rarius cortice indigent: ut et sponte, frequenter sa-

tis, post quintam fere accessionem, dissipentur, hominemque a variis sub hiberna quiete contractis incommodis interdum liberent; nec sine noxa in multis, praecipue quibus in pulmonalem phthisin dispositio est, praematuro auxilio supprimantur.

Autumalis vero intermittens ex *quartanarum* quam maximae, non raro vero ex *tertianarum duplicium* specie, epidemico more apud nos lati grassari, biliosae particeps naturae, pertinacior et in recidivas prona magis esse consuevit. Plurimorum chronicae naturae morborum, neglecta, vel male tractata haec febris occasio est, aut sub dysenteriae, febrisque contagiosae acutae, quam *putridam* appellant, larva frequentius, et *perniciose* subinde, incedit. Est nempe et sua *intermittentibus* interdum *malignitas* (§. 9.), qua *perniciosarum* sub nomine, nunc sporadicae, nunc epidemicarum more, strages edunt: calidioribus, et paludosis regionibus communiores, et soporosis inprimis atque apoplecticis, non raro convulsivis etiam, cholericisque insultibus, aut et asthmate, aliisque gravioribus infestae symptomatis: quibus a *benignis intermittentibus*, vel et a *corruptoriis*, quae pertinacia sua sanitatem opprimunt, distinguuntur.

Internitt. larvata.

Larvatas etiam *intermittentes* vocamus, quae, sine tanta symptomatum pernicie, cujuscunque alterius faciem morbi assumunt, nec aliter febrilem naturam ostendunt, nisi quod periodum exacte absolvant, atque a cortice peruviano, ut *legitimae intermittentes*, fugentur, nunc *universales*, nunc topicae, et specialem corporis partem aggressae (§. 22.). Jam vero monuimus, *periodicitatem* atquae symptomatum *intermittentiam*, nequaquam solas ad diagnosin sufficere (§. 24.).

In locis uliginosis, paludosis, febres intermittentes *endemice* regnare, in aliis *epidemicarum* mote, sub certa, incognitaque persaepe rerum conditione, insurgere, quocunque vero tempore et ubique *sporadice* prodire, regnantisque constitutionis annuae characterem facile assumere observantur. Nonnunquam aliis morbis, variolis, morbillis, Dysenteriae supervenientibus *intermittentes* locum concedunt; illis vero cessantibus, eodem typo, ordineque eodem iterum potiuntur aegroto.

Divisio nostra.

Cum vero nullo non tempore typorum his in febribus ratio invertatur, atque saepissime ex quartana, tertiana, — ex hac vero, aut quotidiana, aut tertiana duplex, aut

iterum quartana procedat; facile videre est: causam uni non aliam, quam alteri subesse; atque hoc ipsum ultro confirmatur ex eo: quod, quocunque demum *intermittens* incedat ordine; quaevis una eademque curari possit methodo: ut igitur desumpta ex apyrexiae longitudine *periodicarum* divisio, aliam in praxi utilitatem, quam dirigendi remedii rationem non afferat. Feliciòr hinc febrium istarum divisio est, quae ad causas evidentes, ad complicationes, instantisque magnitudinem periculi respicit, atque sic illas suo hic ordine considerabimus.

§. 27. Cachecticus febricitantium habitus, digestionis, virium omnium prostratio, solidorum robur infractum, fluidorum neglecta resorptio, extravasatio, stagnatio, corruptio in tela cellulosa, corporisque cavis, pertinaces glandularum, viscerum infarctus, obstructiones, icterus, asthmata, nervorum vitia, tremores, paralyses, sensuum obliteratio, totius corporis atrophia, consumptio, acuta denique, hecticavae febris, intermittentem partim mox ab initio circumdant, partim neglectam insequuntur. Prognosis.

Interim hoc in ipso malorum fomite,

magnorum interdum medicina morborum latet (§§. 6. 10.) praecipue illorum, qui ex suppressa inconsulto intermittente, originem habuere. Nec enim vanum febrium quarundam *depuratoriarum* nomen est, multasque cachexias, glandularum infarctus, systematisque lymphatici inertiam, obstructiones, in phthisin dispositiones, intermittens, inprimis verna, persaepe dissipat vel emendat, latensque in penetralibus corporis acre per varia colatoria expellit, tenacem abdominis, pulmonum pituitam resolvit, ad expulsionem disponit. Hinc ex suppressa praepostere febre, quae *simplex nervosa* tam benigna, quam inprimis *perniciosa* non fuerit, abundantissima morborum, tum acutorum, tum chronicorum seges, et facilius certe opus est, praesentem intermittentem fugare; quam suppressam iterum revocare. Hinc tot ex hoc fonte ventriculi incommoda, oppressio, dolor, vomitus, inflatio, tot abdominis infarctus, viscerum, inprimis lienis, hepatisque volumen morbose auctum, scirrhi; tot asthmata, tussesque suspectae; tot ad nervos metastases, ex quibus spasmi, convulsio multiplex, tremores, dolores artuum, paralyses, coecitas, surditasque originem sumunt; tot denique

absces-

abscessus, cutisque defoedationes et ulcera propullulant.

Nec tamen minora ex intermittente neglecta; et ex praeconcepta eandem naturae committendi opinione, profluunt incommoda: quorum pars major inepte in febrifugum, tardius tandem, quam par erat, adhibitum, rejicitur. In paludosis regionibus nulla tam insons et intermittens vel aestiva, vel autumnalis, quae non inopinato interdum aut in perniciosam, ex qua, nisi mox ab initio compescatur, mors certa vix non semper exspectanda est, vel in acutam periculosam converti queat. Qui viribus exuti sunt, cachectici multi, et senes, et teneri infantes, et delicatulae mulieres; his ex longa intermittente infaustissima prognosis est. Quo diutius quendam intermittens tenuit, eo pertinacius ea medicamentis resistit, et in recidivas pronior est, praecipue quartana, vel tertiana autumnalis.

Caeterum, quo brevior intermittentibus apyrexia; eo major in acutas propensio; — quo longior vero paroxysmis quies intercedit: eo evidentior in chronicas affectiones nisus esse consuevit. In primo casu, vernali inprimis tempore, accedente methodo, victu-

que calefaciente, inflammatoriae febres; sub autumno vero, ex tertiana duplici, febres saburrales periculosae, non raro oriuntur. In secundo, lienis praecipue infarctus, pedum oedema, anasarca, pectoris, abdominis hydrops, icterus et hepatis scirrhi communius observantur. Lienis inflatio, sub paroxysmis saepe magis conspicua, pedumque intumescentia interdum critica, interdum innocua, frequentius mala; nisi solventibus, vel ipsi tandem febrifugo cedere cogantur; vel largo tenuis urinae profluvio dissipentur.

A paroxysmo intermittentium vel anticipante, vel retardante, frequentius nihil in ipsa febre mutari observo. Quae tamen in acutas transiturae sunt; illae per anticipationem accessionum in illas ruere consuescunt. Caeterum quae *duplex* est intermittens, ea priusquam tota cedat, in simplicem converti solet. Oris, labiorum vesiculae, ulcuscula, crustis mox obtegi solita, interdum spontaneam febris decessionem indicant; frequentius exspectationem fallunt. In ipso frigore febrili, nisi *perniciosa* hominem tenuisset, mortuum; in longo licet artis exercitio, vidi neminem, ne senem quidem. Viderunt alii. Quos sub calore periisse novi, hos acuta fe-

bris prius prehenderat. Infantes sub paroxysmis convulsi nonnunquam decedunt.

§. 28. In febre intermittente legitima recte pertractanda, temporis non modo, quo febris quemquam prehendit, sed et annuae constitutionis, et naturae subjecti, morborum praegressorum, causarum remotarum, complicationis ratio est habenda. Ex his comparebit, an febris naturae pro certo tempore committenda (§. 10.); an vero, et quibusnam auxiliis dirigi, curati debeat. In hoc essu removenda sunt, quae febri occasionem dederunt; et, quae ejusdem in acutam conversionem efficere possent; auferenda. In ipso quidem insultu, febrifugis locus esse vix potest; sed, naturae nutum auscultando, nimium sub frigore spasmum potu tenui, tepido, leniter aromatico, non multo, et tegumentis paulo calidioribus moteramur, inque senili, debiliori aegroto, vitae viribus prospicimus, quin successurum febris calorem stimulo artificiali incendamus. Calor nimius, tegumentorum detractione, aeris puritate, potuque acidiusculo limitatur; raro, nisi sub summo capitis dolore, pulsu forti ac duro, cum deliriis, in plethorico corpore venaesectionem implorat. Dura general.

Sudor, qui calorem sequitur, fovendus; atque patienter ab aegrotante, quin aut calefacientibus eundem urgeat, aut incauto refrigerio reprimat, sustinendus: sic enim apyrexia perfectior paroxysmum coronat, febriumque sequelae securius avertuntur.

Sub apyrexia, plethora evidens venaesectione corrigenda, cruditates, saburrae, si quas adesse suspicio, aut certitudo subsit, potu, remediis solventibus praeparandae, vel jam mobiles, per oesophagum, intestina, qua porta urgere videantur, expellendae sunt. Hoc praesito, vel, si nulla istorum indicia occurrant, nec constitutiones annuae cognita id exigat conditio; his subsidiis prorsus neglectis, ad ipsam febrem fugandam descendimus.

Hoc ipsum obtinetur vel sola causarum, quae febribus favent, evitatione, cautove digestionis regimine, amarorum, tonicorumque usu, vel denique remedio, aliis quibuscunque facile superiore, cortice peruviano. Ante hujus febrifugi, casu; non ratiocinio, quod de melioribus remediis dicatis, detecti notitiam, febres intermittentes curabuntur quidem, atque nostris etiam temporibus diver-

sissimis et pene contrariis inter se rebus saepe profligantur: ita ut et emetica, et purgantia, et aromata calefacientia, et quae calorem moderant, remedia, nec minus absorbentia, alcalina, quam acida; adstringentia, quam relaxantia, fugatae febris laudem nactae sint; atque exhinc ingens febrifugorum catalogus, sed major certe febrium, quae his singulis pertinaciter refragantur, numerus habetur. Neque meliori sorte remedia hoc aevo pro febrifugis venditata, hypocastani, salicis albae cortex, radices arnicae, gei urbani, aliaque multa, instruunter; ut quae febrem quidem interdum sanant, vernalem inprimis, gastricamque sobolem, quam emetica et purgantia, jam maxime infregerunt; sed, quotiescunque rebellior caeteris quartana autumnalis, aut perniciosa demum intermittens auxilium potens expostulat; ad corticem peruvianum lubenter omnes confugiunt, et divini remedii praestantiam coacti profitentur. Nec tamen celandum hic est, huic ipsi demum cortici febres interdum reluctari, vel eodem suppressas, post breve spatium iterum, iterumque redire: quod inprimis in casu complicationis (§. 43.) vel et sub certis hominum, atque ipsius adeo epidemiae con-

stitutionibus non infrequenter contingit, ita ut cortex vel contrario praescribatur consilio; vel saltem rerum, complicationis causis oppositarum, omnino indigeat connubio. Non igitur superflua aliorum, quae febribus adversantur, investigatio est; quin ideo ad suspectissimum adeo *arsenicum* recurrendum esse credamus; et frequenter ex antimonialium, mercurialium, opiatorum, ammoniaci salis, aromaticorum unione, majorem cortex efficaciam adipiscitur; qui alias solus, sufficienti dosi, longoque satis tempore porrectus, dummodo sincerus, alienis certe non indiget.

Superata tandem febre, ne in pristinum aeger morbum relabatur, videndum est; quod, tum continuato febrifugi usu, tum inprimis ciborum, qui et facile digeruntur, et satis nutriunt, delectu, aequa vini generosi portione, vel demum amaris, chalybeatisque medicamentis obtinetur. Maximae vero circa tempus ac horam, quibus febris pridem quemquam prehendebat, nec non ad muliebres periodos respiciendum est: sub quibus ad eundem morbum sat diu major dispositio manet, quae et a fortiori quovis pathemate, ab illis, quae debilitant, in actum deduci

consuevit. Atmosphaerae humidioris, paludum effluviis impraegnatae fuga, non modo recidivum morbum praevertit; sed interdum sola est, qua rebellis aegritudo queat debellari.

ORDO I. GEN. I.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA NERVOSA.

§. 29. Sanissimos caeterum homines intermittens legitima frequenter corripit, a causis sensus fugientibus oriunda: quas, aut epidemica constitutio, aut pathemata animi, aut major sensibilitas, aut res alia demum, ignoto modo, in nervos potissimum agens, offerunt; quin manifesta vel plethorae, vel cruditatis et gastricae saburrae signa in iisdem occurrant, aut alius demum fomes, quam qui ipsam febrem in dispositis accendit, supponi prudenter queat. Hanc febrem intermittentem, sine vitae periculo sat diu, et symptomatibus non insidiosis incedentem, *nervosam*, vel *simplicem benignam* appellamus: in quam speciem quaevis altera intermittens, priusquam cortice fugetur, reducenda est.

Definitio.

§. 30. Alii ex consimili causa febricitant; sed ob latentem prius cruditatem, aut ob plethoram, symptomatum nascitur *complicatio*, febrisque *intermittens* sistitur *nervosa complicata*; donec solventibus, aut et solis evacuantibus praemissis; in simplici nervorum periodico affectu (§. 27.) aegritudo omnis versetur. Nervosa complicata.

§. 31. Sub certa autem conditione tum subjecti ipsius, tum regnantis constitutionis, praecipue in atmosphaera calida, humidaque regionis paludosae, cerebrum ipsum, vitalium nervorum compages inprimis afficitur, nasciturque, ex causa febrium communi, *intermittens maligna*, seu *perniciosa*, symptomatibus suis aut aperte, aut insidiose vitae minitans. Nervosa perniciosa.

§. 32. Alias, sine consueto febris symptomatae, periodica intermittens nascitur affectio (§. 24.) quae iterum vel ad *simplicem nervosam* (§. 29.) pertinet; aut ad *complicatam* (§. 30.), et quam *intermittentem larvatam* fas est compellare. Nervosa larvata.

§. 33. Omnes vero hae febres (§§. 29. 30. 31. 32.) nunc evidenter satis intermit- Sub continua.

tunt; nunc vero continuitate quadam obscurantur: quo in casu *intermittentis subcontinuae* vel *benignae* (§. 29.), vel etiam *perniciosae* (§. 31.) titulum sibi promerentur.

Nervos. Simpl.

§. 34. In simplici *nervosa benigna*, alia non occurunt; quam quae supra (§. 23.) enumerata fuerunt, periodicae intermittentis phoenomena.

Symptomata f. perniciosae.

§. 35. Symptomata febris *nervosae perniciosae* tam diversa sunt; ut omnium quasi acutissimarum affectionum sistant epitomen. In hoc nempe creditum est, *perniciosam* a *maligna* febre differre: quod terribilia illam symptomata *aperte* comitentur; aut saltem ex his unum, aut alterum, insolito more sub quovis paroxysmo compareat; interdum idem; interdum a priori diversum. Interim non ubique tam evidens *perniciosae* observatur naturâ: ut semper hac ipsa a malignis discedat: multi enim, aliorum in modum, a febre intermittente correpti, non gravius his ipsis laborasse ab inexpertis credebantur; cum ex improviso, sub insequenti febris insultu, vel in summum vitae periculum conjecti, vel morte ipsa arrepti conspicerentur; neque alia,

sub principio, tam funesti eventus indicia habentur; quam capitis a primo jam febris insultu, sine manifesta causa, continuata per apyrexiae spatium, obnubilatio, gravitas, insignis dolor, stupitidas, vertigo, majorque in somnos propensio; virium singularis et superior ille, quae ex simplici intermittente exspectari posset, prostratio; lipothymiae frequentes, vomitus, diarrhoea exhauriens, urina semper tenuis, pellucida, vel et rubra, crassiuscula, foetida, stranguria, tenesmus; motus convulsivi partiales, aut musculorum hinc inde stupor, vel contractio involuntaria; cordis palpitatio, pulsuumque irregularitas, lentor, aut exilitas; et magna faciei a sana mutatio: quae singula eo magis timenda sunt sub coelo calido et noxiis paludum effluviis inquinato; vel ubi character epidemicus pernisiosis febribus favet; vel in senibus, cachecticisque, aut alio morbo fractis, sensilissimisque, nec tamen hypochondriacis hystericisque, in quibus morbi pro gravioribus facile imponunt, hominibus, infantibus teneris, puerperis, etc.

Nec varia, quae febris huic speciei imposita sunt, nomina, naturam ejusdem invertunt, aut aliam sibi medendi methodum, si Varietates.

complicatio (§. 30.) desit, exposcunt; nec ex typi, quem observant, diversitate, differentia petenda est. Nunc etenim *quotidianae* decursum observans *perniciosa*, *subcontinuae* habitum fàcile assumit: nunc, quod frequentius accidit, *tertianae* ingressum imitatur; nunc vero *quartanae* typum absolvit. Quo symptomate interim potissimum terret; ab hoc nomen *perniciosae* tributum cuique fuit: atque nunc soporosis affinitate jungitur haec febris: quo spectat *perniciosa comatosa*, *lethargica*, *carotica*, *apoplectica*; nunc ad paralyses magis et ad debilitates accedit: quo reducenda est *hemiplegica*, *amaurotica*, *syncopalis*; nunc ad convulsivos affectus: ad quos pertinet: *spasmodica*, *tetanica*, *cataleptica*, *epileptica*, *emetica*, *cholerica*, *astmatica*, *catarrhosa*; nunc ad *dolores* refertur: uti faciunt *athritica*, *cardiaca*, *pleuritica*, *cephalica*, *colica*, *dysenterica*; nunc vero alio eminenti symptomate distincta est, quales sunt, *algida*, *lipyria*, *diaphoretica*, *scorbutica*, *petechizans*, et aliae: ut, qui singularum affectionum, quae suam *perniciosis* denominationem impertiuntur, decursum noverit in sequentibus accuratius describendum; ille, quo rectam harum febrium ideam acquirat, nihil praeter *periodicitatis*, et peri-

culi majoris conceptum superaddat, necesse sit.

§. 36. Febris intermittens *larvata* (§. 24. 32.) a *perniciosa*, non nisi periculi minoris differt et vehementiae mitioris rationibus; eaque similem ex praecipio symptomate, quo periodice recurrit, denominationis originem petit. Differentia larvatae.

§. 37. Quamvis vero causas non alias, quam quae intermittenti cuivis legitimae subsunt, agnoscat *perniciosa febris*; ct symptomatum diversitas non ab illa causarum, sed partis, quam haec afficiunt, differentia pendeat; mirum tamen et intellectu difficile est, tot morbos aspectu non modc diversos, sed re ipsa inter se contrarios, ab agente unico fere principio derivandos esse: quod ipsum, nunc cum impetu systematis vitalis reactionem adauget; nunc eandem infringit, ac vix non supprimit; mox vero sub apyrexia fere sepultum delitescit, morbique etiam summe inflammatorii, quod in *peripneumonia perniciosa tcrtiana* observavimus, per horas atque dies scenam interrumpit! Causae.

Pernitiosa complicata.] §. 38. Fatendum tamen est, non tam *simplices* semper incedere *perniciosas*, ut non et *causae secundariae* interdum subesse queant medentis attentione dignissime. Magna hic *bilis* copiosius secretae, aut morbosae, vel ipsius etiam plethorae, generalis, specialis, est actio: ut vel ex sola saburra, aut periodico vasorum infarctu, vel a rheumatico fomite super victus conjecto, perniciosis quasi febres observemus: quae, vel ejecta, vel aversa secundariae affectionis causa: in simplices mox, easque benignas intermittentes commutantur. Interim vix tanta haec praestant, ut non facile effectus pro causa habeatur, et cum summo aegrotantium damno, lethalis futuri morbi pericula, specifica curatione mox a principio frustrentur. Certe, quo tempore *benignae* febres epidemice grassantur: *perniciosae* non raro subintrant; vel ex illis ipsis, aucta, ut apparet, corporis sensibilitate, vel mutata materiae sede, originem istae sumunt, eodem, quo simplices illae, antidoto fugandae. Nec tamen ideo, quacunque in periodica intermittente, sub fortiori accessione, vel vomitus urget, vel aliud quoddam non tam infensum symptoma dominari observatur; ea mox pro *perniciosa* declaran-

da, atque rejecta complicationis idea, ad specificam illico methodum descendendum est: qua ex praepostera medendi ratione, in regionibus, quibus frequentior perniciosarum numerus esse consuevit, insignes noxae redundant.

§. 39. Cognito, post duas, tresve morbi invasionis, febris periodicae intermittentis, legitimae, *nervosae*, charactere (§§. 29. 32. 36.) absente quidem complicationis (§. 30.), et perniciosae indolis (§§. 31. 35.) formidine, aut spe, latentem diu in febricitante morbum aliunt per ipsam febrim posse auferri (§§. 10. 27.); ad hujus curationem descendendum, neque a tempestiva febris medela damnum pertimescendum est: quod ex longiori praesentis morbi continuatione, et perversa curationis ratione immineret.

Cura febris intermitt. I. nervosae.

§. 40. Abigitur haec febris (§. 29.) cognito intermittentis legitimae et simplicis antidoto, cortice peruviano, aut solito, aut rubro, in substantia, ut vocant, porrecto, eoque solo; sed exquisitio, alienis rebus minime indigente. Interdum hic cortex, ob specialem aegri naturam, ob stomachi, inte-

China cortex.

stinorum sensibilitatem, irritabilitatem, aut ventriculum stimulat, opprimit; aut vomitu mox rejicitur; aut denique citius, quam par est, per alvum ruit: tunc, in primo casu, cinamomum, aut aliud gratum quodvis aromaticam corpus, in binis aliis, *opium* prudenti manu remedio aut praemissum, aut subjunctum, efficaciam ejusdem sustinet, promovetque. Infusum corticis, frigida, calida paratum, ejusdem decoctum, extractum gummosum, resinosum, quin sola illius externa applicatio, per anum injectio, febrim, abstulisse visa sunt; potissima virtus in *toto* jacet.

Tempus et modus administrationis.

§. 41. Sed duo potissimum, in quavis intermittente legitima, tempora, — primum, quod *paroxysmum*, alterum, quod *apyrexiam* constituit, respicienda sunt. In illo, vix praeter symptomatum moderamen, aliquid; — in isto, latescentem morbum fugare moliendum est. Cedit hic antidoto, tum mox a paroxysmo, tum sub media apyrexia, tum binis fere ante illum horis, porrecto: nec tanti quidem interest, quo momento, quam quo pondere, medicamentum porrigatur. Multis arridet tardior hujus porrectio; sed non tam certum semper invasionis momentum est,

multi-

multique primis ante istam horis sensibilitate majori jam affecti, singula nauseant, sumptum remedium, ejusdem delusi effectu, exspuunt. Exquisissimi *corticis* duae drachmae ad praevertendum paroxysmum imminentem interdum sufficiunt; sed saepius duplici dosi opus est: quae vel integra ab aegrotante assumi, vel, quod, ob facilem abhinc in multis nauseam, stomachi irritationem, rejectionem deglutiti vix remedii, praestat, divisis portionibus ordinari ita potest: ut pro majori, aut minori apyrexiae longitudine, corticis aut minor, aut major portio simul ingeratur. Non rarum est, primum ab assumpto cortice paroxysmum adeo non imminui: ut et validior inde exsurgat invasio; continuato constanter remedio in proximum facile praecavenda. Varia in variis corticis ad fugandam protinus febrim quantitas requiritur: ut raro minor, ac trium unciarum quantitas sufficiat; quae igitur pro epidemico febris charactere ejusdemque pertinacia, major etiam, fugatis licet paroxysmis, quotidie ita distribuenda est: ut, quo minus a febre intervallum excurrit; eo major quovis die corticis dosis, protracto sat longum in tempus remedio, propinetur. Sub his vero ab illis

abstinendum est, quae aut debilitant, aut transpirationem supprimunt, aut digestionis gravare viscera, aut nervos stimulare queant: ut quorum actio, tempore inprimis, quo febris pridem invaserat, aut, apud mulieres, menstruo, majori facilitate necdum ab actam in febrem dispositionem exaltat, pristinumque revocare morbum potest, eadem tunc methodo, nisi complicationis causaeque praegressae ratio aliter deciderit, pertractandum.

Alia. §. 42. Sed ipsa haec simplicissima febris ea est, quae, cum in quibusdam subjectis cortici refragatur; vel soli *opio*, vel ejusdem cum cortice connubio cedit; vel demum illis, quae in stomachi nervos specifice agunt, vomitorio levi, aut refractis ipecacuanhae, tartari emetici dosibus, dilecti anxieque desiderati, licet quandoque absurdi, cibi usu, ipsisque demum apud credulos amuletis, inprimis vero aeris mutatione interdum devincitur.

F. Secundariae cura. §. 43. Saepius vero sub majore febris pertinacia, aliud quid subest, quod vel febrem legitimam intermittentem *mentitur*, vanamque corticis actionem reddit (§. 24.),

vel complicationem sistit (§§. 29. 38.), qua non detecta, febris cum periculo praedictis remediis (§§. 40. 41.) impugnatur. Latentis hinc obstaculi investigatio urget, quod saepe in visceris cujusdam, inprimis hepatis, lienis, obstructione, scirrho, carcinomate, — interdum in acri specifico, herpetico, scabioso, ulceroso, venereo; arthritico, rheumatico, — saepe in naturalis aut consuetae evacuationis, sudoris pedum, axillarum, fluoris uterini, haemorrhoidalis suppressione, aliisque interdum latet, quae curam sibi propriam exposcunt, interdum nullam admittunt, et a cortice praepostere porrecto exasperantur.

§. 44. Si cum ipsa febre *nervosa* legitima et intermittente (§. 20.) complicatio causarum intercedere observetur (§. 29.); tunc haec ipsa primum secundum regulas infra exponendas tollenda, atque praedominantis genii ratio potissima habenda est: donec reducto ad suam simplicitatem morbo, ejusdem cura descripta methodo (§§. 40. 41. 42.) absolvi queat. Complicatae.

§. 45. Febris perniciosae intermittentis, simplicissimae (§§. 31. 35.): cujuscunque Perniciosae.

demum periodi, curandae methodus, ab illa, quae benignae conducit (§§. 39. 40. 41.) vix est diversa; nisi quod major in fugando praecipitis et periculosissimae indolis morbo, promptitudo, hinc generosior corticis, et supprimendo instanti paroxysmo non impar quantitas exigatur. A periculi vero magnitudine, et a tempore apyrexiae hujus remedii administrandi modus pendet. Si periculum urgeat: corticis peruviani non minor, quam dimidiae unciae, neque uncia una major dosis, mox primo apyrexiae, vel remissionis principio porrigenda est; post binas vero, aut, si brevior mora supersit, post singulas horas, perque totum apyrexiae tempus, binae ejusdem antidoti drachmae aegrotanti offerantur. Si deglutitio laesa fuerit: duplex tunc corticis quantitas, eodem ordine, per anum, clystere simplici prius elotam, injicitur. In utroque casu, si vel vomitu, vel per intestina citius, quam par est, cortex aufugiat: tunc opii portio sufficiens eidem aut praemittitur, aut combinanda est; nec balnea, fomentationes, cataplasmata, ex eodem cortice parata, si praepedita fuerit deglutitio, negligenda erunt. Si major virium prostratio, et extremitatum frigus jubeat:

cortex laudatus cum vino cyprino, aut generoso alio, exhibendus est.

§. 46. Nec tamen aut quaevis fortiori ingressu stipata intermittens pro *perniciosa* mox tractanda (§§. 9. 18.), aut credendum erit, istius curam ubique solo cum cortice obtineri. Est nempe et sua perniciosis, non rara, *complicatio*: et nunc plethora, et sanguinis ad viscera capitis, spinae vertebralis, thoracis, abdominis, collectio major, venaesectionem, inprimis localem, hirudines, cucurbitulas scarificatas, — nunc vero saburrae, bilisque acrioris ad primas vias stagnantis praesentia, emeticum, vel et alvum purgans medicamentum sibi exigunt, antequam sine noxa cortex possit subministrari. His solis interdum auxiliis malignitas febrium omnis disparet, et perniciosi morbi natura in mitiorem convertitur. In ipso perniciosae *complicatae* decursu, cum cortice talia subinde jungenda sunt, quae symptomatibus praecipue opitulentur. In summo interim furientis morbi periculo, ne praeceps vitam salvandi aufugiat occasio, indicationibus aliis, quam vitalibus, satisfacere non licet, et omne curationis punctum in futuro, facile lethali, febris insultu Pernic. compl. cura.

per corticem avertendo, positum est. Nec purgantia febrifugo mixta, antequam reversurae febris periculum dissipatum fuerit, sat tuta sunt; devicto vero instante vitae discrimine, rhabarbarum, sal ammoniacus, cum cortice combinata, latentis saburrae noxas avertent: qua ejecta, ad corticem iterum, qua lege hoc praestandum esse dictum est (§§. 39. 40. 41. 42.), vel solum, vel si major virium debilitas id postulat, cum aromaticis, erigentibus, inprimis vero cum vino, combinatum, sed majori dosi, longiorique temporis spatio subministrandum, ne fatalis iterum paroxysmus recurrat, retrocedendum est.

Opium. §. 47. Sed cum in ipso intermittentium paroxysmo, perparum adversus morbum praestari queat (§. 41.), et in summis perniciosae febris angustiis, sub statu aegrotantis soporoso, lethargico, et quasi conclamato, porrigendi corticis aufugerit occasio: *opii* saltem, sat magna copia porrigendi, virtus experimentis aliquod confirmata, tentari potest: donec, restitutis quodammodo aegri rebus, ad corticem venire liceat.

§. 48. Neque febris, tum simplicis, tum perniciosae *nervosae* symptomata a curantibus negligenda sunt. Summos capitis in ipso febris, etiam vix perniciosae, ingressu urgentes dolores *opium*, nisi a sanguinis copia aut saburra pendeant, corrigit, adoremque moderatur. Erecta capitis positio, ejusdemque denudatio, fomentatio frigida, sanguinis ad cerebrum infringunt impetum, collabescentem ex vera debilitate machinam, frigentes artus, cardiaca, aether vitriolicus, camphora, alcali volatile, vinum inprimis generosum et calefactum, fomentationes calidae, spirituosae, frictiones, sinapismi, vesicantia, erigunt, refocillant. Urgentes spasmos, convulsiones, dolores, cataplasmata, fomentationes, clysteres emollientes, moschus, opium, compescunt; tenesmum, ischuriam aegrotis gravem, fomentatio emolliens ad anum, ad perinaeum, injectio olei cum laudano, mitigant, etc. In soporosis affectibus ab odoramentis, nisi acetum concentratum forte excipiam, cavendum est. Cura symptomatum.

§. 49. Febris nervosa larvata (§. 31.) vel simplex, vel complicata, semel cognita, et a febre periodica, secundaria, seu illegi- Febris larvat.

tima apprime distincta; quacunque demum veste obveletur, ut febris intermittens legitima, tum simplex, tum complicata, secundum regulas (§§. 39. 40. 41. 42. 44.) expositas curatur.

GEN. II.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA, GASTRICA, TUM SIMPLEX, TUM COMPLICATA.

§. 50. Ventriculus, intestina, quocunque fortiori stimulo agitata, cor ipsum, arterias, totumque nervosum systema in consensum trahendo, febres saepenumero excitant, quae sub certis circumstantiis et periodicam assumere naturam, et febris intermittentis quemcunque typum absolvere queunt. Docet hoc insignis intermittentium, quo tempore saburrales acutae, favente epidemico charactere copiosius grassantur, numerus; docet febrium illarum, post crapulas, et commessationes proventus; docet vomitus, tum spontanei, tum artificialis, atque evacuantium his in febribus non ambigua utitilitas: quibus toties, non modo sine corticis aliorumque adjumento, sed

Ejusdem gen.

postquam illa incassum jam administrata fuerunt, solis, febris non raro profligatur.

Origo compos.

§. 51. Alias saburra, pituita, bilis, et alia abdomini inclusa irritamenta, febrem quidem comitantur et exasperant; sed non faciunt: ita ut solutis ejectisque his stimulis, ipsius febris causa, evacuantibus nequaquam corrigenda, vel per ipsam naturam mutari, ejici, vel specifico, aliisque auxiliis impugnari debeat, ante quam febris ipsa aegrotantem descerere cernatur.

Definitio.

§. 52. Utroque in casu (§§. 50. 51.) morbum talem, febrim periodicam intermittentem legitimam *gastricam*, vel ex saburris, vel cum illis, a bile, pituita, aut mole, aut qualitate irritante, vel ex alimentis indigestis, vel ex vermibus corruptis orientem, appellare licet.

Complicatio inflammator

§. 53. Quotiescunquae haec irritamenta in hominem aut sanguine abundantem, aut ex causis specialibus plethora abdominali laborantem, vel irritabiliorem sensilemque inciderit: nascetur complicatio *inflammatoria*, majorem paroxysmis continuitatem sub in-

gressu febris impertiens, et pronam in ardentem, biliosam inflammatoriamque febrim, naturam: quod verno inprimis tempore, post repetitos gulae excessus, calidaque sub methodo, frequentius contingit.

§. 54. Aestivo autem, vel autumnali tempore, post graves solit aestus, ob abundantem bilis secretionem, ob faciliorum ejusdem depravationem, ob frequentiorem transpirationis, sudoris suppressionem, ob characterem epidemicum, forte ob contagia, collecta in abdomine, corruptaque colluvies, subtiliori principio in abdominis nervos agere, vel, ad secundas vias resorpta, in totum systema operari, et sic febres pertinaciores periodicae indolis, et in continuam *gastricam nervosam* pronas, neglecta excitare potest. Complicatio cum gastrica nervosa.

§. 55. Febrim periodicam intermittentem legitimam et *gastricam* (§§. 50. 51.) produnt sequentia: constitutio anni, et subjectum saburralibus oppletionibus fabens, anorexia, os amarum, anima foetens, lingua flavo, tenacique muco obtecta, ructus amari, nauseosi, tremor labii inferioris, oppressio, morsus vel ardor ventriculi, screatio frequens, vomitu- Signa gastricae I.

ritio, vomitus, capitis gravitas, vertigines, cephalaea, anxietas, oculi subflavi, diarrhoea, excrementa naturalibus foetidiora, aut verminosa, urina ex rubro flava, sitis, acidorum desiderium.

Monere hic juvat, alibique juvabit, interdum ex his signis plurima sub ingressu morbi deesse, solumque annuae constitutionis genium, et notum febrium ab aliis, evacuante methodo felicius superatarum exitum, de febris charactere testari: quemadmodum oris ventriculi turbae, sub inchoante aut continuante paroxysmo observandae, latentis saburrae signum praebent fallacissimum.

Signa gastric. infl.

§. 56. Si febris *gastrica* intermittens inflammatoriam indolem complicata assumpserit (§. 52.): tunc signa (§. 67.) describenda potissimum observabuntur: quae gastricis adeo immixta sunt, ut nunc illa, nunc haec, praedominari conspiciantur. Tempus vernum haec complicatio sequitur; sed et aliud quodcunque, sub coelo inprimis calido, nequaquam recusat.

Sign. gastr. intensioris.

§. 57. Si major saburrae, bilisque copia, corruptio, complicationem efficiat (§. 54.)

tunc signa febris *gastricae nervosae* (§. 103.) exponenda, *per paroxysmos* occurrunt; et symptomata (§. 55.) recensita, majori intensitate sese manifestant.

§. 58. Causae hujus febris (§§. 50. 51.) illis, quae (§§. 107. 118.) proponentur, forte mitiores, cum ignota febris intermittentis causa proxima (§. 7.) saepe cohaerent. Causae.

§. 59. Cura intermittentis *gastricae*, tum illius, quae aliam causam, quam saburralem vix agnoscit (§. 49.), tum alterius, quae cum hac ipsa aliam, ignotam quidem, sed in nervos potissimum agentem, et cortice utplurimum subjugandam, conjunctam habet, in eo consistit: ut collecta in ventriculo, intestinis, materia, mole, aut qualitate aberrans, ad ejectionem praeparetur; vel si tenacitate sua non resistat: breviore via quantocyus e corpore expellatur. Glutinosam, viscidamque saburram mobiliorem reddunt tum decoctum resolvens (N. I.), tum potus acidiusculus, limonea tenuis, serum lactis cremore tartari, tamarindis paratum, decoctum Cichorei; tum sales medii, inprimis, nisi temperamentum siccum, magnaque sensibilitas Cura.

vetet, sal amoniacus, pulvis resolvens (N. II.) haustus salinus (N. III.). Saburrae mobilitatem produnt muci linguam obsidentis tenacitas imminuta, amarities, vomendique conatus aucta, bilis spontanea eructatio, diarrhoea. Brevissimam sordibus circa stomachum, hepar, collectis, viam oesophagus, — saburrae intestinali, alvus constituit; longior, ambigui exitus, taedique plena illius per inferiora subductio est; emesisque toties praeferenda est, ac sine aegrotantis periculo indicata tentari potest. Hanc ciet solutio emetica (N. III.); si tamen diarrhoea jam subintraverit, ipecacuanha, aut pulvis emeticus (N. V.), praevalebunt. Vomitum ipsum tepida promovet, moderata copia nauseanti ventriculo oblata.

Emesis.

Tempus administration.

§. 60. Proliciendi vomitus momentum brevi ante paroxysmum tempore, sufficienti tamen, ut ante novae accessionis impetum ejusdem turbae protinus jam cessaverint, opportunius est: quo non modo contenta in ventriculo et duodeno per oesophagum excutiuntur; sed et spasmus febrilis, ipseque interdum instans paroxysmus praevertitur. In ipso hujus ingressu, et quo tempore

vel media emetici quantitas sufficiat, vomitum excitare, licet a quibusdam cum fructu tentatum, ambiguum tamen est: neque sub spatico ventriculi motu, emetici actio discrimine semper immunis esse potest. Post paroxysmum alii, ob vanam internae transpirationis, cutaneae adinstar, tunc absolutae, hypothesin, emetica praeferunt; sed exhausti per paroxysmum aegrotantis debilitas, et summa quietis necessitas id saepius improbant. Interim, nisi haec obsint; emesis et post, et ante accessionem, sat tuto excitatur.

Fortioribus, minus tamen sensilibus subjectis, quo ventriculus et intestina simul evacuentur, emeto-catharcticum (N. VI.) interdum conducit.

Subinde aut tenacitas, aut copia bilis, pituitae, tanta est, quae per unicum expelli haud possit emeticum: hinc in resolventibus (§. 59.) aliquamdiu continuandum, et subsistenti indicationi novo emetico satisfaciendum est.

§. 61. Vel post celebratam sic emesin, vel, si haec ipsa aut aperte contraindicaretur, aut necessaria non esset, sine illa, — Purgantia.

intestinorum quoque evacuatio remediis pro quovis subjecto facile eligendis (N. VII. VIII. IX.), et pro necessitate, interposito resolventium usu, repeti debet: donec reducta ad intermittentis simplicis *nervosae* characterem febre non depuratoria (§. 29.); haec ipsa methodo (§§. 39. 40. 41. 42.) exposita debellari queat.

Post haec, superstes saepe in ore visciditas et ingratus sapor, et lingua muco obtecta, sat fidum latentis adhuc saburrae signum esse nequaquam continuant; sed non raro haec ipsius febris effectus sistunt: quos cum damno, excedente tum resolventium, tum evacuantium usu aggrediuntur varii, et hoc ipso symptomatum gastricorum apparatum, ex ventriculi debilitate oriundum, cum irritabilitate potius adaugent, febrim pertinaciorem reddunt, et aegrotantem ad obstructiones et hydropem ipsum disponunt. Haec non timenda sunt a refractis ipecacuanhae dosibus, quae a grano uno, ad viginti successive adauctae (N. X.), quin vomitum excitent, febrim interdum dispellunt. Eadem de refractis tartari emetici portionibus dicenda sunt (N. XI.), quae a grano dimidio, ad integrum, breviante prandium cubitumve

tem-

tempore ingestae, aliquanto corticis, pro pauperibus nimis pretiosi, vices agere queunt.

§. 62. In febre intermittente gastrica, cum inflammatorio apparatu incedente (§. 52.), antequam ad emetica vel purgantia descendatur, oportet methodo infra (§. 71.) exponenda nimiam prius cordis, vasorumque reactionem ac tensionem partium venaesectione et antiphlogisticis compescere; febrique ad simplicem gastricam intermittentem reducta, ad regulas indicatas (§§. 59. 60. 61.) recurrere. Gastr. infl. cura.

§. 63. Si gastrica symptomata majori cum intensitate, et cum generis nervosi majori affectione urgeant (§. 54.); tunc, seposito animali victu quovis, major emeticorum (§§. 59. 60.), pro indicatione repetendorum, offertur necessitas; quibus et resolventia, et potus acidiusculi, fructuum maturorum expressis succis remixti, serum lactis cum tamarindis coctum, et quotiescunque symptomata id indicare videntur, purgantia (§. 61.) subjungenda sunt. Gastr. nerv. cura.

§. 64. His absolutis, cum solus interdum Continuatio.

cortex debellandae febri autumnali vix non impar esse observetur: huic ipsi utiliter sal ammoniacus, et serpentariae virginianae radix adjunguntur, et in talium usu sat longo, pro pertinaci morbo, tempore continuatur.

Reconvalescentiae ratio.

§. 65. Fractae ventriculi ac digestionis vires tum diaeta bona, et prudenti vini usu, tum aeris rusticani, motusque moderati beneficio, ac demum amarorum cum levi, gratoque aromatae remixtorum delectu (N. XII. XIII.), recuperantur.

GEN. III.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA INFLAMMATORIA TUM SINPLEX, TUM COMPLICATA.

§. 66. Febris intermittens, quae juvenes irritabiles, succiplenosque homines, hieme inprimis ad finem vergente, vel quovis demum anni tempore, post evacuationes sanguinis naturales, assuetas, suppressas, imminutas, post largum spirituosorum potum, post violentos animi, corporis motus, aggreditur, et cum aucta cordis, arteriarumque irritabilitate, et actione incedit; febris periodicae intermittentis legitimae *inflammatoriae* nomine insignitur. Definitio.

§. 67. Invadit fortiori utplurimum cum frigore; succedit rapide calor apertus, maximus; rubent facies, oculi, cutis universa, vibrant fortiter, et distentuntur arteriae, in- Symptomata.

primis carotides, temporales; caput dolore acuto detinetur: succedunt somnolentia, vigiliae, deliria; urinae flammea, ardentes; sitis maxima, obstructa alvus; sequitur copiosus sudor; nec tamen abhinc febris jugulatur omnis; sed frequentia pulsus, plenitudo, et corporis graviras, sitis, calor cutis, latentes ignes significant, aliquando sat magnos, ita ut apyrexiam notabilem consumant, vel brevissimam huic ipsi moram indulgeant; post quam, mox aut fortior paroxysmus, aut lenior subintrat, cum pristino insultu vix non cohaerens, saepe anticipans, prioris in modum aegrotum depascens, et fortiori utplurimum invasione, quae duplicis tertianae typum irregularem exprimit, renovandus. Atque haec, vel alternorum dierum protractis in longum paroxysmis, vel redeuntibus quotidie accessionibus, *continuae* remittentis imaginem, saepe a morbi initio, saepe post aliquem in diaeta, in medendi methodo commissum errorem, exactis jam quibusdam circuitibus, protinus assumunt; donec, vel frenato, aut sponte, aut arte, febris impetu, haec ipsa in regularem intermittentem benigne terminetur; vel aucta perverso molimine, cordis, arteriarumque reactione, in continuam inflammatoriam praecipitetur.

§. 68. Nec ipsa haec febris (§§. 66. 67.) tam simplex semper incedit; quin aut locali partis cujusdam inflammatione periodice interdum progrediatur; aut, cum primarum viarum saburris confluens, gastricam complicationem (§. 53.) frequenter agnoscat, bilemque insigniter exaltet, atque ipsa per abdominalem stimulum in majora rapiatur incendia, aut denique, ob dictas alibi rationes (§. 54.) *gastricae nervosae* characterem adipiscatur. Gastrico inflammator.

§. 69. Febris istius causam, dicta (§. 66.) satis illustrant; sed accedit non raro ex regnante constitutione, catarrhalis, vel rheumatica irritatio, aut praeposterus chinae usus, vel latens fluidorum, solidorumque vitium: quibus febri, alias non insidiosae, perfidior character impertitur. Causae.

§. 70. Nisi limites haec febris excedat, et nisi calidorum, stragulorumque abusu exasperetur; rarum est, eandem diutius vel ipsius naturae resistere moliminibus; vel ad illas, quas *depuratorias* febres appellavimus (§. 27.), non pertinere. Si tamen vel ob nimias turbas, vel ob perversam methodum, Cura simplic.

artis desiderentur auxilia: tunc utique venaesectiones, etiam repetitae, atque illorum, quae nimiam cordis, vasorumque reactionem infringunt, necessitas summa est. Urget haec, si febris jam *continuae inflammatoriae* (§. 67.) naturam prorsus assumpserit; aut eidem vicinior observetur; vel si speciali forte in viscus quoddam nobilius insultu, periodice, et cum localis inflammationis symptomatibus vel generalibus, vel ad partem affectam tantummodo extensis, furiant: quo tempore plerumque catarrhale, rheumaticumque principium subtus latebit (§. 69.): tunc nempe tam generali venaesectioni, quam localibus depletionibus, aptisque remediis externis locus conceditur, quae in sectione de febre *continua inflammatoria*, et in illa de *inflammationibus*, exponenda, huc sunt revocanda. Victus vegetabilis, paucus, potus copiosior, subacidus, clysteres emollientes, aer frigidiusculus atque purus, nitrum, cremor tartari, potissimam ubique opem ferunt: donec, sopito nimae irritabilitatis impetu, ad simplicem nervosam (§. 29.) reducta febris, secundum leges eidem accommodatas (§§. 39. 40. 41. 42.) valeat fugari.

Quidquod, si perniciosarum adinstar haec

inflammatoria intermittens cum periculo viscus periodice invadat: praemissis, pro morbi violentia, aut generali vasorum participatione, venaesectionibus; mox ad corticem, ut in illis febribus descendendum.

§. 71. Si haec ipsa febris gastrico fomiti conjuncta fuerit (§§. 56. 68.), primum quidem in venesectione subsidium quaerendum est: quae pro majori cordis, arteriarumque reactione, vel pro affecti visceris nobilitate, abundantius, nec tamen sine omni ad latentem in abdomine saburram habita ratione, instituitur. Ejusdem effectus secundant remedia et potulenta superius (§. 70.) laudata, et illa ipsa, quae in febre *intermittente gastrica* proposita sunt, resolventia (§. 59.), in quam nempe morbus, de quo nunc agimus, conversus, emeticorum, purgantiumque ope pertractandus (§§. 59. 60. 61.); et nisi his ipsis febris fugetur: ut *simplex nervosa* (§§. 39. 40. 41. 42.) jugulanda est. Complicatae

ORD. II.

FEBRIS CONTINUA.

Notio cont. §. 72. QUAE febres aegrotum, quem semel prehenderunt, perpetuo detinent, donec vel in sanitatem, vel in mortem, vel alium in morbum, terminentur: illae, *continuae* medicis appellantur, et diversam a *periodici* familiam offerunt, etsi hae ipsae, ut morborum fere omnium, sic et *continuarum*, larvam, non raro assumant (§§. 22. 33.)

Ejusdem grad. §. 73. *Continuas* cum dicimus; non certe aequalem semper morbi vigorem intelligimus: qui tum ipsa sui natura, ab *invasione* symptomata intendit: donec ad summum, quod *acmen* vocant, fastigium perveniat; ab hoc vero, citiori, lentiorique passu ad decrementum, finemque suum pertingat. Nec *continuati* itineris, viator, qui passus interdum moratur, honorem ammittit; aut febris,

quae igne non semper aequali, sed tamen nunquam extincto, deflagrat, *continua* non dici meretur. Febrim adverso in sensu continuam, quam *continentem* scholae dixerunt nec nos quidem conspeximus unquam (§. 9.), et ardentissima quaevis inducias homini aliquas concedit.

Exacerbatio, remissio.

§. 74. Has vero, quas in *periodicis intermittentibus*, op majorem quietis evidentiam, *apyrexias*; — in *continuis*, *remissiones* appellant; a *paroxysmis* vero illarum, ingravescentis morbi impetus *exacerbationum* titulo distingunt: quae nunc, temporis rationem aliquam observantes, *regulares*, — nunc vero *anticipantes*, *subintrantes*, *subcontinuae* (§. 33.), *retardantes*, *anomalarum* febrium nomine salutantur.

Continua, remittens.

§. 75. Nec tamen inutile est, *continuas*, quae sensibiliori modo *remittunt*, ab illis, quae sine magnis induciis aegrotos premunt, distinguere; illasque *continuas remittentes*, has vero simplici *continuae* nomine vocare; quin igitur quascunque *remittentes continuas* mox ad *periodicae intermittentis* familiam, cum eximii nominis Viris, referre, aut ab hac, illas-

quae magis, *continuant*, excludere liceat. Neque enim, qnae *anticipant*, *remittentes*, ad illam constanter familiam spectare, neque *continentem* vix non tertianam duplicem, inflammatoriam (§. 67.) periodicarum progeniem exuere, docent saepenumero manifestae corticis, in illis porrecti noxae, et hujus, post emissum sanguinem in remittentem prius deinde in veram *intermittentem*, hoc fefrifugo facile jugulandam, transmutatio. *Remittentes* quidem febres in periodicas *intermittentes* sponte interdum abire; non *unicam* illarum ex istis originem comprobat: cum et alii, diversissimi ab *intermittentibus* morbi, non raro in has ipsas, atque *periodicae*, in illos, convertantur.

Remittent. origo periodica.

§. 76. Interim, si favente *intermittentibus* coelo aut constitutione, si, his ipsis copiose intercurrentibus, vel frequentius in periodicas conversis aliis jam observatis *acutis*, si quae signa *intermittentes* quam maxime circumdant (§. 23.); ea in *continua remittente* inprimis tali, quae *subintrans*, aut illa, quae *subcontinua* dicta est (§. 33.), et epidemice progreditur, observentur: noninanis suspicio nascitur, eandem ex tribu *periodicarum*, ad *continuarum* castra transfugisse.

§. 77. Vel legitima, vel spuria fuerit *continua* remittens (§§. 75. 76.), inprimis vero in ultima; exacerbationes nunc quotidie affligunt (amphimerina); nunc alternis (Tritaeophia); nunc singulis quidem diebus; sed alternis sibi respondentibus (hemitritaeus) intenduntur; nunc vero, quod a nobis quidem conspectum hucusque non fuit, quarta quavis die (Tetartophya) repullulant. Nec tamen ideo tam diversa exhinc *remittentis* natura redditur; ut cum veteribus, in tot genera morborum eandem dividere fas sit; nec apud hos ipsos *hemetritaeus* constantem obtinuit significatum; nec ipsis adeo lentis, tabificisque febribus ejusmodi exacerbationes deesse observantur. Remittentium species.

§. 78. Qui *continuarum remittentiumque* differentias ex causae latentis sede definire conantur; illi has ultimas, plerumque minus occultas, in primis praecipue viis delitescere; — quo magis vero *continenti* febris accedat; eo intimius cum sanguine remixtas, supposuerunt. Sed ipsae, quae maxime remittunt, febres cachecticae, suppuratoriae, cum primarum integritate viarum saepissime incedunt; febris ipsa inflammatoria periodos in- Diversitas causae.

terdum, nec raro exacerbationes, sine ulla saburrae suspicione, experitur; et febris nervosa (§. 80.) easdem, absente abdominis vitio, nequaquam excludit.

Divisio. §. 79. Non tamen ideo causarum febrilium natura ac sedes, in *continuarum* divisione, maximum offerre desinunt momentum; et nota illarum, distinctaque satis inter se symptomata, ad has ipsas, oculis licet occultas, concludere omnino permittunt. Quemadmodum vero de *periodicis intermittentibus* dictum est: sic et *continua* febris, vel *nervosa*, vel *gastrica*, vel *inflammatoria* dici meretur.

ORD. II. GEN. I.

FEBRIS CONTINUA NERVOSA.

§. 80. Febris *continua*, quae ob causas sensibus occultas, subtiliori principio agentes; et inprimis systemati nervoso infensas, accenditur, *nervosa* nobis, aliis *maligna*, et interdum *pestilentialis*, audit. Notio hujus febris.

§. 81. Diverso sub aspectu haec febris; nunc sporadica, nunc vero late per provincias dispesa, comparet. Effectus nunc celerimo passu funestos edit, *pestis* symptomatibus mortales consternens, cumulatimque prostratos interimens; quod quidem vel paucorum intervallominutorum, subitanae mortis spectaculo; vel unius, alteriusve diei curriculo, sub *Ephemerae malignissimae* specie, visa est praestitisse. Alias cum intermittentium causis coire, *perniosasquae*, concessis per horas, diesque induciis, producere dixi- Variae spec.

inus (§. 31.). Frequentius continuitate quadam, per plures extensa dies, invadit: tuncque, vel nervorum potissimum, motuumque turbas, — vel vitalis fontem principii, sensibilitatem aeque, ac irritabilitatem adgreditur: *nervosae*, et (hypothetico prorsus vocabulo) *putridae febris* denominatione, non firmis satis rationibus, distincta. Cum nulla *continuae* causa connubium respuens haec febris, cum *gastricis* frequentius copulatur; ipsasque *inflammatorias*, topicasque inflammationes interdum inquinat: pro multiplici, quo produci, propagari, grassari solo observatur, *navalis*, *carceralis*, *castrensis*, *nosocomialis*, eaque vel *simplex*, vel *complicata* a Scriptoribus compellata. Nec acutioris semper febris in modum incedere; sed lento, diuturnoque satis passu, ad hebdomadas extendi, atque non minus quam illa, epidemice divagari observatur.

Character generalis.

§. 82. Invadit autem haec febris sexum, aetatem, constitutionem quamcunque. Interdum certas inter animalium coeterorum species similia fere praecedunt, comitantur febrium istarum epidemias; interdum ad genus humanum strages limitatur. Vix aliorum sym-

ptoma morborum existit, quod saepe hac febre prehensos non illico circumdet; sed nunc insidias occulte struit; nunc aperte pericula minitat, hoc solo pernoscenda, quod, vitali inprimis infestae systemati, causarum nexus deesse videatur; et sine ordine de currant symptomata, et cum febris violentia nequaquam correspondeant; quodve nervosum inprimis systema vel de majori, et in motus irregulares prona sensilitate; vel de singulari stupore et inertia participet.

§. 83. Felix inexperientia *Pestem* hic fusius a nobis describi vetat; aliorum interim observata hanc ipsam pro morbo *non uno*; sed multiplici, cum hac ipsa; de qua loquimur, febre, in summo gradu conjuncto declarre sinunt. Non quidem in omnibus, quos *Pestis* tenuit, pulsus magnitudinem febris indicavit; fueruntque plures, quibus arteriae non celerius, quam in sanitate saliebant; sed infidum febrium hae signum sistunt (§. *b. c.*); et in *nervosis*, naturalibus non frequentiores, sed interdum adeo pauciores pulsus esse, non infrequens docet observatio. Febris igitur, ex subitanea virium, eaque insigni protinus, dejectione, morositate, Pestis.

tristitia, desperatione, anxietate praecordiorum summa, et insigni facie a pristina, mutatione, lumborum dolore, aliisque dejudicanda. Ast neque his interdum locus fuisse; sed aegrotans, primo jam insultu, apoplectica quasi morte ereptus refertur. Alias derepente brevi, ac vehemente rigore cum caloribus alternante, morbus inchoatur; calor ipse, interna magis adures, ad corporis superficiem celeriter evanescit, eamque frigidam, algidamque relinquit (Lypiria veterum). Pulsus nunc celerrimi, duri; nunc exilissimi, inaequales; oculi rubentes, feroces; dolores capitis gravativi, hebetudo vertiginosa, interdum cephalaea insignis; deliria; lingua siccissima, livescens, cum situ aut nulla, aut non fallenda; golores fugaces, momentanei, in partibus glandulosis et musculis majoribus punctorii, vomituritio inanis, aut aeruginosae bilis ejectio; respiratio anhelosa; jactatio. Sub his vero communioribus *pestis* symptomatibus, mox primis morbi diebus, aut petechiae latiores, copiosae, aut maculae purpureae, lividae, subnigrae, indolentes, aut vibices, superficiem corporis occupant, aut post celeriorem fortassis interitum, a morte demum prorumpunt. Hucusque Dubia

epide-

epidemiae insurgentis natura comparet medico copiosis funeribus territo: ut pro febre *petechiali*, alia, facile declaret; donec aucto sensim regnantis morbi furore, incertis morbi vix incipientis diebus, aut *bubonum*, aut *carbunculorum* sive *antbracum*, aut *parotidum* denique, et frequentissimae mortis apparitio, funestissimae luis communiora quidem, nec tamen absolute necessaria, prodant symptomata.

Est autem *bubo pestilens* glandularum nunc inguinalium, nunc axillarium, cervicalium, aliarum, ex genere lymphaticarum, tumor inflammatorius, profunde latens, dolensque, sensim sensimque, pro virium ratione, aut elevandus, aut mox iterum disparens, interdum suppuratione, cum felici quidem exitu, saepius gangraena, consumendus. Bubo pestil.

Carbunculus, seu *anthrax pestilens*, tumorem durum, ardentem, summeque inflammatum, in quavir fere corporis externa parte propullulantem, ex pustula exigua celeriter increscentem, sistit: in cujus apice, soluta a cute epidermide, aut uno, aut pluribus in locis, papula nunc minor, nunc major, liquore flavescente, rubello, livido, tandem nigro, repleta, exsurgit: sub qua tum cutis, Carbunculus Pest.

tum ipsa interdum musculorum caro depascitur, emoriturque.

Parotis. Glandularum lymphaticarum circa aures et salivalem fontem positarum, raro hujos ipsius, tumor durus, inaequalis, inflammatus, plus minus dolens, rubro, aut livido colore notatus, aut palidus, *Paroditem* pestilentialem exhibet: quae nunc absque suppuratione inopinato evanescit; nunc suppuratur, induratur; nunc vero in gangraenam citissime transit.

Haec singula vel incipiente vix morbo in conspectum venire, vel paulo etiam tardius comparere, crisinque subinde constituere observantur. Interim quo tempore plures cum bubonibus carbunculisque decedunt; alii, sine his, eandem viam, eodem morbo extincti, legunt. In *Atheniensium* peste, et in illa, quae Europam, Asiamque sub *Marco Aurelio* devastavit, bubones, aut carbunculi nunquam, sed extremitatum gangraenae, comparebant. Neque bubones aut parotides in aliis morbis, pestem violentia non aequantibus, interdum non observantur; et anthraces frequenter, in illis praecipue vidimus, qui ob commestam animalium, morbis enectorum, carnem, in acutam febrim inciderant, minime tamen *pestilentialem*.

§. 84. Febris vero, quam, ut pesti affinem, *pestilentialem* vocarunt, si solam, qua minor est, ferociam, majoremque frequentiam excipiamus, cum illa (§. 83.), vel cum febre (§§. 87. 88.) describenda, fortioribus symptomatibus notata, convenit; nec ulla inter has omnes *nervosae* species, quam ad gradum violentiae, ponenda est differentia. Bubonum, carbunculorum, parotidum in peste naturam, ab illa, quam in *pestilentiali febre* observant, constanti rationi distinguere nequimus. Febris pestil.

§. 85. Nec *Ephemera* summe maligna (§. 81.), quae, saeculo sub finem vergente decimo quinto, Britanniam magnam, posthinc vero insignem Europae partem devastavit, pestis nomine certe haud indigna, vel bubones, vel carbunculos, — sed solos *sudores*, brevissimo tempore colliquantes (Elodes veterum) pro potiori symptomate agnovit. Haec enim *Ephemera* sudatoria, non raro ad plures utique dies *protracta*, post horrorem, vel quasi aurae per membra decurrentis sensum, calore invadens, mox continuis, foetidissimisque sudoribus, sub virium insigni prostratione, inquietudine, anxietate, timore, desperatione, deliquiis, internorum Ephemera maligna.

aestu, vertigine, cephalaea, sopore, convulsionibus, cordis palpitationibus, pulsuque frequenti, inaequali, cutem adeo innundabat: ut primo jam die, aut quinto, aut septimo, innumeros jugulaverit. Nec similes desunt, quarum una nec inflammatoriam quidem recusavit indolem, epidemiae, in quibus, sub manifestis *nervosae* febris symptomatibus, potissimam *sudor* partem habebat: qui et ipsi adeo intermittenti febri nonnunquam perniciosam conciliat indolem (Perniciosa Diaphoretica).

Nervosae aliae.

§. 86. Ubi non *pestilentiali* quidem, sed tamen consueta, haec febris mortales invadit ferocia (§. 81.); tunc symptomata, pro subjecti, causae, et regnantis epidemiae diversitate, vel de nervorum potissimum turbis testantur; vel vitalis principii energiam quam maxime labefactatam ostendunt.

Nervosa versatilis.

§. 87. Ac in primo quidem casu, vix a recepta morbi causa, vel post aliquos ab hac ipsa dies, aegrotus plumbeam mox artuum lassitudinem et torporem pusilanimis, morosus, tristisque persentit, suspirat, interdum lacrymatur. Vidimus tamen, qui loquaces in-

solito, et cum risu cantuque alto, citissime hoc ex morbo perierunt; alios, qui lecto tardius affixi, per plures dies erecti, et cum morbo luctantes incedebant; aut de virium jactura vix multum querebantur; horrores vagis caloribus intercurrentes, lumborum, articulationum, capitis dolores, vertigines, hebetudo, praecordiorum temporumque pulsationes, nausea, vomituritio, sudores nocturni, succedunt. Magna vero in omnibus contradictio: a motu, vel jam a sola corporis erectione, sine praegressis evacuationibus, deliquia; et arteriis licet exilibus, tardisve, aut parum citioribus, contractis, tensisque, tacita, et interdum furiosa deliria, quae, alias sub febre quam maxime conspicua, vel minime comparent; cum jactationibus, vigiliis, soporibus mixta erumpunt. Oculorum splendor imminutus; aut fulgent, unique objecto fixi inhaerent, dolent, punguntur, trahuntur bulbi; manuum tremor et concussio levis, vox acuta, vel rauca; lingua albescens, aut sicca, cum siti perpauca, vel et liquidorum aversione, aut horrore; vel denique naturalis et tremula: screatio, sputatio frequens, spumosa; urinae multae, pellucidae, aquosae, lacteae, aut denique furfuraceae; alvus nunc

tarda, nunc, cum ipsis urinis, involuntaria. Interdum violens abdominis dolor, dysuria, singultus, dysentericus fluxis, cum intestinorum gangraena. Aurium sensus, nunc obtusus, nunc accutissimus; respiratio anxia, suspiriosa, aut difficilis. Pulsuum sub morbi decursu variabilitas summa: ut arteriae, nunc satis plenae, atque aequales, post brevem moram exiles, vacillantes, intermittentens, sub digitis vix non evanescant. Interim sub moderato cutis calore, aut sudor copiosus, aut siccitas pergamena: cum vario exanthemate, peticulari, miliari, jam sub ipso morbi principio, aut incertis temporibus efflorescente. Aut denique periculosa e naribus, utero renibus, intestinis, haemorrhagia; aut vibices, lividaeqne cutis maculae, aut ad inguina, axillas, bubones, ad aurem parotis, aut ad oris cavum ulcuscula foeda, nigrescentia, comparent. Interdum, praegresso violentissimo, ad hanc vel illam corporis partem, dolore; post paucas horas, rubor, livedo, gangraena sphacelusque in conspectum prodit. In genere, vix quarta, vel septima morbi transacta die, extrema jam virium prostratio, lipothymiae frequentes, convulsio, tetanus, sudores viscidi, frigidi, anxietas ma-

gna, perdifficilis respiratio, — subinde, nec ullo sese, quod medentis attentionem feriret, manifestante symptomate, mors improvisa, scenam claudit.

Qui vero hac ex febre vel per auctam cutis, tunc mollescentis et vaporosae, transpirationem, lenesque sudores, vel per abscessus, vel modo minus patente saluti restituuntur: illi per longum tempus ammissas vix recuperare queunt vires, ac mente non minus, quam corpore, diutius hebescunt, praeteritorum cum difficultate recordantur, et fatuitate quadam amicos, restitutis viribus sponte cessatura, terrent.

§. 88. Interdum nervorum turbae non principem habere locum (§. 86.), sed sensuum motuumque magis *stupor*, quam aucta, vel mutata agilitas et directio, adesse observantur. Est interim major in parte, quae a morbi causa obsidetur, et in ipsius aegrotantis natura, quam in eo, quod morbum producit, differentia. Nervosa stupida.

Incipit nempe et haec *febris nervosae* species cum magno virium languore; lassitudine ulcerosa, anorexia, ore sicco, vel mucoso, nausea, vomituritione, vomitu ipso, ca-

pitis gravitate, obnubilatione, temulentia, dolore; animi moerore, vel stupida ad quaevis indifferentia, horroribus, vagis ignibus intermixtis: quae singula interdum (nam et celeriori pede alias malum orditur) aegrotantem lecto per dies necdum figunt; donec aucta post paucos dies aegritudine, victas eidem manus tradat, et jam gravissimo laborare male observetur. Pulsus hic vix suppressi, sed frequentes; et in multis sat pleni: ut pro inflammatorii signo morbi incautis facile imponat: inprimis si, quod saepius contingit, rheumatica, catarrhalia ad nares, faucesque symptomata fallaci morbum velo circumambiant. Vix autem emisso liberius sanguine, aut sano prosus simili, aut coccineo, aut levi adeo obtecto corio, aut, quod vix a febris observatur principio, jam aliquomodo dissoluto, — vel et sponte post aliquot dies arteria concidit, mollescit, cruorisque sub digitis diffluere unda videtur. Interea manuum continuo augetur tremor, subsiliuntque hinc inde tendines, aegrotans facie ruber, genis fere lividis, soporosus, morbi gravitatem vix quidem internoscit, insomniis turbatur, et, si paucos excipiamus, delirat; aurium susurrus continui, aut gravis ad utram-

que loquelae perceptio. Ad noctem symptomata manifeste satis augentur, et alternis interdum diebus violentia respondet, pro *subcontinua periodica* facile impositura. Calor non raro naturalem vix superans, saepe manifeste acer, digitosque urens, siccus, cum pulsu, tantos quidem ignes, celeritate sua ac impetu, nequaquam accusante, interdum naturalibus vix frequentiori, interdum celeri, semper vero parum certe constanti. Aliis continuus, viscidus, vapidumque spirans acetum sudor cutem macerat, et jam primis morbi initiis peticulae ubertim, sine hujus levamine, comparent. Interea gastricorum symptomatum apparatus, ut primae invasionis effectus, morbique notabilis remissio disparuit; augentur surditas, aurium tinnitus, susurrus, aegrotis molesti, stupor; oculi rubent ac lacrymantur, nares obturatae, quasi fumo nigricantes, dentes sedimento viscido, labra squamis bruneis, subnigris conspurcata; aridissima, tremensque lingua, aut ore protendi, jussa, nequit; aut exserta, ab aegrotante, rerum oblito, vix retrahitur; interdum carni crudae simillima rubet; interdum naturaliter constituta madet, tenui flavescente muco oblinita. Sitis saepe magna; alias nulla,

nisi vini, quod plures anxie appetunt. Cum cute sicca, diarrhoea non raro incedit. Urinae inaequales, nunc crudae et aquosae; nunc flammeae, rubescentes, nunc bruneae, crassae furfuraceae; nunc cum nubecula in medio suspensa. Sed mox sphyncterum infrangitur officium: primum quidem vesica, dein anus, olidissimas faeces dormientibus elabi sinunt; mox vero vigilantibus, insciis, similia contingunt; nec rarum est, lotii hac in febre excretionem intercipi, et aucto vesicae urinalis volumine suspendi, vel simul in se ipsos mingere aegrotantes, et retentione urinae laborare. Decubitus in dorsum, divaricatis inverecunde cruribus, devoluto ad pedes corpore fere plumbeo. Facies nunc quasi lutea, aut impuro glutine oblita; continua manuum captandis in aere objectis absentibus, vel stragulis in unum coacervandis, agitatio, fugiendi conatus impotens, et continua sub somnis musitatio; oculorum post palpebras inversio terrifica, temporum collapsus, acurique nasus, ac aurium incipiens frigus. Sed quo debilior nunc pulsus, et quo major virium vitalium dijectio est; eo magis deliria, stuporque crescunt, sudores glutinosi, foetidique augentur. Interea cum foecum liquida-

rum, olidissimarum frequenti in lectum secessu, ventris meteorismus insurgit, et subinde singultus. Quae superficiem defoedant peticulae, aut maculae, lividiorem colorem assumunt. Nigrescentes in binis aegrotantibus manus conspeximus. Interdum sanguis copiosus, per nares, aliasque vias, dissolutus prorumpit; pulsus exilissimi, inaequales, respiratio nunc tantem difficilior, lipothymiae, gangraenae partiales ex decubitu, extremitatum frigus, convulsio, mors.

Qui vero longioris interdum morbi violentiae resistunt; illi, sub signis (§. 87.) recensitis, insensibilem in modum restituuntur, et sub vaporosis sudoribus, cutem carnesque tractabiles, molles, minusque urentes ostendunt; madescit lingua, auriumque, surdarum licet, susurrus disparent; increscunt pulsus, mollisque unda arteriam aequaeli rithmo attolit. Sequuntur nunc somni placidiores, reficientes, et oblatum aegrotus cibum minus abhorret. Interdum per gangraenam, aliasque metastases, rarius post asphyxiae speciem, citior in salutem transitus observatur. Tardius vero omnes convalescunt (§. 87.).

§. 89. Frequentior his febribus abdomi- Complicatio gastrica.

nali cum fomite complicatio est (§. 81.): quam signa tum (§. 55.) descripta, tum alibi (§. 103.) tradenda, — causarum denique, ac annuae constitutionis attenta consideratio, cavendo ne symptomatica ventriculi affectio pro saburralis materiae indicio habeatur, manifestabunt.

Complicatio inflammat.

§. 90. Cum *inflammatoriae* quidem febris symptomatibus nervosarum causae rarius combinantur; sed cum *inflammatione locali* conjungi, minime rarum est. Nec enim haec ipsa aut febrem absolute requirit aut si eandem pro comite habeat, *inflammatoriam* continuo agnoscit. Pestis ipsa utriusque exemplum rei largitur: illa enim, rarissime licet, inflammatoriam aperte tenuit nervosae febris naturam, sanguinisque missionibus cessit interdum. Sed haec ipsa lues, cum ejusdem vel minime particeps, et vix non febre carere videretur; carbunculorum, bubonumque manifestam, licet *malignam*, *inflammationem* ostendit. Atqui hoc ultimum *nervosae febris* cum erysipelate, phlegmoneque tam infelix connubium, in cerebri, faucium, pulmonum, ventriculi, intestinorum, hepatis, uteri, aliisque inflammationibus, — in variolis, erysi-

pelate, dysenteriis, etc. in magnis hominum, inprimis impurorum, societatibus, in castris, carceribus, navibus, xenodochiis, dominibusque angustis, toties occurrit; ut, licet frequens non sit *nervosa ac inflammatoria febris*, saepe tamen illa, cum *inflammatione maligna* aegrotos pessumdet.

Inflammatoriam *nervosa* subinde naturam assumit in juvenili, plethoricoque corpore; quin hic de simulata, quam sola interdum cruoris his in subjectis abundantia inducit, malignitate sermo esse queat. Eandem interdum assumet, si cum acri rheumatico, catarrhali conjuncta *nervosae* causa incedat; aut si praesenti morbo inflammatorio, aut ipsi demum inflammationi, nosocomialis superaccedat infectio: quae tamen prona in phlegmones dispositio post paucos dies disparebit, et non nisi ipso morbi principio ab expertis pro tali curari potest.

Nec tamen sibi quisquam a summis furiosisque hinc inde deliriis, capitisque doloribus, hac in febre pro latente in encephalo inflammatione imponi sinat! Fallacitatis quamplurimum hic latet. Nec aliter cum *paraphrenitide, Typhode, Epiala, Assode* veterum, rem se habere observamus: quae vix

non semper ad *nervosam* aut malignam febrem pertinent, cum abdominalium viscerum inflammatione nonnunquam conjunctam.

Nervosa lenta.

§. 91. Alia demum *febris nervosa* habetur, quae, ob tardiorem ingressum, *lenta* vocatur (§. 81.), ab *acuta* vix nisi minoris vehementiae ratione, ac sua diuturnitate, distinguenda. Oritur haec, interdum epidemice, post calidam, humidamque tempestatem, in locis profunde positis, ac uliginosis. Invadit illos prae aliis, qui, sensiliori nervo instructi, pathematibus deprimentibus in longum vexantur; aut qui vino, ac nutriente satis alimento diutius privati fuerunt. Symptomata hujus febris tam mite incedunt: ut ex illorum consideratione pericula portendi nulla videantur; sed singula nervosum systema et quae ab hoc quamproxime pendent, potissimum atque ita quidem afficiunt: ut nunc major nunc minor compareat sensibilitatis ac irritabilitatis ratio; nunc vero una ex his a naturali quam maxime abludat. Ac primo quidem digestionis opus difficulter absolvi, flatus, ventriculi ardor, anorexia, et acidi corruptique liquoris eructatio, observantur. Alvus aut tardior, cum abdominis do-

lore, aut et laxe atque profusa. Solida fere flaccescunt; vertigo, occipitis dolor per orbitas oculorum quasi extensus, temporum adstrictio, dispnoea, oscitatio, palpitatio cordis, lassitudo continuo aucta, moestitia, suspiria, lacrymato, anxietas, solitudinis amor, et summa interdum irritabilitas; calores vagi, ita ut nunc facies intensius rubeat, caleat; mox, aspectu fere mutato, pallescat, subsideatque; nunc manus, nunc aliae partes urant, qui calores partiales levibus frequenter horroribus intersecantur. Pulsus debilis, frequens, inaequalis, aut tremulus, ac intermittens; subinde contractus atque durus. Interea aegrotantes vix nisi post sat multos dies, aut post duas adeo hebdomadas, lecto affiguntur: quod si contingat; debilitas sat magna jam observatur, ut vel stantes vel genubus innixi, vel a simplici pediluvio, deliquium animi patiantur. Ad noctem symptomata, calor, disponea, frequentia pulsus, augentur; vigiliae, insomnia premunt; dolores quasi rheumatici hinc illinc erumpunt, et pro pleuritide, pro rheumate facile imponunt Urina utplurimum pallida, serosa; aut leviter tincta, cum levi furfure fundum non attingente; aut, rarius, crassa, cum inspersa quasi farina.

Nunc novum aliquando, validumque frigus, aut levis horror accedit; vomituritio, vomitus interdum, inprimis vero tremores generales, partiales, observantur. Calor nunc, exterius vix conspicuus, inaequalis et fugax accusatur. Pulsus iterdiu naturalibus saepe vix frequentiores, aut etiam tardiores; donec ingravescente indies morbo, pericula primum abscondita, nimis patefiant. Lingua vix nisi in medio sicca; sitis cum oris siccitate nulla; aut, sine hac, praemagna; interdum deglutitio laeditur; tinniunt aures, oculi lucis impatientes, pavores, pusillanimitas, desperatio, desipientia, ac tacita deliria, rarius furiosa, floccorum venatio, cum pulsu turbas has minime indicante, maxime variabili. Vigiliae augentur, aut oculis semiapertis, super dorso procumbentes, musitant; quaestionibus, vel ob stupiditatem, vel ob gravem auditum, lente respondent. Nec desunt levia convulsionum vestigia, tendinum subsultus, distorsio oris, manusque unius contractio, incurvatio. Jam senescente morbo, diarrhoea aquosa, aut sudor, et cum hoc exanthema multiplex, sine ullo morbi levamine, et virium potius jactura, succedunt: aut aphthae oris cavum undique obducunt; Pul-

sus

sus jamjam celeritate ac debilitate increscunt; oculorum color fere immutatus, peralbus, cornea interdum quasi collapsa, atque facies ex cinereo pallida observatur et in rugas collabitur. Sub finem morbi lethalis, sudores viscidi, frigescentes laxissimam cutem undique perfluunt, augetur sopor, lethargo vicinus, secedunt alvus, urinae; subsultus tendinum frequentiores, dispnoea magna, convulsio, vicinam mortem annunciant. Sunt, qui, diutissime hac ex febre detenti, in Phthisin tandem, febrimque hecticam praecipitantur. Qui mortem ipsam aufugiunt, vix manifesta crisi salvantur, et dissipato post vigesimum fere diem, aut tardius aliquando, evidenti periculo, redeuntibus, somno ciborumque desiderio, nec non sub repetitis sudoribus vaporosis, aut ptyalismo, aut gangraena vix foetente ad coxas, *lentissime*, — vel interdum subitanea quasi, nec intellecta *celeritate*, reconvalescunt.

Est vero et huic *febris nervosae* speciei sua cum gastricis saburris, cum inflammatoria constitutione, aut denique cum ipsa inflammatione, vel et cum rheumatica, aut catarrhali affectione, complicatio, quam signa alibi exposita (§§. 55. 81. 89. 90.) manifestabunt.

Causae febr. nervos.

§. 92. Si febrium hucusque descriptarum (§§. 80 — 91.) humano intellectu causas attingere valeamus; licebit easdem in principio quaerere, quod praecipue in locis, quae animalium exhalationibus inquinantur, in futuros mortalium interitus praeparatur. In quo hoc principium consistat, difficulter, si unquam, eruetur; nec aer, qui eidem pro vehiculo est, hoc ipso licet quam maxime impraegnatus, cognitorum beneficio instrumentorum, ab alio, insonti, diversus monstratur. *Putridam* causae istius naturam supposuerunt, qui in putrescente animalium exhalatione, illud ipsum quod nervos invadat, quaerendum esse existimarunt; hancque opinionem videbantur *putridi* in fibram animalem, ac in ipsum sanguinem effectus quodammodo confirmare. Sed principiorum sub hac corporum decompositione emanantium, in putrido non limitatur indoles; neque hujus, copiosiori vehiculo diluti, tam venenosa est qualitas: ut vel aperto in aere, sanissimum hominem, quasi fulminis ictus, lethalem in morbum prosternere queat. Ipsum adeo *alkali volatile*, odoratus nervis admotum, lipothymia correptos promptissime restituit; ac in ipsa febre nervosa (§. 88.), quam *putri-*

dam vocant cordis vires potenter attollit: Nec *putridum* tam ubique animali corpori est infensum; quin ipsa natura cuivis ex istis non parvum foetentissimae materiae receptaculum vel ipsi stomacho submiserit; ex hac ipsa, nutrientes particulas, oeconomica certe resorptione, sollicite colligat, ac, sine *putridi* submixti timore, in usus suos, physiologis vix satis perspectos, quotidie convertat. Ipsa quidem humana species, rapacium exemplo animalium, ex *putridis* alimenta non quaerit; ast vero, necessitate coacta, vel consuetudine indurata, tum carnem, tum pisces putredinem longe spirantes, absque *putridi* formidine morbi, audacter devorat. Innumerae opificum familiae vitam putridissimas inter exhalationes sanam ducunt; et foetidissimum in cruribus ulcus, per annos acerrimam fundere saniem, *nervosam* tamen febrim inducere vix observatur.

Ex his apparet: illud ipsum, quod nervosam febrim progenerat, non tam semper in *putrido*, quam in alio, huic ipsi facile commixto, ignoto licet, ac venenorum modo agente, principio consistere: quod nervoso, vitalique systemati praeprimis infensum, pro varia tum sui, tum recipientis

subjecti, regnantisque constitutionis natura, diversissimos in sensili machina effectus, nunc *excitantes*, nunc vero *deprimentes* inducat: quos illis non inepte similes quodammodo dixerunt, quos ex *Nicotianae* fumo, in hominibus eidem necdum assuetis, in nervos edi observamus.

Et revera, tantos hoc principium, corpori vix admotum, tumultus mox stomacho infert (§§. 83. 87. 88. 91.); ut vel fortiora in eodem venena majores vix suscitent. Nec major fere in istis, quam in ipso *nervosae* principio, expellendis, *emeticorum* virtus est: si, priusquam diffundatur infectio, promptissime propinentur: quo in ultimo tamen casu, *sudoriferorum* non minor in eliminando veneno efficacia observatur. Atque ex hoc quidem ad majorem ejusdem materiae subtilitatem ac volatilem naturam concludere liceret; nisi variorum morborum seminia, effectus interdum tardiores, *immutata*, exsererent; atque ipsius demum *pestis*, ac *variolarum* contagia, rebus etiam inanimatis pertinacius adhaesisse, observatio doceret.

Contagia. Sed hic est, ubi eximii in arte viri, *contagia* ad paucissimos morbos restringere, solisque *variolis*, *morbillis*, *scabiei*, ac *lui ve-*

nereae concedere maluerunt. Amicae tamen umbrae pace dicamus, nos latius eheu! diffusam *contagiorum* agnoscere potestatem. Ut enim et *caninae rabiei*, et *leprae* certiora contagia hic praetereamus; quid in illis morbis veneni animalis communicationi faveret, quod in aliis populariter grassantibus non saepius favere valeat, vix perspici potest. Vegetabilium quidem, animaliumque in modum, per *semina* morbos propagari, non videtur; sed, quae sub horum decursu praeparatur, infensa vitae, *contagii* materia: haec in aliud praedispositum corpus delata, eosdem huic in solidis motus, liquidorum easdem, mysterii plenas, sed observationibus nimis confirmatas, aberrationes conciliat. Nec minor difficultas in eo est: cur rabiosi canis saliva per menses sub cute humana jacere sepulta, demum ejusdem effectus morbi, idemque, communicabile aliis, venenum valeat generare; quam quod pestis, febrisque carceralis contagia, sub certis circumstantiis praeparari, vestibusque aut aliis rebus suscepta, post non tam breve tempus, in alios transferri aequaliter possint.

Errorem hoc in judicio subrepere, ex eo quidem facillimum esse, concedimus lu-

benter: quod ex morbi *epidemici* causa, late per populum extensa, ille, in plurimos simul, sine ullius contagiosae materiae concursu grassari queat; est tamen praesidium in pestiferorum, — est in locorum, ubi morbi, ob contagia suspecti, vigent, — est in rerum ab aegrotantibus tractatarum solicita fuga, positum omne; nec aliter leges a *pestis*, quam a *variolarum* contagio praeservant.

Animale igitur productum *nervosae* febris contagia sistunt; et tam in aegrotantium variorum corpore, quam in athmosphaera, plurimorum exhalationibus inquinata, favente anni constitutione, generantur. Quodsi tamen has ipsas vel *putridas* esse, vel in putridam facile abire, ex analogia concedamus; fateri tamen oportet, hoc *putridum* saepius pro *vehiculo*, et *socia* contagiis *materia*; quam pro ipso *contagio*, esse habendum. Nec effectus, in aegrotantium corpore, sub fine magis, quam sub initio morbi, conspicui, *putridam* esse aegritudinis causam, magis convincunt; aut ex alio fonte, quam putrido, explicari non possunt. Certe ex sudoris non magis, quam ex animae, ex pedum, axillarum, fonticulorumque in multis, sanissimis caeterum hominibus, foetore, ad putridam

sanguinis decompositionem concludi potest; nec omnia, quae male olent, ob *putridum* olere asseremus. Apparens sanguinis his in morbis *dissolutio*, nec constans ubique est; nec ipsa, nec haemorrhagiae, nec exanthemata, ex alia, quam *putrida* causa pendere non possunt. Si citius, quam alia, defunctorum hoc ex morbo cadavera putrescant; hoc ipsum, si aliqualem in eodem ad futuram dissolutionem adesse dispositionem convincat; *vivos* tamen, et cum sanguine per vasa circulante, jam *imputruisse*, nequaquam inde infere licet. Ex *peruviani* corticis virtute, magis quidem in febre (§. 88.), quam *putridam* cognominant, quam in *nervosa versatili* (§. 87.), proficua, ad *antisepticam* ejusdem agendi rationem praemature conclusum est: cum majora, quam hic cortex, antiseptica, in eodem morbo parum, aut nihil proficere, — et alia, quae *septicis* potius adnumerantur, remedia, cantharides, salesque volatiles alkalinos, quamplurimum praestitisse, observatione edocti, profiteamur.

Sed si ex communi *contagiorum* actione eorundem ex *putrido* ut statuamus originem, non inducamur; oportet tamen, ut pro morborum diversitate, et ipsa differat corun-

dem natura; utque unum prae alio in certas corporis partes invehendo, propria cuivis symptomata, quadam fere necessitate, inducat. Sic nervosae febris contagia, quam maxime in *sensilitatis*, ac *irritabilitatis* organa furere, ac nervorum in partes sibi subjectas imperium nunc augere, uunc deprimere, nunc vero subvertere consuescunt. Sic *morbillosum* virus tum oculis, tum faucium, narium, pulmonumque *membranae mucosae* potissimum insidiatur; ac *variolosum* acre coecitates, phthisesque ulcerosas frequenter post se relinquit.

In hoc vero singularis contagii, *nervosas* excitantis, posita est natura: quod non modo cum variis affectibus, gastricis, inflammatoriis; sed cum ipsis variolarum, morbillorumque contagiis, inflammatoriae licet indoli faventibus, facillime confluat, ac ea in partes suas abire, omnemque fere primarium deponere habitum cogat. Sed et in hoc, infaustum *nervosarum* contagium, variolis morbillisque ferocia antecellit: quod, cum hi morbi, quos semel mortales prehenderunt; in eos, secundo insultu, rarissime invehantur; illud ipsum, venereae luis et scabiei contagio in hoc simile, eundem frequentius mulctare hominem queat. Interim, qui carcerum,

infirmisque Nosodochiorum incolis opem diutius et assistentiam praestiterunt; hic facile a contagii, meticulosis potius, ac non assuefactis hominibus insidiosi, periculo quodammodo immunes vivunt: quam familiaritatem coetera contagia cum nemine contrahere solent.

Cum vero subtilioris contagii, hac in febre producenda actionem minus suspicarentur; alias longe tam dirae aegritudinis causas Medici accusarunt; quae tamen vix non omnes ad morbum magis disponere, quam eundem facere queunt. Sic ciborum animalium frequentem usum pro suspecto non amplius habebit, qui febrim nervosam apud plebem ultimam, quae vix externis carnem labris gustare consuevit, potissimum generari, ac antequam in carnivoros proceresque homines propagetur, diutius dominari animadvertet. Ex animalium, epidemico morbo enectorum carnibus malignissimas febres in miserorum familiis oriri conspeximus utique; sed aliud tunc erat, quam solius carnis ingestio, quod morbum, a gastricis bene diversum, in iisdem generaverat. Carnium, pisciumque putredine infectorum noxas, — multa exempla loquuntur; quin igitur, qui

morbus ex istis producitur, ex solo, quod putridum est, principio originem trahat, putridique mox nomen mereatur. Cerealia corrupta, quaeque alia sub gravioribus charistiis ab esurientibus malesana devorantur, maximis in civitate morbis occasionem largiuntur; sed febris, quae sub tantis calamitatibus in populos invehitur *maligna*, exhaustis eorundem corporibus saepe ex alio, quam indigesti alimenti principio, communicatur: quod in hominum, inedia, desperatione, summaque immunditie obsessorum, angustis, carceralibus, ac mephitim undique spirantibus tuguriis inclusorum societate progeniem agnoscit suam.

Si febrium nervosarum, in paludosis, uliginosisque locis proventus uberior observetur: hoc vel corruptorum simul cum vegetabilium reliquiis insectorum, ac animalium exilium actione contingit; vel noxia paludum sub sole ardente effluvia athmosphaeram ita disponunt: ut animalia morborum contagia facilius in hac, quam in alia quavis, praeparari, aut a sociis suscipi promptius queant. Fatales interim *nervosarum* epidemias in locis montuosis siccissimisque conspeximus; ac hyberno tempore, quo, spatio

angustiori, et in aere vix unquam renovato, familiae, propter intensius frigus, una degere coguntur; contagiosae nunc simplices, nunc saburrali principio complicatae, uberrime propullulant, verasque *carcerales, nosocomialesque* febres sistere observantur.

Quodsi tamen febris *nervosae epidemicae* causas in contagio animali potissimum quaerendas esse nobiscum reputemus; non caeteras idcirco *sporadici* morbi origines omnino excludimus. Ipse sibi homo, sub datis circumstantiis, venenum parat: et nunc febris quaecunque neglecta, aut mala curata, nunc suppressae transpirationis, necdum perspecta satis, materies, nunc acre quodcunque, ichorosum, gangraenosum, inprimis vero rheumaticum, atque catarrhale, super cerebrum, nervosque depositum, non *morbos* solum *nervorum*, tum chronicos, tum febriles atque acutos; sed, quae ab his magnopere differunt, singula etiam nervosae febris phoenomena producet; hujusque, ut causae, argumentum, per felicem nonnunquam metastasin, evidentissimum certe habetur.

§. 93. Ipsa jam *nervosae febris* descriptio, quid in eadem timendum, quamque parum **Prognosis.**

saepe sperandum sit, abunde manifestat. Principium vitae, reagensque in causam morbi naturae potentia, ab infenso animalibus veneno hic obsidetur: ut ab eadem parum saepe exspectari, nec ab arte, specifico contagii antidoto destituta, res magna promitti queat. Omne potius subsidium in contagionis fuga, legumque magis, quam medicorum auxilio, obtinetur. Cognito interim, quod perdifficile interdum est, citissime hosti, sub ipsius morbi initiis, felicia saepius arma opponuntur. Corpora laboribus, studiis, excretionibus nimiis, inedia, morbis venereis, scorbuto, aliis, exhausta, cachectica, viscerumque labe, aut specifico acri devastata, — gravidae, puerperae inprimis, infantes teneri, gracilesque ac timidi maxime homines, quemadmodum suscipiendis contagiis promptiores; sic, iisdem susceptis, periculosius longe decumbunt.

Ipsa vero *nervosae febris*, cum aliis morborum causis complicatio, annuaeque constitutionis ratio, discrimina rerum nunc augent nunc vero diminuunt. Quo major virium, sub incipiente febre prostratio, a causis sensibilioribus non repetenda, — quo manifestior faciei a naturali forma aberratio; —

quo sensibilior aegrotantis anxietas et jactatio; — quo minor reficientis somni ratio, potiorumque symptomatum, delirii, ac motuum nervosorum remissio est; — quo difficilio respiratio observatur; — quo citius exanthemata prorumpunt; — quo magis glanduloso systemati metastases insidiantur; — quo citius haec disparent, vividumque, in livescentem atrumque colorem convertunt; quo magis sphyncterum perit officium, vasorumque sanguinem coercentium labescere conspicimus imperium; — quo immaturius (si ephemeram excipiamus sudatoriam), sudores cutim inundant; aut quo viscidiores, frigidiores pellem sub morbi fine obducunt; quo magis interna uruntur, externa algent; — quo violentior lumbos, abdomen, caput, dolor occupat; — quo minor, et quo inordinatior cordis per arterias actio comparet; — oculi, quo magis rubent, figuntur, connivent, distorquentur, aut alter alteri minor observatur; quo siccior, asperior, nigra tremulaque magis lingua est; — vox ipsa, quo acutior, aut raucidior et extincta magis auditur: — quo manifestior in deglutiendo difficultas observatur; — eo majora febris pericula esse consuescunt. Interim non unum

hic signum; sed plura simul conjuncta, aut, quae maxime nunc in hac, nunc in illa epidemia significant, a medico sunt respicienda: nec illarum perdenda memoria est, qui hac in febre, sine ullo periculi indicio, inopinato obierunt.

Felicioris spem exitus largiuntur signa praedictis contraria; — maturior morbi cura; — symptomatum aliquis inter se nexus; — carnium, cutisque molities, non glutinosa; — decubitus naturali vicinior; — auditus sub fine morbi gravescens, — depositio ad cutem, glandulas, sat constans, cum symptomatum levamine; — dysuria levis, cum urina non cruda, multa, sedimentosa; — sudor aequalis, vaporosus, ardorem cutis dissipans, siccitatis linguae, oris, correctio; — oculorum nitor naturalis, redeunsque, prae omnibus somnus: sine quo, nec ulli quidem meliorum indicio fidentum est.

Complicatae febris nervosae prognosis ex concurrentium causarum natura repetenda erit. Levis, et sub fine morbi contingens, nec vires exhauriens diarrhoea, praesentem cum contagio saburram felicius evacuat; fortior alvi fluxus aegrotum praecipitat, latentisque saepe intestinorum inflammationis,

gangraenae signum, cum singultu, aphthis, meteorismo, extremitatum frigore, dolorum cessatione, ac fallaci mentis serenitate, constituit.

§. 94. Ubi sanum alias, nec plethoricum hominem contagium morbi (§§. 80. 82. 83. 84. 87. 88. 91.) invehitur, atque latentis inflammationis, aut saburrae indicia desint: tunc sub ipso simplicissimi morbi principio, duplex indicatio insurgit: *primo*, ut virium vitae ratio habeatur; *secundo*, ut quae per salivam, ventriculo, — per aerem, pelli, admota fuerunt; citissime *emetico*, atque *sudoriferis* e corpore eliminentur. **Cura.**

Virium vitalium conservatio obtinetur: vel promptiori illius, quae nervosum systema circumdat, materiae rejectione; circa quam *secunda* indicatio versatur; vel excitantium, *cardiacorum*, non inani sic nomine vocatorum, — nutrientium, ac refocillantium prudenti subministratione. In genere haec febris per rigorosiorem diaetam, si longius excurrat; exasperatur, carniumque jura cum pane cocta, vinoque, aut ovo commixta, corruentem machinam eximie sustentant. Sub ipso febris decursu, major certe, quam sub aliis **Virium conservatio.**

acutis, tum gastricis, tum inflammatoriis, boni alimenti portio concedi debet; et magna *erigentium*, sub quavis forma porrectorum, virtus et efficatia. Extremitatum frigus, summaque circulationis per istas debilitas, frictionibus, et spirituosis, calidisque fomentationibus dissipantur. Nimiae evacuationes, tonicis, roborantibus, aut opiatis demum remediis, si praesens sic jubeat vitae periculum, cohibendae; animique dejectio tum vino cordiali, tum solatio quovis, et medentis aspectu sereno, moderandus est.

Emeticum. Sed rarius mox tantum haec urgent, ut *primam* formare, vel praecedere, *secunda* non queat, debeatque indicatio. Evacuantia quidem hac in febre nec quidquam opis, sed damni quamplurimum praestare observantur; sed nisi magna id virium prohibeat imbecillitas, *emeticum*, praeter latentis materiae irritantis maturam, ac brevissima via institutam ejectionem, nervosum systema non parum excitare, cutaneam transpirationem potenter promovere, spasmosque moderare, habetur compertum. Antimonialia caeteris hic praeferenda sunt vomitoriis; si vero diarrhoeam patiatur aegrotans: ipecacuanhhae radix in stomachum securius operatur.

Pera-

Peracto jam vomitu, vel, eodem ne quidquam indicato, aut jam nimis excedente; ad *sudoris* sat copiosam, longamque provocationem perveniendum. Quamplurimum noxae agyrtarum in manibus *sudorifera* mortalibus attulerunt; sed non minore *antiphlogisticae*, ut vocant, methodi, ad singulos nunc morbos extensae, sunt damna. Experientia sola est, quae meliorem curationis viam ostendat; nec quibus populus tam saepe abutitur, remediis, illa, si, quo oportet, loco subministrentur, effectu distituuntur. Sudor igitur, tum aliquali, nec tamen praefocante, tegumentorum augmento, tum seri lactis vinosi ac tepidi, vel infusi ex sambuco, aut scordio parati, aut denique theriacae, cum aceto communi tepidoque remixtae portione, per nycthemeri spatium, et ultra, fovendus; -- interea vero, si vires id exigant, jusculum, vinique portio tepidi, porrigenda sunt: donec aegrotus, dissipato morbi sensu, levamen, susceptique eliminationem contagii jucunda perceptione significet. Sudoris excretionem secundant tum haustus salini, tum radicum angelicae, imperatoriae, serpentariae virginianae infusa; tum acetum camphoratum, (N. XIV.) aut salis volatilis alkalini, aut aetheris Sudorifera.

vitriolici, muriatici, acetosi, portio: quae singula, pro symptomatum ratione, citius, tardiusve, ac copia indicata, porriguntur.

Haec pellendi sudoris necessitas in *Ephemera* praeprimis malignissima comparuit (§. 85.): in qua vel minima cutanei fluxus interceptio, aegrotantis mortem certissime accelerabat: cum, cognita tandem sudoriferae methodi praestantia, pars maxima correptorum, hoc ipso conservabatur: ut lecto commissos ab aura frigida sollicite custodirent; ac interea calido, sudorifero potu, fluidorum ad superficiem corporis directionem quovis modo coadjuvarent. Cessante demum sudore, calefactis aegrotantem linteis perfricare, et jusculis paulo nutritum, novis sudoribus committere conveniebat: quo nempe dirissimi, lethalisque alias morbi perfectissima sanatio obtinebatur.

Nec aliter haec methodus tum in ipsa *peste* (§. 83.), tum in *pestilentiali*, sic vocata, *febre* (§. 84.), profuisse visa est: ubi maturo satis tempore, contagii per cutem expulsio sollicite a medentibus absolvebatur.

Si morbus per sudores sic elicitos jugulari omnis non possit; vel si contagi per

cutis spiracula eliminandi auffugerit occasio; tunc transpirationis quidem nullo non morbi tempore habenda est ratio, ut et lotio, et balnea tepida, sub summo cutis spasmo, utilitatem habuerint; sed sudores pellendi methodus aegritudinem exasperaret. In primo casu, ubi saburrae abdominalis sat certa nunc demum signa comparent, viresque subsistunt: leviori, nec debilitante nimis remedio, rhabarbarino, aut ex tamarindis parato, ac clystere, alvus aliquoties aperienda. Alias vero, curationem per evacuantia prorsus fugiendo in sustinendo vitalis potentiae tenore, in spasmis moderandis; ac in secundanda, quam natura intenderit, ad corporis peripheriam, vel ad glandulas externas, lymphaticas, depositione, aut metastasi, omnis versatur indicatio. Victus igitur, si morbus in longum trahetur, ut dictum est, nutriens, vinum generosum, vel panis decoctum cum vino, cinamomo, ac saccharo, partitis vicibus, atque frequenter aegrotis offeruntur. Erigitur vis vitae sinapismorum, cantharidum ope: in quorum administratione curandum, ne cutem facile exulcerent, ac ne, ob stimulum protractum, quo loco potentius irritant, gangraena inducatur.

Cortex peruv.

Corticis peruviani virtus in febre *nervosa*, nisi cum *intermittente* conjuncta, aut ex eadem orta, vel manifestas remissiones habente, aut cum stupore, ac vitalis energiae labefactacione incedente (§. 88.), vix tanta esse consuevit; interim cum aromaticis, serpentaria virginiana, valeriana, cinamomo, praecipue vero cum vino, nuptum remedium sub morbi progressu, efficaciam prodit. Arnicae nos laudem nec multis, nec felicibus adeo experimentis extollere possumus. Alii farinam sinapis cum sero lactis vinoso commiscent, aut eandem in pulvere porrectam commendant. Spasmis, nervorumque turbis tum praedicta subsidia, tum camphora, moschus, aetherei liquores, volatile alkalinum et similia, utiliter opponuntur. Camphoram, in dosi praemagna, nos quidem, ab aegrotis tam facile perferri non vidimus; viderunt alii. Interim sub pulsu exili, debili, atque molli, a scrupulo ad drachmam usque, non facile ultra, nisi in clystere, cum eadem ascendimus. Moschus vero sub pulsu contracto, duriusculo, et irregulari, a dimidio ad integrum scrupulo, majorique pondere, — alkali autem volatile sub pulsu tremolo, inaequali, intermittente, sed molli, cum fructu praescribetur.

Praeterea aegrotantes amplo teneantur conclavi, quo purum aerem, et multum trahere possint; neque multis vestimentis strangulandi; sed admodum levibus tantum velandi sunt. Phrenitica interdum deliria, sopores continui, erecta trunci positione, capitisque denudatione non raro dissipantur; nimiosque sudores, aegrotantium viribus funestos, exanthemata multa, augentis potius morbi, quam criseos, signa, — frigidiusculo ac renovato saepius aere, nec minus summa linteorum, indusiorumque puritate, coercemus. Nec alia potus est ratio; quem frigida, sub urenti cutis calore, cum glacie commixta, optimum constituit; aut denique illa, cui vitrioli acidum, gratiori syrupo edulcoratum, aut granatorum. Citrinique pomi succus recenter expressus, cum saccharo, superadditur. Integri adeo corporis cum glacie perfrictionem, in *peste*, febreque *maligna*, laudarunt. Frigus, acida.

Nec tamen haec ita intelligenda sunt, ac si quavis in febris nervosae specie, sine discrimine aegrotantibus forent administranda. Quotiescunque nempe venenoso contagii afflatu, cordis, arteriarum reactio, viriumque vitalium summa, majori gradu lan- Ne quid nimis!

guent et oppressa jacent: acidorum mineralium, quae fibrae irritabilitatem infringunt, actio, et illorum, quae majora cordi obstacula ponunt, caloremque vitalem dissipant, effectus, pericula longe augerent. Ipsa hinc dictitante natura, aegrotantes cordialia, tepidumque potum implorant, et ab illis, quae moderatum sudorem sustentant, ac labescentem vitalium organorum actionem erigunt, potissimum reficiuntur. Acidorum mineralium, cum alcohole dulcificatorum, elixirii vitriolici, atque sat generosus vini usus, sub hujusmodi circumstantiis, meliorem curae partem efformant.

Cum vero peruviani corticis vix laudati actionem variae hoc in morbo conditiones determinent: juvat hic monuisse, a parvis divini hujus remedii dosibus, aut nihil, aut parum posse exspectari; atque diversis aegrotantibus nunc hanc, nunc aliam ejusdem praeparationem melius conducere. Nec a calore majori, aut alingua sicca, et fere nigra, nec semper ab ipsa respirationis difficultate, potens hoc medicamentum contraindicatur; variisque aliis, aut minerali scilicet acido, aut vino, aut excitantibus, aromaticis rebus, felicissimo nexu, conjungi; tam-

que ore, quam intestino recto ingestum, aut balneorum, ac fomentationum modo applicitum prodesse potest.

Sed ne tanti valoris medicamento frequentius medentes abuti, reticeamus! Quotiescunque nempe inflammatoriae hac in febre dispositioni (§. 95.) locus esse potest; aut cum contagii materies cum saburrali juncta est principio (§. 96.); aut cum majores spasmi: dolores, systema nervosum occupant; aut cum pulsus duriores, phrenitica deliria, adspectus teter, fulgidique oculi, pectoris angustiae, et anxietas magna, observantur; aut cum super viscus facta videtur infensa vitae depositio non gangraenosa; corticis tunc incauta administratio aegrotantem certe in pejus praecipitat, et vix nisi alio junctus remedio, inprimis si exhaurientes inducat diarrhoeas, indicari potest.

§. 95. Hucusque *venaesectionis* in nervosa febre instituendae, quod in hac, ut tali, nequaquam conveniat, non facta est mentio. A pauco interdum sanguine hic profuso, fatalis mox virium insequitur prostratio, cordisque vix non in totum sufflaminatur potentia. Sed ob solum *putridae* nomen, innumeri

Complicatae inflam. cura.

errores a medentium vulgo hac in febre commissi fuerunt: cum titulo magis hypothetico, quam ratione, et experientia adducti, venaesectionem in quavis *nervosa* omnem abhorreant. Saepius certe, quam multi contendant, sub coelo etiam calidiori, inflammatoria constitutio cum nervosae unitur contagio; et neglecta sub ipso morbi initio venaesectio, quamcunque inanem reddere potest medelam. In juvenibus, plethoricis subjectis, saepe manifesta est mittendi sanguinis necessitas, atque venaesectio, caute quidem, et in ipsius medici praesentia, sed interdum aliquoties institui debet; licet vel apertam in hoc morbo inflammationem, tam audaci, quam si *pura* esset, venarum incisione pertractare minime queamus. *Pestis* ipsa nonnunquam venaesectionibus cessit feliciter; et tum sanguinis crasis, manifeste inflammatoria, tum pulsuum, aliorumque symptomatum, praecipue vero doloris circa ventriculum fixi, ratio, et levamen emissum cruorem mox insequens, sat satis huic operationi favent. Neglecta, his sub circumstantiis, venaesectio, abdominalium viscerum, aut pulmonum, cerebrique inflammationibus, frequenter viam sternit; et licet, quae talia febris sub fine

contingunt, non raro causam alterius utique naturae agnoscant; est tamen, ubi, et his in casibus, venaesectioni, sanguisugis, cucurbitulis scarificatis, locus utiliter esse possit; prudensque medicus nullo non tempore indicationem, consilio atque experientia formatam amplectitur.

Morbus interim venaesectione, atque methodo huic ipsi correspondente ad *simplicem nervosam* reductus, eodem, ac haec ipsa (§. 94.) modo, sumpto interim ad praegressam complicationem respectu, pertractatur; nec *cortici* hic tam mature, quam illinc, locus sine damno conceditur.

§. 96. Si cum gastricis saburris *nervosa* complicetur (§. 111.): tunc major, quam unquam, incipiente mox febre, emeticorum, — vel solutis prompte, quae educendae sunt, materiis (§. 59.), porrigendorum necessitas urget: ne scilicet, eisdem neglectis, ad omnia rebellis sub fine morbi diarrhoea, plurimaque alia curationis nascantur obstacula. Serius interdum, praetervisum sub initio emeticum subministratur utiliter; sed frequentius virium iactura, commissum resarcire non sinit errorem; neque purgante alvum remedio, quo

Complicatae gastr. cura.

aegrotantes facile exhauriuntur, pro vomitorio supplere licebit.

Interim, ne contagii in ventriculi nervos actio, nobis, pro *gastrico* fomite, incautis imponat, aut latens in hepate, vel stomacho inflammatio!

Sub ipsa saburrae praesentia, emeticum repetendi non raro nascitur indicatio; sed facile et his sub circumstantiis, a violento nimis remedio naturae vires dilapidantur, nervorumque turbae immense increscunt. Ejectis vero per oesophagum saburris, quod in robustis alias, voracibusque hominibus per emeto, catharcticum tentare licebit, in aliis tamarindorum pulpa et tartari cremor, vel denique refractae emeticorum doses, antimonialia, ipecacuanhae radix cum rheo permixta, ea cum cautela praescribantur; ne intestina, cum certo aegrotantis damno: ad nimias evacuationes provocentur. Saepius nos rhabarbari radicem corticis peruviani decocto infundimus, et adjecta emulsione arabica, (N. XV.) cichoreique cum rheo syrupo, sine stimulo, ac pro virium ratione, aliquoties in die, aut clystere, alvum sollicitamus: donec evanescente saburrarum sat certo indicio, seposito quovis, aegrotantium viribus adverso

medicamento, ad simplicioris nunc morbi (§. 94.) tractationem perveniamus.

§. 97. Symptomatum hac in febre urgentium cohors, praeter illa, quae (§. 94.) dicta fuerunt, interdum specialem, morbique causae accommodatam medentis curam sibi expostulat. Effrenis nempe sub incipiente morbo vomitus, a sola contagii in ventriculum actione pendens, tum haustu antemetico (XVI.), tum, nisi prolecti beneficio sudoris dissipetur, opio compescendus est. Exhaurientem aegrotos diarrhoeam, laudati corticis decoctum, extractum, cum vino rubro, generoso, et cinamomo, — vel radix columbo; contrayervae, vel succus catechú, aut alumen, vel denique lactis recenter mulsi usus, aut theriacae, diascordii dosis, ore vel ano ingesta, moderant. Atroces in abdomine dolores, si visceris inflammatione vera nitantur, venaesectione, quamvis tarda, aut hirudinibus, cucurbitulis scarificatis (§. 95.), linimento volatili, aut vesicante, doloris regioni superimponendo, aut semicupio, fomentatione emolliente, anodina, nec non repetitio enematum usu, leniuntur. Si ex sordibus intestino collectis ac putrescentibus

Cura symptomatum.

Vomitus.

Diarrhoeae.

Dolorum.

irritatio proveniat; tamarindorum decocto, rhabarbari, chinaeque tinctura aquosa, illa expellatur. Delirio phrenitico, vigiliis, capitesque dolori, quae a spasmo originem habent, vinum, opiumque resistunt; si vero a sanguine encephalum appellente derivare videantur; praeter dicta (§. 94.), hirudines, cucurbitulae ad tempora, occiput, vel post aures, indicantur. Haemorrhagia profusa atque symptomatica, tum cortice, tum alumine, exterius, interius adhibendis, acido minerali, frigidae commixto, fomentatione ex nive, aut glacie contusa, — interdum vero tum vino, tum opio, coercenda. Sudores colliquativi, tum frigidiori athmospherae, tum latentis saburrae evacuatione, tum acido minerali cum alcohole remixti, tum vino fraenantur. Dysuriam moderant emulsio arabica cum leni opiato juncta, ac clyster similis, majori laudani dosi roboratus. Retentum in vesica lotium, quamprimum hypogastrica regio intumescit, cathetere subducimus. Si ad partem externam metastasis, non semper certe critica, contingat; haec ipsa mox emollientibus, tepidoque fotu, ac cataplasmate anodino, maturanda; contenta vero abscessu materies, citiori, quam in alio quovis, sectione, inter-

Delirii. Haemorrh. Sudorum. Dysuriae. Retentionis urinae. Metastasis.

dum priusquam fluctatio compareat, evacuari debet. Si angusti sinus ichoris praepediant effluxum; ad illorum dilatationem procedendum. Pigriorem tumoris maturationem, irritantia quidquam superimposita, fermentum panis, cepae coctae pulpa, gummi ammoniacum aceto sqilliticosolutum, sollicitant. Dolentem nimis metastasin opiata emollientibus superaddita demulcent. Interdum et his sub circumstantiis, venasectionem repetitam, si febris nova cum impetu magno accendatur, institui oportet. In casu gangraenae, ad corticem, tum externe, tum interne adhibendum, descendimus. Ex decubitu mortificationem praeveniunt frequens aegrotantis in aliam partem conversio, positio extra lectum, hujus mundities summa, coxarum cum frigida lotio, vel frictio cum citrino pomo in medio dissecto, vel linimentum ex albumine ovi cum spiritu vini paratum, ceratum saturni, vel tela cerata. Praesenti ex decubitu gangraenae, emollientibus, anodinis, cum opio remixtis, occurrimus; vel corticis decoctum cum laudano exterius, internumque chinae usum consulimus. Pro varia meteorismi causa nunc evacuans, nunc roborans medicamentum, nunc venaesectio et vesicans, nunc ab-

Gangraenae

Decubitus.

Meteorismus.

dominis fomentatio emolliens; nunc vero nivis aut contusae glaciei impositio conducunt.

Aphthae. Aphtharum dolens ad fauces apparitio, praeter causae latentis curam, frequens ac blandum oris sibi exigit balneum; si vehemens dolor, ac phlogosis defuerit; tunc boracis, aut vitrioli albi solutio cum melle edulcorata exterius convenire observatur. Stupiditatem a morbo reliquam surdasque aures, lenia interdum evacuantia, vel sub majori debilitate, roborantia, tempusque ipsum (§. 87.) saepissime tollunt. Interdum abscessus, surditatis nunc causa, nunc effectus, diuturno materiae fluxu molestus, succedit, summamque auris puritatem, et ab acri, rodente materia custodiam requirit. Positum post aures vesicans, et injectio anodina, aut vapor aromaticus, rebellem surditatem in aliis dispellit. Reliquam curae, infusum corticis frigidum, elixir vitrioli, cibi nutrientes, equitatio, aerque purus, rusticus, constituunt.

Stupiditatis.

Surditatis et autium abscessus.

ORD. II. GEN. II.

FEBRIS CONTINUA GASTRICA.

§. 98. Pars magna morborum in ventriculo, intestinis evolvitur, et ex ingestis, quantitate, qualitate peccantibus, aut ex corruptis hoc in loco, — aut demum ex depositis in hunc ipsum stimulantibus materiis, frequentissima febrium progenies habetur (§. 50.). Gastricarum gener.

§. 99. Has febres, vel per se periodicas, vel intermittentis principio junctas (§. 51.) vel denique continuitate non semper aequali hominem invadentes, *gastricas*, et pro varia latentis causae ratione (§. 98.) biliosas, saburrales, pituitosas, verminosas, appellamus: quarum multiplex iterum cum aliis affectibus complicatio, et nunc sporadica, nunc epidemica esse natura consuevit. Notio.

§. 100. Gastrica, biliosaeque febris, cum aestate calidiori utplurimum frequentius ince- Gastricae et bilios. symptomata.

dit; sed nullo non tempore praesens, et in regionibus paludosis vix non endemica, aliarum febrium in modum cum horripilatione caloribus intercurrente ac brevi, lassitudine, capitis, dorsi, lumborum, artuum gravitate, dolore quasi rheumatico, incipit. Facies interea pallet, oculique flavescunt. Sed inprimis ventriculus sensu morbi sibi proprio laborrare, languere, ac ejusdem inflatio, tensio, oppressio, cum anorexia, ciborum aversione, horrore, nausea, vomituritione, flatuum male olentium, materiae acidae, acido austerae, tenacis, biliosae eructatione, aut vomitu, observantur. Hunc ventriculi statum citius, tardiusve oris conditio manifestat: quod, animam spirans ingratam, foetentem, cum lingua obducitur tenaci albidoque aut flavescente muco: cum sapore singulorum aut nullo, aut ingrato, aut amaro. Interea et abdominis turbae frequenter succedunt, flatusque intestinis divagantes (borborygmi) hypochondria, ventrem tendunt, attollunt, plenitudinis, gravitatis sensu, doloribus vagis, recurrentibus, cum ipsius alvi obstructione, vel fluxu bilioso, foetidiori, spumoso, divexant.

Atque sub tali rerum statu; plures interdum

terdum dies extra lectum teruntur: post quos, praevio horrore non magno, nec diuturno, subinde nullo, calor, sitis, vertigo, cephalalgia increscunt; pulsus, hinc inde intermittens, continuo frequentior, symptomata ad ventriculum, cum plurimo ad vomendum nisu, et ad abdomen, augentur; facies magis nunc rubet, ad latera nasi pallet, virescit; inferius labium tremit, oculique lacrymis fere innatantes fulgent; deliria, vigiliae, aut sopor; frequentior, difficilisque respiratio, saepius cum tussi. nunc sicca, nunc humida, dolor pectoris, scapulae, faucium, rheumatico similis, saepeque apparens, virium prostratio magna comparent.

Post tres, pluresve dies, symptomatum quaedam matutinis horis remissio, sudorque levis ad frontem, pectus, observantur. Lingua, nunc mucosa magisque flava; nunc in medio sicca, bruneique coloris, urina, cum ardore interdum excreta, profundius flavet, aut jumentosa, aut cum sedimento fere roseo, aut furfuraceo, comparet. Ad noctem, praevio nonnunqnam levi horrore, singula exasperantur: cutis aspera, sicca, vehementer ardet, flavoque nonnunquam colore suffunditur. Vigiliae, inquietudo, deliria aegrotum

magis magisque vexant; nares hinc inde cruorem stillant funduntque flavescenti sero innatantem.

Nunc, morbo per horas ingravescente, matutinae vix non disparent remissionis vestigia; stomachi, hepatisque regio tenditur magis, ac dolet; anxietas, calor, sitis, cephalaea, insigniter crescunt; deliria vix non continua urgent; siccantur fauces, et lingua viscidissimo muco oblita, bruneum, livescentem, ac fere nigrum colorem adepta, fragilem vix non duritiem assumit, et finditur, loquelae inepta. Oculi nunc intense rubent, auditus obtunditur, ac tempora fortiter pulsant. Arteriae, vix plenae, sed contractae, celeriter moventur; urinae paucae, crassiores, foetidaeque, nesciente aegroto, cum alvo liquidiori, virescente, aeruginosa, vel brunea, olidissima, deponuntur. Interea venter inflatur, resonatque percussus; arescit cutis, aut sudore viscidissimo inundatur, variorum exanthematum palude.

Quodsi nunc morbus, aut neglectus, aut male curatus, aut ob peculiares aegrotantis circumstantias, lethalem in exitum ruat; sequuntur signa, quae *nervosam* febrim, tum simplicem (§§. 87, 88.) tum complicatam

(§. 103.) comitari, summamque vitalis energiae dejectionem testari consuescunt.

Si vero, tum naturae, tum artis auxilio, vehementiae morbi aegrotus resistat; tunc, vel incipiente jam febre, vel tardius, copiosa vel ore, vel ano rejecta materia, aliquando sat moderata per alvum cutimque excretione, sensibilior iterum, longiorque insequitur exacerbationis remissio; madescit lingua, et mucus, quo, tenacissimo et fere in vaginam exsiccato, obvelabatur in mollem solutamque gelatinam eliquari, vel, apice jam laete rubente, in squamas molles ad latera separari observatur. Interdum promptissima hac in parte mutatio succedit; et, quod vix non lignea duritie palato haerebat viscus: illud, post brevis somni, nunc tandem redeuntis, inducias, citissime molescit, blandoque vapore irroratur. Atque nunc fere haec febris, ex qua forte clandestine confluxerat, in *periodicam intermittentem* frequenter transit; aut redeunte per dies adhuc aliquos tardiori mitiorique exacerbatione, hanc ipsam, et morbum sudor aequalis, vaporosus claudit; urinae sedimentum ex albido rubrum copiose deponunt; atque alvus ipsa, vel minime sollicitata; pultacea multa excernit.

Pituitosa febr.

§. 101. Aliquando non tam *bilis* aut *sordium*, quam *pituitae* hac in febre apparatus observatur: quae scilicet tenacissima, et in filos ductilis, stomachum, intestina ipsumque oris cavum oblinit. Succedere id solet sub humida tum autumni, tum veris constitutione, apud cachecticos utplurimum, et laxos, debilesque homines; vel apud illos, qui alimento crudiori, viscoso, sub corporis motu pauciori, avidius vescuntur.

Lentior hic morbi ingressus observatur. Surgentibus a somno, parum quidem refectis, lassis, et morosis, fauces orisque cavum pituita obducta sunt; ructus inodori, copiosi, mucosaque colluvies ex oesophago cum nausea propullulant; cibos vix appetunt, nec tamen iisdem protinus abstinent; post pastum, quasi indigestione laborantes, pigriores, somnolenti, plenitudinem, flatus, ventrisque obstructionem accusant. Urinae subjugules, aut crudae, cum pauca siti, et pulsu lento debilique, interdum pleno ac subduro observantur. Succedunt horripuilationes caloresque vagi, cum sudoribus parvis, aut cute sicca et squallida. Capitis gravitas fere plumbea, aurium tinnitus, susurr, stupiditas. Tanta vero interdum ventriculo, intestinis

mucositas agglutinatur: ut obducto bilis canale, ac praepedito ejusdem in duodenum efflexu, icterus generetur. A flatibus tubique intestinalis inertia abdomen intumescit et attactu dolet. Materiae, ranarum spermati fere similis, nunc insipidae, nunc acidae, nunc simul amarae, per vomitum hinc inde rejiciuntur. In aliis, fauces cartarrhali affectu rubentes dolent. Post singularem stomachi oppressionem, et anxietatem, singultus, et impedita deglutitio; post paucos vero dies copiosae ex faucibus aphthae ascendere et oris cavum defoedare observantur: quas aphthas, post horas non multas, abstersas, post alias iterum copiose repullulasse conspeximus. Alios spirandi quaedam difficultas ac tussis, primum sicca, deinde tenacissimae pituitae copiam propellens, vexat.

Hucusque, nisi et major virium prostratio, et artuum dolores ad noctem incresscentes, et sudatiunculae, latensque ad cutem ignis, vel immature saepius erumpens exanthema eandem docerent, vix *febrim* morbum diceretis; jam vero haec ipsa sat manifeste alternis fere diebus, aut ad singulas noctes, exasperatur: donec dispersa fere omni symptomatum remissione, vertigines, vigiliae,

aut stupor et coma, deliria, et potissima tum vix descriptae speciei (§. 100.), tum alterius (§§. 87. 88.), et *gastricae* demum *nervosae* (§. 103.) phoenomena, cum syncope frequenti, cum pertinaci, viresque omnes profligante diarrhoea, in conspectum prodeant.

Febris vermin.

§. 102. Alias, praeter allata febrium istarum (§§. 100. 101.) symptomata, copiosa vermium, nunc vivorum, nunc vero mortuorum aut semiputridorum, tum ore, tum ano rejectio simul observatur, et, praeter singularem oris foetorem, plurima his propria irritationis phoenomena, pruritus narium, dolores vagi, lancinantes artuum, abdominis meteorismus, tremor, convulsio, pavores, aphonia, ptyalismus, deliria, snimi deliquia, vomitus, tenesmus, et putrescentis muci copiosa per alvum excretio, succedunt.

Gastrico-nerv.

§. 103. Vel ob neglectam bilis, saburrae, pituitae, verminosae materiae, febrem gastricam generantis, aut concomitantis ejectionem, aliosque diaetae, curationis errores, vel ob majorem illarum corruptionem, nascitur, utplurimum jam provecto morbo, vel, si con-

tagium simul accesserit, mox primo ejusdem principio, febris, cui, praeter symptomata hucusque exposita (§§. 100. 101. 102,) singula nervosae, superius (§§. 87. 88.) descriptae phoenomena accedunt. Frequentius longe, quam continua nervosa *simplex*, haec febris, nobis, *gastrico nervosa*, aliis *gastrico putrida* vocata, occurrit; autumno, hiemeque epidemico more frequenter divagatur, veramque carceralis, nosocomialis cum saburris complicationem (§. 89.) praesentat.

Nunc vero haec febris lentiori passu, nunc ex improviso quasi hominem adoritur. In primo casu, signa prodroma fere cum illis, quae (§§. 87. 88. 100. 101.) descripta sunt, coovenire cernuntur, ac lassitudo, morositas, somnolentia, vigiliae, horripilatio, oris viscositas, amaror, stomachi oppressio, ciborum fastidium, nausea, ructus nidorosi, vomituritio, vomitus amarissimae et aeruginosae bilis, lumborum capitisque dolor, vertigines, imminentem morbum praesagiunt. In secundo casu, hic ipse mox incipit symptomatibus, quae prodroma illinc signa nunc insequuntur.

Horror scilicet ultra horam saepe extensus, per vices recurrens, multos, non omnes

tamen, invadit; sequitur mox calor, in pluribus, mordax, ad noctem continuo augendus. Interdum furiosa mox aegrotantem tenent deliria. Matutino tempore levis et imperfecta symptomatum remissio observatur; in aliis nulla. Arteriae nunc debiles et obscurae, frequentia vix notabiles; interdum initio plenae, ac duriusculae, post paucos dies sponte sua collapsurae. Amarities oris et nausea summa, tumentis oppressio ventriculi, qui ab attactu, et ab ipso fere stragulorum pondere sat acute saepius dolet. Ad vesperas denuo nova symptomatum, hemitritaci interdum decursui respondens, exasperatio. Interia oculorum flavedo, rubor, cephalaea, vigiliae, pavores, anxietas, animae foetor, ac deliria augentur; sitis, acidorum inprimis, vehemens, interdum pauca; urina, sub accessionibus, brunea, crassa, turbida et foetens, sub remissione aquosa et cruda; alvus utplurimum obstructa, vel liquida, teterrimum odorem spargens. Sudores quandoque abundantes; sed viscidi, et inutiles. Lingua jam tremula, viscosa bruneique coloris materia, cum dentibus, ultra quos vix porrigi potest, labrisque undique obducta; vel scabra, et fere nigra, siccissimum, ligneum-

que in ore conum refert. Nares siccissimae camino vix non similes et obstructae; respiratio difficilis et suspiriosa; aurium molestissimus susurrus et surditas, stupor continuo increscens et coma vigil. Subinde sanguis per nares copiosus ruit, aut per urinae, faecum vias, fluidus, congrumatus, praecedente ad pubem dolore, excernitur. Subinde et nunc viscidissima et aeruginosa bilis in copia magna evomitur: cum quo fere morbus convenit, qui haemorrhagiis magnis, nigrescentis bilis vomitu, et flavo cutis colore stipatur, *febrisque flavae Americanorum*, aut *Siamensis* morbi nomine venit. Alvus sensim apud vix non omnes liquidior, viridescens, brunea, spumosa, foetentissima; neque hujus, neque urinae continendae aut penitus expellendae potentia superest. Si tamen de salutis statu aegrotantem interrogemus, *se bene valere* respondet, suosque, quos absentes credit, adire conatur; aut floccos muscasque infelix capit; aut soporosus secum taciteque musitat: aut furiose interdum delirat. Atque nunc fere est, ubi pulsus, vix tantum hucusque citati, frequentiores et exiles redduntur; et ubi *meteorismus* comparet: quem vel *saburralem*, vel *inflammatorium*, vel *gan-*

graenosum esse, per sua cuivis propria signa eruetur. Caeterum et manuum tremor, et subsultus tendinum, et comatosus soper, cum magna carotidum pulsatione, continuo nunc vexant; respiratio difficilior, vox rauca, et tremula, aut nulla, et saepe, ob fauces quasi erysipelate rubentes, nunc ob summam pituitae hic collectae tenacitatem, alias ob maximam ariditatem, aut ob aliquam in oesophago paresin, aut denique ob latentes in eodem aphthas, aliquod sub deglutiendo obstaculum. Facies pallida, impura, cum genis fere lividis, aut bruneis. Interea tum prius, tum hocce morbi stadio, frequentissima ad cutem exanthemata petechialia, miliaria tum alba, tum rubra, cum illis interdum mixta, vel et vibices et maculae, rarius vero ad aurem parotis, aut sat frequenter in his ipsis abscescus, comparet.

Tandem, sub lethali febris exitu, meteorismus, praesente licet diarrhoea colliquativa, augetur; faeces cadaverosum foetorem spirant; accedit singultus; frigescunt extremitates, sudorque viscidus, frigidusque profunditur; pulsus celerrimi, et vix sensibiles, intermittentes; soper lethargicus, lipothymiae, convulsio, mors ipsa, succedunt.

§. 104. Cum recensitis hucusque (§§. 100 — 103.) febribus complicatur frequenter, quod et cum periodicis *intermittentibus* (§§. 30. 46. 50. 68.) et *nervosis* continuis interdum contingere dictum est (§. 90.), *inflammatoria dispositio:* qua quidem unione *febris ardens* (*causus*) veteribus dicta, resultat. Sed et cujusvis partis aut visceris *inflammatio*, inprimis *erysipelatosa*, saburrali vitio accedit, eidemque dominatur; aut vincitur ipsa. Gastrica inflammat.

Signa, quae hanc complicationem circumdant, cum illis, quae (§§. 67. 68. 90.) enumerata fuerunt, et quae febri inflammatoriae (§. 116.), aut ipsis demum inflammationibus sunt propria, conveniunt.

Horror nempe ab invasione utplurimum major, pulsus plenus, fortis, frequens; facies, oculi rubent; cephalaea, vertigo, deliria, ardor, sitis, fortiora; respiratio celerior, difficilis, anxia; dolores fixi, pulsatio; sanguinis educti, vel per nares ruentis, densius et *corio* obtectum coagulum; pertinacior alvi obstructio; urinae flammeae ac fere rubentes; majorque symptomatum continuatio.

§. 105. Nec rarum est, *gastricae febris* Febris gast. extensio.

causas et effectus, cum aliis longe morbis, et laesionibus, sub annuae constitutionis favore, consociari. Si ut diversissimas inter se affectiones, exanthemata inprimis varia, ipsasque externi corporis injurias, frequenter in partes violenter ducant trahantque suas.

Ephemera gastrica.

§. 106. Sed et hoc ex continuarum genere, *Ephemerarum simplex*, tum *protracta*, non excluditur, ubi febris causae tam mites sunt, vel ex corpore tam prompte eliminantur: ut vel unius nycthemeri, vel paucarum dierum spatio, illa, sine ullo rerum discrimine, vel ipsius naturae, vel artis auxilio cedant.

Causae.

§. 107. Gastricarum causae jam ex ipsa morbi denominatione satis elucent; nec tamen ideo vel tam *manifestae* semper sunt illae, et ubique tam *significans* bilis rejectio est: ut gravissimi hoc in judicio errores tam facile evitentur.

Bilis.

Nunc scilicet quamplura ex dictis symptomata, morbi sub exordio, deesse possunt; quin ideo minus in *bilis* copia et perversione sit posita febris natura; nunc vero singula turgentis phoenomena bilis aegrotantem vexare

videntur: quae pro alterius longe, quam pro *biliosi* morbi sobole habenda forent. Ipsum quidem, ex omnibus maximum viscus, hepar, copiosae secretionis capax, et bilis, sub aucto aestatis, febrisque calore, pronissimum in stagnationem ac corruptionem fluidum est: quod, vel in jecinoris substantia et cystide, vel in tubo alimentari accummulatum, vel copia vel qualitate peccans, insignes utique stimulos excitare potest; sed tanta interdum biliosi humoris rejicitur copia: ut eundem, priusquam ad vomitum excitaremur, in fellea cystide, vel intestinis, ut febris causam. praeexstitisse, tum sola jam ratio, tum experimenta in sanissimis caeterum hominibus instituta refellant: qui, cum inassueti vel curru, vel navi agitantur; aut, si ad solam feminam respiciamus, cum utero conceperit, non minorem *bilis* copiam ex ore regurgitant: ex qua certe ad *biliosam* vomitus causam, prudens nemo concludet.

Nec validius ex mutato *bilis calore* ad tam insignem ejusdem corruptelam argumentum duci potest: si vel ex sola acidorum cum felle miscela, vel jam ab ipso pathemate animi, a dentitionis labore, et a causis vix citatis, non plurima tantum, sed *aeru-*

ginosa protinus, ac *herbacea bilis* excernatur.

Ex his certe concludere fas erit: copiosum *bilis* in febre aliisque affectibus secessum, saepe non tam morbi *causam*, quam effectum, — tantique phoenomeni originem profundius interdum sepultam latere; quam ut ejusdem ex matula judicium elicere semper queamus.

Nec juvat ex *materia bilis* in febricitaturi hominis sanguine collecta, tam insignem fellis derivari excretionem: quae ejusdem in sanis phoenomeni rationem reddere non possit; et tam morbosam congestionem, vel in utrisque, vel in nullo, supponi oporteret.

Atqui sic res omnino constituta videtur. Quin ad morbosam salis in cruore abundantiam concludamus; salsissimas oculus a dolore provocatus in promptu habet perque dies plorat lacrymas: neque tam saepe ab humorum, quam a secernentis organi vitio aut actione intensiori, secreti copia liquoris et natura pendet. Cachecticus, aut subflavus multorum, priusquam febricitent, color, certe nec majorem in sanguine *polycholiam* probat; nec copiosa in venis apud *ictericos* bilis, aut febrem gastricam, aut oris tam frequentem amarorem inducit.

Hinc non tam saepe, quam supponitur, febrium istarum causa in *bile* est; et, si major in iis emeticorum ac evacuantium virtus contrarium indicare videatur; non tam unam emeticorum actionem esse (§. 94.), et interdum causae agentis *effectum*, non steriliorem hac ipsa malorum matrem fieri, cogitandum erit.

Quaecunque hinc fellis in hepate secretionem potentius augere, ac cum aliqua constantia hoc ad viscus humores praecipitare queunt; haec morbi cum *bilioso* apparatu incedentis naturam determinare valebunt; eruntque illa, quae, favente anni genio, jecur ipsum moderate stimulant: violenta pathemata, fortior inprimis ira; suppressae transpirationis infensum abdomini et producendae cholerae, diarrhoeae, aptissimum acre, rheumaticum inprimis principium, contagia, vel alius quicunque stimulus hepatico systemati admotus: quo certe sensu, vel sola jam drastica copiosam *bilis* secretionem proliciunt, et ex sanissimo ventre morbosam bilem expellunt.

Frequenter vero primarum sordes viarum, indigestas ciborum reliquias, putrefactos vermes; non minorem, ac ipsa bilis so- Saburrae.

let, corruptionem inire, febribusque esse pro incendio, ditissimus istarum a comessationibus ac crapulis proventus testatur. Nec tamen carnium nos magis, quam alimenti cujusvis alterius a ventriculo male subacti materiam pro potiori *saburralium* causa habendam esse opinamur: cum, initio singulorum his ex febribus decumbentium calculo, pars maxima istorum, non animali certe, qui miserorum mensas fugit; sed crudiori longe victu, digestionis officinam inquinasse observetur (§. 92.). Quae ob suam cum nobis analogiam subiguntur citius prompteque solvuntur alimenta, ea nisi copia excedant, minori corruptionis in abdomine periculo ingeruntur; et multa, quae a Scriptoribus contra frequentiorem carnis in sanitate usum prolata fuere, ex praeconcepta mentis circa sanguinis hac in febre *putredinem* opinione derivanda sunt. Major longe apud *nostrates*, quam apud plurimos septentrionales populos carnium consumptio; — nec tamen ideo, sub coelo licet calidiori, major *gastricarum* proventus a nobis observatur. Pauperes, vix non ubique ad olera et legumina damnati, frequentissimam nihilominus gastricorum segetem morborum offerunt. Fructuum horreorum, licet sanissimorum,

morum, defectum, constitutionis utplurimum ejusdem, quae morborum popularium generationi favet, *effectum* magis, quam *biliosarum* causam sistere censemus; et si aestivo hae magis, quam alio tempore occurrant: oportet hoc ex debiliore sub urente sydere ciborum subactione, multasque intestinorum affectiones ex frequentiore tunc sudorum suppressione potissimum derivare. Nec enim major atmosphaerae *calor*, quod hucusque contendebatur, gastricarum adeo biliosarumque febrium genesi favere videtur; nisi quod in humidis paludosisque locis nervorum imperio ac stomachi quam plurimum detrahatur tenori, sudorque hic frequentius, quam frigidiosi sub coelo supprimatur. Hinc medicinam utrobique exercentes, invenimus, quod prius non sic se habere apparebat, febres fere omnes frequentius sub calidiori, quam sub frigida atmosphaera, de indole *inflammatoria* participare; et quamvis ubique *febris inflammatoria*, quae *pura* sit, sat raro epidemice grassetur; frequentiorem tamen apud nos, quam sub sole minus urente, et ipsa adeo aestate, venaesectionibus, in febre tum *intermittente*, tum *continua*, locum concedi.

Pituitam abundantem abdomine colligunt Pituita.

laxioris fibrae, cachectici, vitaeque desidis, otiosae, homines (§. 104.), et plurima sunt certe illius incommoda, ex mechanica hujus glutinis adhaesione, et ex ejusdem in *acidissimam* primum, dein vero in *putridissimam* colluviem conversione, facile interpretanda; sed quae *pituitosa* vocatur *febris* ac epidemico more grassatur: illam a causa tam quotidiana tamque paucis hominibus propria repetere nequimus. Quae vero morbosam in hepate secretionem sollicitant; ea, si ad mucosam ventriculi, intestinorum membranam divertantur, *pituitae* hinc non minus, quam *bilis* illinc uberrimum fontem constituunt. Non viscidioris mox sanguinis, pituita in febribus argumentum praebet; sed pro vitiatae potius secretionis, quam pro *cachexiae acutae* effectu, habenda est. Jam a sola intestinorum per vermes irritatione, copiosus tenaxque circa illos colligitur mucus; nariumque ac faucium, urethrae, a quovis stimulo affectarum exempla, similia effantur. Superficierum secernentium fortior irritatio, *coagulabilis lymphae*, — mitior vero, pituitae densioris transudationem, quin talium morbosa in sanguine subsistant seminia, excitat. Sub ipsa *febre pituitosa*, non in primis modo viis; sed

vix non ubique, tenacissimi glutinis detegitur copia: ex quo clarum fit, specificum fere stimulum per totam aegrotantis machinam exhalantium actionem hic immutasse. Major hujus causae in mucosas intestinorum cryptas, quam in aliam superficiem, impetus hic esse observatur; sed ex consensu ventriculi in dissitas partes, hunc stimulum propagari videmus: exemplo linguae, a quavis mox stomachi affectione densissima pituita obductae, et illo pulmonum, qui sub ferina tusse, ex ventriculo tam saepe derivanda, viscidissimo, ac piscium fere collae non absimili muco obruuntur. Ipse quidem sanguis hac in febre eductus, gelatina obductus comparet; sed omnia satis ostendunt, non veram huic phoenomeno inflammationem pro causa subesse. Forsitan non vana hujus morbi denominatio foret, si *catarrhum universalem, cum gastricae, nervosaeque symptomatibus*, eundem diceremus; et certe transpirabilis retenta — aut catarrhalis, rheumatica materies, quemadmodum nares, fauces, tracheam, ac pulmones *mucosae febri* subjugant: sic et pituitae ad intestina secretionem ultra modum sollicitare frequenter observantur.

Sed potissima hic iterum *contagii* haben- Contagium.

da est consideratio: quod tum *gastricam nervosam* (§. 92.), tum *pituitosam febrim* saepissime comitatur, et sua in fibram muscularem, et vasa, nervosque actione, humorum naturam ac indolem promptissime pervertit.

Inflammatoriae complicationis rationem hic reddunt subjecti ipsius, praecedentium causarum, ac temporis constitutio, nec non eorum, quae tum in primas vias, tum in cordis arteriarumque potentiam, contrarium fere in sensum, agunt, conspiratio.

Prognosis. §. 108. Gastricarum, sine contagio, viscerumque aut humorum latente vitio, incedentium, si a morbi principio rectius pertractentur, non tam insignia quidem pericula sunt; et licet interdum *malignitatis* sub specie medentes affinesque terreant; prudenti tamen consilio felicem saepissime exitum adipiscuntur. In hoc vero morborum genere *crisis* in manu medici, non in *exspectatione* est posita: quae innumeros, sub vanae cunctationis ac simplicitatis in medendo titulo, jugulavit. Solvitur nempe haec febris per vomitum, ac diarrhoeam, restituto sub morbi fine sat abundanti sudore, et comparente in urinis lateritio aut subflavo sedimento.

Frequenter vero celebrata in tempore emesis furientem jam in viscera aegritudinem extemplo suffocat. Raro exanthemata in biliosis, saburralibus, *crisin* constituere observantur. Quo vero evidentior in gastricis remissio; eo major salutis spes; et si exacerbationis cum horrore inchoentur; eo probabilior ex intermittentium familia origo reduntat. Quo citius hic sudores, exanthemata comparent, expelluntur, et quo minus prompte evacuationes emeticis purgantibusque respondent; eo longior morbus, aut facilior ejusdem in nervosam complicatam transitus observatur.

Utplurimum lentior *pituitosae* decursus, et curatio taediosior, difficilior, magisque incerta existit. Spontaneus ab initio vomitus, et hunc insequens sudor aequalis, vaporosus, promptiorem salutem promittunt. Rarius vero per unicam haec febris crisin judicatur. Interdum tam miliaria alba, quam aphthae copiosae, labiorumque ulcuscula, et salivatio abundans, post praegressas evacuationes, cum levamine comparent. Levior quidem diarrhoea hic utilis; sed fortior alvi fluxus lethalis esse consuevit.

Summa vero *gastricam nervosam*, et eam quae contagio natales suos debet, pericula

interdum citissima, alias ad tres, quatuorve, aut plures hebdomadas extensa, premunt. Crisibus hac in febre vix ullum a natura tempus est constitutum. Caeterum vix non singula prognosis de *nervosa* (§. 83.) latae momenta hic locum inveniunt.

Majori discrimine tenentur, qui *gastrica inflammatoria*, quam qui simplici biliosa, vel saburrali febre laborant. Frequens sub illa, latensque viscerum inflammatio, hujusque in hydropem acutum, aut in gangraenam exitus conspicitur. Facilior hac in febre per metastases et abscessus ad salutem via est: sed et funestae depositionis exempla non raro medentibus offeruntur.

Cura febris biliosae ac saburralis.

§. 109. Febris *gastricae continuae* cura, sub morbi principio, fere cum illa intermittentis, quue ex eadem tribu est (§§. 59. 60.), si majorem promptioris auxilii necessitatem addamus, in totum conspirat.

Sed primum est, ut *complicatio*, si quae subsit, *inflammatoria* attentius eruatur, pessimasque sequelas fatalis de *putrido* mox *sanguine* opinio habuit: quae medentium oculos circa cruoris demendi necessitatem hypothetico velo obduxit. Perniciosa quidem in

quavis certe *gastrica* venaesectio observatur, quotiescunque vera hanc instituendi desideratur indicatio; sed hoc ipso, quo de his loquimur, sub coelo, licet calidiori, non tam infrequens est gastricarum cum inflammatoria dispositione combinatio; et neglecta sub initio venaesectio, irrevocabile aegrotantibus damnum inferre, experientia convicti fatemur.

Quodsi vero haec complicatio desit (nec enim quaevis mox pulsuum plenitudo, aut pectoris angustia, vel dolor punctorius hanc indicant): tunc, qua via bilis aut saburrae turgeant, ac si mobilitatem materiae ex hoc ipso agnoscamus: hae vel per oesophagum, vel per alvum promptissime evacuandae sunt. Solventibus igitur tenacem crassamque materiam attenuamus, potuque incidento ac acidulo diluimus: donec emetico, vel purgante, pro necessitate saepius repetito, praecipuam biliosae affectionis causam eliminasse videamur.

Erunt quidem certae interdum circumstantiae, quae emetici porrectionem contraindicabunt; sed quo major in diagnosi certitudo, et quo vehementior morbus est; eo minor contraindicantium numerus et auctori-

tas erit; neque minoribus periculis spes vitae, quae saepe ab emeticis unica est, sacrificari debet. Hinc si major instet morbus, nec hernia, quae sub emetici operatione contineri ac fulciri potest, — nec perpessae pridem haemoptisis metus, — nec spirandi difficultas, aut major ad ventriculum sensibilitas, — nec praegnans uterus, nec tenera aetas, aut senectudo, ab emetico absterrebit; quod, mitiori aegritudine, sub iisdem contraindicantibus, cum purgante commutari interdum oportebit. Nec interim evacuante per inferiora medicamento, vomitorii potenter indicati actionem supplere licet; nec major ab isto, quam a tarda in gastricis ac profusa diarrhoea, quae neglectam insequetur emesin, aegrotantis debilitas timenda erit. Quidquod et tardior saburrae ad superiora turgentis significatio, nisi latens abdomine, aut thorace inflammatio imonat, aut vires jam propemodum deletae obstent, vomitorium sibi non raro expostulet. Interdum paucae erunt, quae per vomitum a stomacho excutiantur materiae; sed magna hunc ipsum imminutio symptomatum insequitur: ex qua conjicere fas est: vel parva interdum principia majoribus turbis subesse, vel emeticorum

actionem in ejecta minus consistere materia; quam in alia super nervis abdominalibus potentia esse quaerendam. Siccissimam et fere ustam in ore linguam, ab emetico, mox placidissimo rore madefactam, et naturali mollitie repristinatam, tum nos ipsi conspeximus, tum alii; ut igitur nec ab hoc quidem symptomatae vomitorii indicati administrationi contradicatur.

Quotiescunque vero saburrarum nova comparent indicia; interpositis, quae viscidiorem pituitam resolvere ac praeparare possint, remediis incidentibus ac salinis; ad novas evacuationes, modo jam satis indicato (§§. 59. 60.) vel ore, vel alvo instituendas eousque properamus: donec vel potissima sordescentis abdominis vestigia dispareant; vel debilitatis ab saburrarum actione non derivandae ratio mutare consilium jubeat. Atque tunc iterum antimonialia, sed refractis dosibus, cum haustu salino, aut sero lactis sat copioso soluta, gradatim porrecta egregie conferre, et non modo alvum quotidie, sed et cutaneam secretionem promovere observantur. Potus interim vel ex aqua et oxymelle, vel ex sero lactis, vel lacte ebutyrato, vel ex succis fructuum horreorum recen-

ter expressis, cumque frigida remixtis, clysteres vero ex similibus, quotiescunque alvus reluctatur, frequenter injiciendi sunt. Si majores aestus, post institutas jam evacuationes, urgeant; vitrioli acidum, frigidae sat magnae quantitati conjunctum, tum hos ipsos, tum bilis corruptionem frenabit. Interim aegritudine jam quidquam adulta, factisque necessariis depletionibus, conducunt illa, quae transpirationem moderate secundant, singulaque corporis colatoria aperta servare queunt. Hinc iterum refractae tartari emetici portiones cum haustu salino combinatae perbelle operantur: ut cessante evacuantium indicatione, interdum solae, curationem morbi perficiant.

Cortici peruviano locus erit, ubi, ejectis saburris, remissiones sat manifestae occurrant, nec inflammatoria diathesis roborantium usui refragetur. Summos vero hoc medicamentum, vel sub leviori etiam remissione, effectus promittit, cum ex *intermittentis* paroxysmis *continua* componatur.

Cura febris pituitosae.

§. 110. *Pituitosae* febris, in qua inflammatoriae dispositionis, sat rarae, vestigia desunt, curatio exigit, ut tenax primarum via-

rum gluten solventibus prompte reddatur mobilius, et quam celerius id fieri potest, solutum, per emesin ejiciatur. Interdum haec aliquoties repetenda venit operatio, adhibitis, tempore intermedio, incidentibus ex decoctis graminis, taraxaci, cichorei, florum arnicae, cum solventibus aliis, sale ammoniaco, et refractis tartari emetici dosibus. Ipsa vero emetica, ob glutinosam ventriculi custodiam, vel ob nervorum sensibilitatem minorem, facile actione sua spoliantur: hinc potior et hic est *antimonialium*, quam ipecacuanhae ad ciendos vomitus efficacia. De intestinis quoque pituita liberandis nunc cogitandum erit; sed ob facilem in colliquantes diarrhoeas nisum, fortiorum hic exulet usus; rhabarbarum vero, cum aliqua portione ipecacuanhae, vel cum sale ammoniaco, vel cum sulphure aurato antimonii, vel demum cum magnesia caustica, praescribendum, alvusque tum his, tum clystere, aliquoties in die movenda erit. Acidorum hoc in morbo usus vix emolumento, interdum vero damno esse observatur.

Si *contagium* et fortiora *nervosae* symptomata huic febri subesse videantur; tunc, morbo ad ejus simplicitatem, per emetica inpri-

mis, reducto, is ipse remediis cardiacis excitantibus (§. 94.) expositis, pertractandus erit. Valent et hic, quae ibi de *corticis* usu dicta fuerunt, saepiusque in *pituitosa febre*, cum vel in pulvere, vel excitantibus nec quidquam suffultus praescribebatur, anxietatem suscitasse est visus. Major vero intestinis a pituita liberatis irritabilitas esse, et incauta evacuantium dosis fatalem hic excitare consuevit diarrhoeam. Haec autem si morbo accedat; remediis (§. 97.) expositis arcenda est; nec tardioribus emeticis hic tam facile, quam in praecedendi specie (§. 109.), locus est: cum, fractis jam morbo viribus, hae ipsae per majorem evacuationem non possent non amplius prosterni.

Cura gastricae nerv.

§. 111. Quid in *febris gastrico-nervosae* curatione praestandum sit; hoc alibi (§§. 94. 96. 97.) jam abunde indicavimus. Magni vero hic interest discernere, num *simplicem* morbum, num *complicatum* pertractemus: nec enim *inflammatoria* his semper dispositione liber incedit (§. 90.); nec contagium frequentissime deest, quod majorem aegritudini malignitatem concedat. Ipsa quidem materiae abdomine coacervatae interdum tanta, est de-

pravatio, ut, venenorum modo, vel solo nervorum contactu, vel ad sanguinis massam resorpta, nervosum systema, contagiorum fere exemplo, aggrediatur, ac potiora *nervosae* producat phoenomena; sed tamen majora, sine *contagii* accessione, artis habentur subsidia, tutiorque longe purgantium usus tunc observatur.

Primum igitur est, ut in causas morbi diligentius respicientes, easdem citissime ab aegrotante removeamus. Deinde temporis, quo febris duravit, et virium vitae, et annuae constitutionis habenda est ratio. Summa igitur tum aeris, tum rerum, quae aegrotos circumdant, puritas esto; victusque majori ad primas vias corruptioni favens, animalis inprimis, exuletur omnis. Quae vero in his collectae praesentem morbum aut generarunt, aut comitantur sordes: hae, quamprimum ad evacuandum prompta sit materia, emetico antimoniali, aut, si diarrhoea jam subintret, ipecacuanha, toties, praemissis, si opus esse videatur, resolventibus, expellantur; quoties et signorum id expetat ratio, et aegrotantis vires permittant. Abhinc vero et intestina saburris, bile, aut vermibus, tum per cremoris tartari, pulpaeque tamarin-

dorum in sero lactis solutionem, tum, si vermes indicare videantur, addito his valerianae, aut santonico pulvere, liberanda sunt: quem ad finem refractae emeticorum cum haustu salino porrectorum doses, ac clysteres ex aqua et aceto, et ibi potissimum inservient: cum majoribus prostratio virium evacuationibus jam nimis repugnat. Rarum est, sed interdum accidit, purgantia per alvum remedia virtutem emeticis exserere superiorem: quotiescunque nempe major ad intestinorum canalem, quam ad ventriculum, saburrarum copia collecta haeret; utplurimum vero, et interdum in provectiori adhuc stadio morbi, summa est, nisi exhaustio maxima refragetur, procurandi necessitas vomitus. Emeticorum actionem per *calidam* promovere, nisi paucam, consultum non est; pro siti vero frigida, vel et glacialis aqua, eum acidiusculis succis remixta, potissimum, gratumve aegrotantibus potum constituit. Si ventris dolor, aut spasmus, mitiora implorent evacuantia; tunc amygdalarum, olivarum, recenter expressum, aut *ricini* oleum, securissimum praestat evacuans, vanusque timor est, ne ab animali calore, aut a bile admixta, haec olea rancessant. Utilissimam vidimus olei,

cam tartato emetico, pauxillo aquae et mucilaginis arabicae, soluto, miscelam: qua per horas successive porrecta, sensiliorum aegrotantium alvus blandissime excitatur, aç tormina fecali acredine inducta potenter sedantur. Saepius sub ipso morbi decursu nova quasi sordium intestina inundat colluvies: quae repetitam purgantium opem requirit; sed refractae stibii emetici doses, cum haustu salino, aut sero lactis epicratice porrectae, huic necessitati satisfaciunt; et quo major contagii, viriumque successu morbi prostratarum est ratio; eo magis timeatur oportet, ne incauto purgantium usu, quod reliquum est vitae, evacuationibus expellatur.

Acidorum mineralium his in febribus usum, jam alibi (§. 94.) restrinximus, eorumque sub aestu majori bilisque corruptione insigni, administratio, nisi inflammatoria id renuat dispositio, utilitatem habere observatur; interim vix tantum in secundas vias effectum ab his ipsis exspectabimus, plurimumque laudis ex *putredinis* theoria huic remedio accrevit; quod certe, si major jam virium dejectio urgeat, aegrotis non sine damno praebetur, saepiusque, licet optime dilutum, aridissimas jam fauces inflammasse, nobis visum est.

Quamprimum vero sordium abdominalium signa, quibus fides haberi queat, disparuerint, nec latentis vestigia inflammationis, nec evidentior morbi continuitas impediat; a cortice peruviano summa *saepe* virtus exspectari potest. Non tamen universalem hujus remedii laudem confirmamus, qua indistinctim hac in febre, post absolutas evacuationes, vel omnibus porrigendum esse quamplures contenderunt. Debiliores certe, sub datis circumstantiis, hoc remedii genus egregie sustentat; sed a vino, aliisque cardiacis longissime superatur, quotiescumque ex *intermittentium* familia conflata non est *continuae* natura, vel saltem aperta satis exacerbationum remissio, aut pulsus mollis, minorque urinae rubedo, non observantur: quibus sub circumstantiis saepe magnas hic cortes anxietates, spirandique difficultates excitavit. Hujus idcirco medicamenti usum, tum praedictae cautelae, tum regnantis epidemiae character, tum sollicita praegressorum attentio, rectificant; nec parva tunc ejusdem portio, sed quae tanto morbo penitus debellando sufficere queat, praescribenda est. Sed quae simpliciorem nunc febrim et fere *nervosam* (§. 88.), respiciant, quamque magna

gna a vino, vesicantibus, camphora, aliisque cardiacis exspectanda sint subsidia, jam alibi satis fuit expositum (§§. 94. 97.).

§. 112. Complicatam cum indole *inflammatoria gastricam*, ad leges pro intermittente hujus naturae traditas (§§. 52. 71.), — non tamen sine certo ad diversas hujus febris species (§§. 100. 101. 103.) respectu, pertractamus. Neque enim *inflammatorio pituitosa* febris, quamvis venaesectionem non semper excludat, majorem sanguinis perferre potest jacturam; neque hanc tam facile perfert *gastrico nervosa*, aut *contagiosa*, quae plethoricum, juvenemque hominem ex improviso invadit, aut externae sese laesioni interdum associat. Coeterum pro sananda febre *inflammatorio-gastrica*, regula haec erit: ut praedomininantis vel inflammatorii, vel gastrici genii potior habeatur ratio; utque illius cura non sine magna latentis in abdomine saburrae consideratione suscipiatur. Hinc venaesectio omnino evacuantibus coeteris, idque eo magis praemittenda erit, si visceris quaedam subesse videatur inflammatio: cujus ab emetico lethalis certissime foret, sine praemissa venaesectione, exasperatio. Haec igitur Cura gastric. inflamm.

mox a morbi principio instituenda, et pro symptomatum vehementia repetenda est, sub quo interim resolventibus ex nitro, sale ammoniaco, cremore tartari, potuque ex sero lactis ac tamarindis parato, aliisque, tenaciores ventriculi, intestinorum sordes sine stimulo ad proximas evacuationes praeparamus, alvumque per clysteres quotidie sollicitamus. Sed cavendum, ne larva nobis inflammatoria imponat: sub qua vires mox a detracto sanguine prosternuntur, vix amplius relevandae. Hinc sub dubia quodammodo indicatione, medentis in praesentia, ac imposito arteriae digito, secentur venae; sique pulsus hoc sub opere attolli observentur; cruoris cum fiducia major aliquanto copia detrahatur. Ipsa dein, vel paucioris, sanguinis conditio, cum regnantis constitutionis charactere, aliisque symptomatis comparata, quid ulterius audendum esse possit, utplurimum docebit. Est tamen, ubi sub ipsis his dubiis, arteriae, secta licet vena, sub digitis nequidquam attollantur, quin ideo detrahendi cruoris minor sit necessitas; sed difficile est ea, quae expertum tunc medicum dirigant, verbis exprimere, et ad lectulos magis, quam literis, doceri haec possunt. Sed frequentius sat

manifesta hic est mittendi sanguinis indicatio, eamque, si urgeat, sine ullo resorbendae sic gastricae materiae timore, prosequimur audacter.

Pacato febris impetu ac inflammatorio charactere, morbus ut *simplex gastrica* (§§. 99. 109.) tractandus, semper vero retinendum erit: devicta licet inflammatoria sanguinis indole, hanc ipsam tamen per sat multum tempus vix in integrum dissipari, et a quovis diaetae, aut curationis stimulo, promptissime posse revocari. Hinc cibi pauciores, iique vegetabiles, potus vero sat copiosi, ac aciduli, aegrotis temperato in aere degentibus praebendi, remedia vero, quae tam inflammationi, quam saburrali causae opposita sint, praescribenda erunt (§. 109.).

Non reticendum hic est, interdum febres epidemicas comparere, in quibus *inflammatoria* symptomata, cum localem, aut topicam oculorum, faucium, pectoris, etc., aut rheumaticam, catarrhalem affectionem comitantur, aut dysenteriam, exanthemata varia, morbillos, variolas, circumdant, *gastricis* longe praevalere signis, et majorem curationis partem ab audaci sanguinis detractione exspectare videantur: cum interim experientia ostendat, Inflammationes gastr.

á profuso uberius cruore, valdopere morbum augeri: qui vix peracta vel unica, vel altera venaesectione, copioso amarissimae bilis vomitu, promptissime solvatur. Tales nobis Epidemiae frequentius occurerunt, multasque conspexmus *ophthalmias, anginas, peripneumonias biliosae* potissimum *indolis*, et quae, cum, ob apparentem inflammationis intensitatem, copiosis venaesectionibus ab incautis et constitutionis annuae, causaeque morbi ignaris viris pertractarentur; civium animos artificiali prorsus lethalitate consternebant: ex quo apparet, non in quavis febre *bilioso-inflammatoria*, venaesectionem praecipuum curationis nomentum constituere; nec ubique vomitoria, àd plenariam usque symptomatis inflammatorii dissipationem sat tuto posse differi.

Monendum quoque hic est, in complicatis cum inflammatoria dispositione gastricis, sub morbi fine, *sudores* salutariter plerumque a natura intendi: quae idcirco tam proficua aegrotantibus excretio, post fractos tum inflammatorios, tum gastricos morbi istius impetus, lenioribus diapnoicis ex haustu salino, vino antimoniato, Rob sambuci, et ejusdem plantae infuso, secunda erit. Si

felix ad partem externam *metastasis* contingat; haec ipsa emollientibus, anodinis remediis fomentanda, et ad perfectam suppurationem ducenda est. Si depositio ad viscus facta, ominosa de novo excitare videatur symptomata; habito ad prioris morbi naturam respectu, venaesectio, evacuantia, vesicans, atque alia, ex praedictis sat facile eruenda, indicantur.

§. 113. Feliqua ex morbo aegrotantis debilitas, quod ubique retinendum est, remediis et diaeta, pro febris superatae natura et indole varia, diversis corrigenda est. Nunc enim lenia evacuantia roborantibus commixta, infusum rhei, cum corticis decocto; nunc vero hoc solum, aut amara et martialia indicantur remedia: quorum usum nec linguae continuans mucositas, nec forte superstes oris amarities, oppressio stomachi, aut diarrhoea, praepediunt. Alias Elixir vitrioli, cum cortice nuptum, ac vinum generosum conveniunt: cum illi, quibus inflammatoria complicatio pericula auxit, roborantium usum sine damno perferre non possint. Sunt, quibus repetita hinc inde vesicantia, aut fonticulus, potissime conducunt. Nullis non animi quies **Reconvalescentia rat.**

ac recreatio, corporis adaequatum viribus exercitium, et aer campestris proficere observatur.

ORD. II. GEN. III.

FEBRIS CONTINUA INFLAMMATORIA.

§. 114. Aliud *continuae* febris genus est, quod ex aucta cordis, arteriarumque irritabilitate et actione exortum, majori, quam coeterae febres, symptomatum continuatione mortales terret, ac ob frequentem, quam cum aliis complicationem amat, jam saepius nominanda fuit, *inflammatoria febris*. Notio.

§. 115. Haec ipsa, tempore quovis, maxime verno; hybernoque sub frigore sicco, interdum vero fervidissima aestate, adoritur homines laute nutritos, plethoricos, juvenes, ac fortiori, irritabilique fibra constructos; nec pueris tamen, nec feminis parcit; et cum quavis corporum constitutione tum sana, tum morbosa connubiuminire observatur. Colles, locosque sicciores, septentrionali vento perflatos praediligit; sed nec planitiem, nec Natura et extensio.

ipsas adeo paludes dedignatur; ac sub calidiori non minus, quam boreali sub coelo domicilium figit (§. 107.).

Symptomata. §. 116. Subito quidem hic morbus et inopinato frequenter accedit. Horror utplurimum validior ac fortis, interdum levis, aut nullus, scenam aperit. Sequuntur ignes tangentis digito mox fere ustionis sensum imprimentes, brevi tempore, sub maximo licet calore, moderatum. Pulsus frequentes, vibrantes, fortes, ac duri; sed a cruoris copia, aut a spasmo, dolere, facile oppressi. Subtumens et sanguine suffusa est universa cutis, inprimis facies; rubent, fulgentque oculi, labia cum ore siccantur; lingua, sub initio humida, ingravescente morbo fit arida, et rubra; nares siccissime, cum odoratus gustusque sensu fere abolito. Interea sitis intense urget, ad caput dolor haeret, et sub nullo, qui ingratus esset, oris sapore, interdum nausea, ac brevi cessans vomituritio, aut vomitus observantur. Respiratio vix difficilis, sed cita, anhelosa et calida; artuum gravitas, lassitudo, in pueris somnolentia, sopor, convulsio; in adultis vigiliae, insomnia terrifica, deliria interdum phrenitica cum

temporalis arteriae pulsatione, cordisque magnis vibrationibus. Urinae ardentes, parcae, flammeae, aut rubrae; alvus sicca et difficulter excernenda, transpiratio fere nulla, et sanguinis ex naribus stillatio. Hic vero e venis, nunc quidem, eductus, ruberior sano, firmusque apparet; sed paucorum dierum intervallo, emissus cruor obtegitur corio denso, subflavo ac tenaci, multumque circa placentam ponderosam colligitur serum.

Sic febris ista, cum primas origines duxit, vehementi cum impetu continuat, et vel brevissimo tempore per abundantes sudores, per urinam turbidam, copiosum sedimentum post breve intervallum deponentem, aut denique per copiosam narium haemorrhagiam, solvitur: ubi veram *Ephemeram* vel *simplicem*, vel *protractam*, quae *inflammatoriae*, vel *sanguineae* nomen meretur, constituit. Ephemera inflammator

Nunc vero, ex causis majoribus orta, longiores cruciatus meditatur, et ad septimam fere, nonamque diem, non tamen sine quadam symptomatum ad noctem exacerbatione, ac aliqua versus matutinum tempus remissione, cutisque leni madore, protrahitur; donec vel eodem, ac Ephemera vix descripta, modo, in salutem terminetur; vel, methodo perver-

sa, sudoriferis, calefacientibus exasperata, sub *nervosae febris* apparatu, ad lethalem exitum praeparetur.

Divisio. §. 117. Nimius tum cordis, tum arteriarum impetus ac reactio major vel ex *simplici* stimulo; vel, morbilorum, variolarum, etc. exemplo, ex materia oritur, quae per se alterius naturae morbum constituit; aut ab hoc tandem producitur ipsa: atque tunc inflammatoriae febris *complicatae* natura resultat. Non *acutam* semper haec ipsa, sed, ex continuato in longum stimulo, *chronicam* interdum, lentamque indolem habere observatur. Sed quemadmodum inflammatio sine febre universali frequenter occurit; sic et febris inflammatoria, nunc sine conspicuis topicae inflammationis signis; nunc vero cum partis alicujus speciali phlogosi deflagrat.

Causae. §. 118. Quaecunque cordis, arteriarumque systema ad violentas, et continuatas contractiones stimulare possunt; ea in praedispositis hunc ad morbum hominibus (§§. 66. 69. 115.) febrim inflammatoriam excitare valent. Jam a solo, in longum tempus protracto corporis exercitio, fortissima quaevis

animalia hunc in morbum illico conjiciuntur. Sed quae peculiari stimulo in ipsam cordis vasorumque substantiam agunt; non absimiles ea hoc in systemate effectus exserere observantur. Experimenta quidem super arteriis instituta, earundem irritabilitatem vix notabilem esse evincunt; sed sua est cuivis parti ac propria quidem sensibilitas: quae fortissimis interdum excitantibus non respondet; cum a leniori, nec sensibus aliis, nec chymica indagine pernoscendo stimulo, promptissime in maximos rapiatur motus. In vehementissimis inflammatoriae naturae febribus, sub enormi cordis arteriarumque agitatione, non modo has ipsas; sed venarum totam compagem, interna superficie undique profunde rubentes ac inflammatas nos primum conspeximus, similesque arteriae, inprimis magnae, phlogoses partiales, sub iisdem circumstantiis, jam pluries ostendimus: quae certe arteriosi, venosique systematis a certis stimulis, ab intus quidem admotis, irritabilitatem abunde confirmant. Quaecunque igitur vel nata in sanguine, vel illuc advecta materia stimulans, ex suppressa inprimis, septentrionalis venti post sudores, afflatu, potu gelido, balneis frigidioribus, vestimento leviori, transpira

tione oriunda, vel rheumaticum, arthriticum, contagiosum, purulentum, venenosum acre, etc. spirituosi potus, frequentem inflammatoriae febris originem constituunt. Nec minus huc spectant, quae nervorum praecipue actionem intendunt, pathemata incitantia, contentio animi, vehementior ac diuturnus dolor, vigiliae protractae, laesiones variae; tum naturalis, vel assuetae excretionis per nares, intestina, vel uterum retentio, calidissima balnea, ictus solis, et alia, quae, sicut localem in parte inflammationem excitare (§. 125.), sic et febrim, de qua sermo est, validissimam incendere queunt.

Prognosis. §. 119. Purioris morbi, si rectius eidem ac in tempore occurramus, pericula tanta quidem non sunt; ac ipsa saepe natura per largiorem ex naribus haemorrhagiam, acutiorem alias longamque febrim, in *Ephemeram* (§. 116.) convertit, solvitque totam. Haec ipsa cruoris per diversa colatoria expulsio terdiorem jam morbum, sed non sine larga sudoris, ac urinae sedimentosae excretione, circa septimum fere, undecimumque diem, dissipare consuevit. Interdum vero ex insigni humorum aestu citissimus in lethales visce-

rum infarctus inflammatorios et gangraenam fit transitus; aut haemorrhagia interna citissima morte aegrotantem aufert. Singularis est hoc in morbo ad metastases suppuratorias dispositio, quae coagulabilis ac semipurulentae lymphae transudationem ex vasis in vicinam cellularem, probabilem admodum reddit; et ex resorpta hac morbosa, nec in laudabilem amplius succum convertenda materia, videntur tum subitanei illi, ac sine locali inflammatione nati abscessus, tum copiosum in urinis, ac purulentum sedimentum, ac fere similis per alvum secessus, derivari posse. Testiculorum subinde tumor phlegmonosus hic succedit; quem promptissime in lethalem suffocationem, ex sanguinis in pectoris cavum effusione, abiisse conspeximus. Coeterum et anginae, et pulmonum, fatalem phthisin minitantes, abscessus, miliaria interdum, praecipue alba, ex imperfecta hoc in morbo crisi, nec non varia nervorum, ex facta super his metastasi, vitia frequenter oriuntur.

§. 120. Quae *complicatae* inflammatoriae febris curam spectant, ea diversis in locis (§§. 46. 62. 71. 95. 112.) exposita haben- Cura.

tur, ac ex coeterorum morborum consideratione ulterius patebunt. *Simplicioris* vero *inflammatoriae* medela consistit in eo: ut nimiam systematis vasculosi reactionem humorumque impetum promptissime restringamus; ut potu copioso, diluente, acidiusculo sanguinis aestum, ac irritantem vasa naturam imminuamus; ut quemcunque ab aegrotantibus stimulum sollicite auferamus; ut sub fine morbi illas praecipue excretiones, per quas natura crisin molitur, blandissime promoveamus, turbarumque effectus, aut morbos, in quos inflammatoria febris abiverit, quo fieri potest modo, tollamus.

Nimiam cordis, vasorumque reactionem

Venaesectio *venaesectione* potenter infringimus. Haec enim cruoris massam a corde ac arteriis movendam imminuendo, majoris irritationis motusque causam imminuit, plenitudinem nimiam vasorum, pressionem, spasmum, caloris, ab his saltem oriundi, rationem aufert; elasticitatem vasorum, quae secretionibus praesidet, motusque libertatem restituit; extravasati in cellulosam sanguinis, lymphatici, serosi humoris resorptionem facillitat; excretiones redintegrat; respectu partis a vulnere dissitae, licet huic rei, mathematicis in vi-

vente machina calculis nequaquam submittendae, minium certe tribuerint, pro momento revellit; ratione vero illius, in qua vena secta est, et quae plus nunc sanguinis accipit, pro tempore derivat, miniasque et in sui ipsius destructionem tendentes, corporis vires imminuit: ex quibus luculenter apparat, magnum in venaesectione, si vere indicetur, remedium morborum esse, positum; sed nihil insimul in Medicina esse, quo tam saepe abutantur medentes, quam venaesectionem.

Indicatio venaesectionis ex symptomatum (§. 116.) vehementia, non ex sola corii, seu *crustae*, ut vocant, *inflammatoriae* constitutione, petenda est. Quo prius vero et morbi magis initio sanguinem mittimus; eo melior a venaesectione obtinebitur effectus. Interim et tardius, et quocunque morbi tempore symptomata illam vero indicent, sanguis tuto mitti potest, neque, ob falsam hypothesin, elapso triduo, vel quatriduo, neque ob menstrui forsitan comparitionem, aut provectae, aut infantilis aetatis rationem, sine damno, vel per horam, intermitti, aut suspendi venaesectio potest.

Sanguinis detrahendi copia, ab aegrotantis aetate, sexu, constitutione, morbique

ipsius vehementia, determinatur. In genere, ubi cum locali, visceris praecipue nobilioris, phlogosi febris nostra incedit; major utplurimum cruoris copia mittenda est. Infantes interim tam largas venaesectionis difficulter perferunt, saepiusque *hirudinibus* aut *cucurbitulis scarificatis* apud illos est locus: quae certe non minus apud adultos, infracto jam per venaesectionis febris impetu, si partialis subsit inflammatio, loci inflammati vasa egregie deplent, spasmisque ac tentioni, doloribus, medentur. Parum vero apud adultos, hac febre decumbentes, paucarum unciarum, quantumvis repetita saepius, cruoris detractio juvat: unica nempe ac sufficiens ex largiori vulnere instituta venaesectio morbum longe certius, quam si majorem cruoris copiam, sed longiori tempore, detraxissemus, jugulat.

Hirudines, scarificat.

Interim nec sub iisdem quidem signis, semper eadem, sub quavis anni constitutione, venaesectionis abundantioris necessitas est; nec in eo certe inflammatoriae febris cura versatur: ut sine discrimine ac mensura cruorem disperdamus. Hinc ad lipothymias usque hunc ipsum fundere, ut periculosae rem aleae habemus; nec citius, quam par est

est, venaesectionis vix institutae effectus exspectari, vel, sine summa necessitate, haec ipsa mox frequentius repeti potest. Licet vero mittendi sanguinis copia, venaesectionum numero circumscribi non queat; semper tamen mente revolvendum est; vel in ipsis inflammatoriae naturae morbis, naturam certis adhuc viribus, sub aegritudinis fine, indigere; ac cavendum esse, ne, quos morbus forte nequaquam occidisset, hos scalpello crudeliter trucidemus.

Refrigerantia.

Quamvis vero *refrigerantium*, ut vocant, actio, talis quidem in humano corpore esse non possit, qualis ex salibus mediis cum aqua remixtis, extra hoc ipsum, observatur; nihilominus tum salia neutra, tum acida vegetabilia sat egregios hac in febre effectus habere, vasorum solvere spasmos, impedimenta cordi opposita auferre, ac calorem infringere saepius conspiciuntur. *Nitrum* quidem decoctis hordei, avenae, vel frigida solutum, a duobus fere drachmis ad unciam dimidiam, per diem, frequenter praescribimus; ad majores vero doses porrectum, a paucis certe, iisque robustioribus tantummodo viris, perferri observavimus. Eadem saepe irritabilitas stomachi, lautiori *ammoniaci salis*

usui refragatur. Hinc frequentior nobis *pulverum temperantium* (N. XVI.) usus est; fructuumque horreorum recentes, acidulosque succos, vel cremorem tartari, vel acetum cum aqua et melle aegrotantibus, sub variis formis, offerre solemus. Nisi major cordis, vasorumque tonus obstet; *frigida* potior, aut aegrotis gratior potus non existit.

Aer frigidiusculus.

Sed nihil calorem animalem ex istis moderabit; nisi atmosphaera, quae aegrotantem ambit, tum puritate maxima excellat; tum grato ac moderato frigore succurrat. Frigidior quidem aer sub graviori, pulmonum inprimis, inflammatione cum damno corpus, hosque ipsos, allidit; sed temperata aeris conditio et aegrotantis extra lectum positio frequens ac cauta, ardentes aestus, anxietatem, deliria, aliaque febris inflammatoriae symptomata, prae aliis longe infringit.

Clysteres.

Nec minor *clysterum* ax aqua cum nitro et oxymelle, vel ex lactis sero, utilitas est, atque summa hac in febre necessitas. *Purgantium* quidem, in hac ipsa, indicatio, vix, nisi gastricae sabutrae signa haec exigant; urgebit; sed frequentior fere hic casus est, et institutis jam venaesectionibus, tamarindorum pulpa cremorque tartari cum nitro, in

sero lactis, aut aqua soluta, non sine conspicua utilitate, aliquoties in die alvum movebunt.

Quo vero tempore futuram morbi per sudores solutionem prae videmus; oportet cutem humoribus perviam, docilemque reddere; ac hos ipsos leniori diapnoico ad superficiem invitare. Balnea interdum tepidique fotus egregiam hic opem largiuntur; et haustus salinus cum vini antimonialis portione junctus, tum infusum sambuci, aliudque subcalidum potulentum, secundae indicationi respondent. Ne tamen sudor praepostere hoc in morbo moveatur, ac ne delitescens sub cineribus ignis incauto stimulantium usu rapiatur in flammas! quae scilicet sub tam infausto artis conamine ad cutem exanthemata comparent: illa nec ullo morbi lavamine efflorescunt, facilemque febris in *nervosam* transitum praedicere observantur.

Si quae narium haemorrhagia aegrotantibus superveniat; ea nec adstringentibus, nec contrariis quibuscunque remediis, nisi major, quam par sit, virium dejectio insequatur, cohibenda.

Vesicantium hoc in morbo, nisi in alium jam converso, usus esse vix potest. Vana

sunt certe, quae, in vivente homine, a vi cantharidum solvente expectantur subsidia; et vana sanguinis per vasa nunc circulantis spissitudo major. Interim si vitae vires a nimiis forte venaesectionibus, aut a causa non inflammatoria, prostratae id exigant; ac fortiora interdum deliria cum pulsu debiliori urgeant; aut si localis inflammatio venaesectionibus jam jam infracta lubeat; vesicantium usi, qui et spasmos interdum sedabit, et sudorem eliciet, quam minime repugnamus. Sopori alias ac delirio hoc in morbo occurentibus felicius opponentur aut occipitis scarificatio et cucurbitulae, aut hirudines post aures, vel ad tempora, vel naribus, aplicandae, vel ipsa, si vires permittant, jugularis venae incisio.

Quod ad *corticis peruviani* hac in febre usum pertinet; ille, a pluribus licet laudatus, paucissimis in casibus innoxius esse potest. *Intermittentes* ipsae, quae inflammatoriam indolem aliquando ostendunt, ab hoc remedio non tam raro in continuas pervertuntur; et nisi magna vel hujus remissio, vel virium prejectio conspicua id jubeat, roborantium, viresque jam nimias erigentium actio non potest non aegrotantibus officere.

Quae abscessus ex imperfecta inflammatoriae crisi non nunquam prorumpentes concernunt; illa ex regulis alibi (§. 112.) expositis, facile intelliguntur.

Facilior post febres *inflammatorias* reconvalescentia, et promptior virium restitutio observari consuevit. Hinc non tam urgens hic est roborantium nutrientiumque indicatio; ut non ex citiori alimentorum vinique praepostero usu, vix superatae aegritudinis scena saepissime reiteretur. Solius naturae vires, et juvenilis aetas, superandis morbi sequelis utplurimum sufficiunt; ac sub vegetabili, digestuque facili cibo, infusum chinae cum frigida paratum, prae coeteris salutem restituit. Reconvalescentia.

FORMULAE MEDICAE.

IN §§. PRAECEDENTIBUS CITATAE.

Num. I.

Decoctum resolvens.

RECIPE Radicis graminis unciam unam, coque in s. q. aquae, ut colatura sit librarum duarum.

N. II.

Pulvis resolvens.

Rc. Cremoris tartari pulverisati unciam dimidiam
Tartari emetici (*) granum unum.

(*) Praeparatur apud nos cum pulvere Algaroti et Cremore tartari, methodo jam cognita.

Misce exacte, et divide in sex partes aequales.

Interdum duo grana tartari emetici, cum uncia dimidia Cremoris tartari miscentur.

N. III.

Haustus salinus.

Rc. Spiritus Mindereri aut aceti ammoniacalis,
Infusi Sambuci, ana uncias tres;
Oxymellis simplicis, unciam unam.
Misce.

N. IV.

Solutio emetica.

Rc. Tartari emetici grana tria,
Solve in aquae destillatae unciis tribus;
Misce.

N. V.

Pulvis emeticus.

Rc. Radicis Ipecacuanhae grana viginti,

Tartari emetici granum unum,
Misce, fiat pulvis.

N. VI.

Emeto - Catharcticum.

Rc. Salis anglici unciam unam,
Tartari emetici grana duo.
Solve in aquae destillate unciis sex.

N. VII.

Pulvis alvum evacuans.

Rc. Pulveris radicis Jalappae drachmam dimidiam,
Tartari vitriolati scrupulum unum
Misce.

N. VIII.

Potio laxans.

Rc. Salis anglici unciam unam cum dimidia,
Mannae electae unciam unam.
Solve in aquae unciis sex.

N. IX.

Potio laxans.

Rc. Radicis rhei electi drachmam unam
Foliorum Sennae drachmas duas,
Salis anglici unciam dimidiam,
Infunde aquae fervidae s. q.
In colatura unciarum sex, solve Mannae electae unciam unam.

N. X.

Pulvis nauseans.

Rc. Pulveris radicis Ipecacuanhae grana duo,
Sacchari albi scrupulum unum.
Misce.

N. XI.

Pulvis nauseans stibiatus.

Rc. Tartari emetici granum unum.
Sacchari albi scrupulum unum.
Misce, fiat pulvis.

N. XII.

Solutio amara.

Rc. Extracti gentianae drachmas duas,
Solve in aquae Menthae piperitae unciis quatuor.

N. XIII.

Solutio amara vinosa.

Rc. Extracti gentianae drachmas duas,
Solve in vini Cyprini unciis quatuor.

N. XIV.

Acetum camphoratum.

Rc. Camphorae drachmam unam,
Teratur in mortario lapideo cum spiritus vini rectificati guttis viginti,
Sacchari albi unciis duabus,
Probe tritis affundantur
Aceti optimi unciae decem.

N. XV.

Emulsio arabica.

Rc. Gummi arabici unciam dimidiam,
Amygdalarum dulcium, excorticatarum
Num. III.
Sacchari albi drachmas duas.
Terantur invicem, et adde, sub continua agitatione, olei amygdalarum recenter expressi, quantum cum hac massa uniri potest; posthinc affunde paulatim aquae uncias octo, et cola.

N. XVI.

Haustus antemeticus.

Rc. Salis alkalini vegetabilis grana viginti,
Detur ad chartam.
Rc. Succi pomi Citrini recenter expressi unciam dimidiam.
Detur ad vitrum.
Misceantur, et sub actu effervescentiae ab aegrotante hauriantur.

N. XVII.

Pulvéres temperántes.

℞. Pulveris Cremoris tartari unciam dimidiam,
Nitri puri drachmam unam cum dimidia.
Misce et divide in sex partes aequales.

Finis Lib. I.